

Achilles en Polyxena

P.C. Hooft

editie Th.C.J. van der Heijden

bron

P.C. Hooft, *Achilles en Polyxena* (ed. Th.C.J. van der Heijden). Thieme, Zutphen z.j. [1972]

Zie voor verantwoording: http://www.dbnl.org/tekst/hoof001achi01_01/colofon.htm

© 2004 dbnl / Th.C.J. van der Heijden

t.o. 1

Tekening van Pieter Quast (1645) betreffende de moord op Achilles in 'Achilles en Polyxena' (zie paragraaf IV, pag. 27).

Inleiding

I. Datering

Uit het voorwoord ‘De drucker groet den leser’ van ‘Granida’ bij de eerste druk van 1615 blijkt, dat de eerste twee toneelspelen van Hooft in boekvorm zijn uitgegeven buiten medeweten van de schrijver:

Maer men heeft bujten sijn weten bestaen Achilles en Ariadne voor den dach te haelen met scheuren en breecken, gelijk men sejdt, soo verkrepelt (= verminkt) dat het eene niet soo veel als eenen regel tot sijn wil (= zoals hij wil) heeft, en 't ander oock van sijn voornaemste leden verlooren: sulx dat (= zodat) hijse niet en ken voor de sijne, al geven haer de druckers sijnen naem recht oft dat (= alsof het) genoeg waer om haar afcoomst te bewijsen⁽¹⁾.

Die eerste uitgave verschijnt in 1614. Geeraerd Brandt kan geen uitsluitsel geven over de juiste datering:

Zyne eerste rymwerken, die tot myn kennis zyn gekoomen, waeren de Toonneelspelen van Achilles en Polyxena, en van Theseus en Ariadne: het eerste, myns oordeels, voor zyne reize naar Italie, het tweede naar zyn wederkomste gedicht⁽²⁾.

Leendertz tracht het vermoeden van Brandt aan te tonen. Hij stelt vast, dat vs. 240 (Twelrieckent haar, getoijt met een wtheemsen vont) ook voorkomt als vs. 52 in de ‘Brief aen de Camer’ van 8 juli 1600. Alleen staat daar ‘gevelecht’ i.p.v. ‘getoijt’. In het handschrift van de brief staat boven ‘wtheemsen’ het woord ‘gentile’ geschreven. Daarom zou die regel 52 uit het spel overgenomen moeten zijn, hetgeen zou moeten duiden op een datering vóór 8 juli 1600. Verondersteld wordt zelfs, dat het spel enige jaren ouder moet zijn dan de brief, omdat de dichter van de brief staat boven die van ‘Achilles en Polyxena’⁽³⁾.

- (1) P.C. Hooft, *Gedichten*, volledige uitgave door Dr. F.A. Stoett. Tweede geheel herziene, opnieuw bewerkte en vermeerderde druk van P. Leendertz Wz., deel II (Amsterdam 1900), p. 147.
- (2) Geeraert Brandt, *Het leven van Pieter Corn. Hooft en de lykreedden*, uitgegeven door P. Leenderts Jr. (s' Gravenhage 1932), p. 11.
Geeraerd Brandt en Reyer Anslo, *Pieter Corneliszoon Hooft 'Deez vermaarde man' 1581/1647*. Ingeleid door W. Hellinga en P. Tuynman (Amsterdam 1969), p. 6-7.
- (3) Ed. Leendertz-Stoett, Inleiding, p. XLVIII-IL.

Een geheel andere opvatting wordt gehuldigd door A.S. Kok⁽⁴⁾. Hij plaatst het ontstaan van ‘Achilles en Polyxena’ na de reis van Hooft op grond van twee argumenten:

1. Regel 1036 (Benij Jupijn Ambroos en Nectar niet) was de wapenspreuk van een inwoner van Florence. Het wapen stelt een varken aan een trog voor. Hier moet sprake zijn van een reisherinnering van Hooft.

2. Het koor in het tweede bedrijf (vs. 421 v.v.) is geschreven in stanzavorm. Die dichtvorm moet Hooft in Italië hebben leren kennen.

In zijn geschiedschrijving van het Nederlandse toneel dateert Worp weer vóór de reis: de première van het stuk zou waarschijnlijk in 1597 in de rederijkerskamer ‘In liefde bloeiende’ zijn geweest. Waarom die opvatting op goede gronden moet berusten, wordt ons niet duidelijk gemaakt⁽⁵⁾. Kok krijgt bijval van G. Kamphuis⁽⁶⁾. Kamphuis verwerpt met grote stelligheid de opmerkingen van Leendertz. In het handschrift van de rijmbrief is ‘wtheemsen’ niet doorgestreept; bovendien geeft een latere versie van de brief uit 1653 de tekst pas, zoals die in het spel te vinden is: regel 240 zou dus vrijwel volledig uit de brief in het spel moeten zijn overgenomen, waarna de latere versie van de rijmbrief weer werd aangepast aan de tekst van het spel! Het stuk kan, aldus Kamphuis, alleen maar na of tijdens de reis geschreven zijn. De volgende overwegingen gelden hierbij:

1. Een zestienjarige is niet in staat tot het schrijven van een dergelijk spel.

2. De verschillen tussen het eerste en tweede spel van Hooft zijn zo gering, dat er geen reis tussenin hoeft te worden aangenomen. Bovendien is er sprake van een continuë ontwikkeling in de eerste drie toneelspelen van Hooft.

3. Het eerste argument van Kok is juist.

4. Het tweede argument van Kok is juist, met dien verstande, dat Hooft de vorm van stanza (tweede bedrijf, vijfde scène) en sonnet (vierde bedrijf, vijfde scène) in het algemeen heeft leren kennen bij Ariosto en Tasso.

(4) A.S. Kok, ‘Met Pieter Cornsz. Hooft in Venetië en Florence’ en ‘Een pseudo-sonnet van Pieter Cornsz. Hooft’, *Van dichters en schrijvers*. Studiën en schetsen van Nederlandsche letterkunde, Deel I (Culemborg 1898), resp. p. 31 v.v. en p. 78 v.v.

(5) J.A. Worp, *Geschiedenis van den Amsterdamschen Schouwburg (1496-1772)*, uitgegeven met aanvulling tot 1872 door Dr. J.F.M. Sterck (Amsterdam 1920), p. 16.

(6) G. Kamphuis, ‘De datering van Hooft’s “Achilles en Polyxena”’, *Nieuwe Taalgids*, XXXVL (1942), p. 241 v.v.

Het oordeel over de opmerkingen van Kamphuis, dat Th. d'Angremond velt in zijn dissertatie, vindt men samengevat in stelling VII, behorende bij dat proefschrift: 'De beschouwingen, die G. Kamphuis, N.Tg. XXXVI, 241 v.v., wijdt aan de datering van Hooft's Achilles en Polyxena, hebben geen positieve waarde'. We menen, dat het schrijven van dit spel op jeugdige leeftijd niet als onmogelijk, maar wel als opmerkelijk kan worden beschouwd. Hooft was een zeer talentvol leerling aan de Latijnse school. Vervolgens is het niet duidelijk, waarom het maken van een reis een literaire ontwikkeling bij de jonge Hooft niet juist bevorderd zou kunnen hebben. D'Angremond meent, dat Hooft het spel al op zeer jeugdige leeftijd moet hebben geschreven. Hij baseert zijn opvatting op de volgende gegevens⁽⁷⁾:

1. Het oordeel van Geeraerd Brandt.
2. Volgens Worp is het spel voor het eerst opgevoerd in 1597.
3. Het eerste argument van Kok heeft geen bewijskracht, omdat regel 1036 de vertaling is van een regel uit een sonnet van Petrarca⁽⁸⁾. En Hooft kende het werk van Petrarca al voor zijn reis: een van de oudste sonnetten van Hooft is een vertaling van Petrarca.
4. Daarmee komt tevens het tweede argument van Kok te vervallen: dan kan ook de dichtvorm van de stanza, alsmede die van het sonnet vóór de reis door Hooft gekend zijn.
5. Hooft gebruikt nog de rondeelvorm in vs. 1233 v.v.
6. De compositie, vooral t.a.v. het vijfde bedrijf, is zeer zwak. Bovendien houdt Hooft geen rekening met de leer der drie eenheden, die hij in Italië pas zou leren kennen.
7. In de discussie over de verhouding tussen de Rijmbrief en het spel n.a.v. vs. 240 kan opgemerkt worden, dat het spel waarschijnlijk de oorspronkelijke tekst geeft. De 'Achilles en Polyxena' is een bewerking van een Latijns voorbeeld⁽⁹⁾. Regel 240 komt overeen met de Latijnse versie en moet dus als de oorspronkelijke vertaling beschouwd worden. In de Rijmbrief maakt Hooft dan gebruik van die vertaling.

(7) Th. d'Angremond, *P.C. Hooft's Achilles en Polyxena*. Met inleiding, aantekeningen en woordenlijst (Assen MCMXLIII), p. 1-4.

(8) Zie ook C. Ypes, *Petrarca in de Nederlandse letterkunde* (Amsterdam 1934), p. 117. Hooft zinspeelt op de anecdote in een brief aan Joost Baek van 31 juli 1636.

(9) In paragraaf V zullen bronnen en invloeden besproken worden.

Wanneer we alle meningen overzien, kunnen we tot de volgende samenvatting komen. Het is niet waarschijnlijk, dat Hooft zijn eerste spel na de reis heeft geschreven. We moeten ernstig rekening houden met het vermoeden van Brandt. De argumenten van Kok en Kamphuis voor een latere datering blijken niet sterk te zijn. Het is evenwel beslist niet zeker, wanneer de ‘Achilles en Polyxena’ voor het eerst is opgevoerd; 1597 is een gissing. Het gebruik van de rondevorm is niet modern. De compositie is niet geweldig goed, maar het is de vraag of hier bewijsmateriaal geleverd wordt voor een vroege datering⁽¹⁰⁾.

Wel is het zo, dat de plaatsen van handeling naast elkaar op het toneel te zien zijn. Het simultaan opgebouwde decor behoort volkomen tot de toneelconventies, die in de middeleeuwen en rederijkerstijd in zwang waren⁽¹¹⁾. Het meest positieve argument schuilt wellicht in het feit, dat de Rijmbrief waarschijnlijk afhankelijk is van het spel, in zoverre het vs. 240 betreft. Als dat juist is, kan gezegd worden: het eerste spel van Hooft is geschreven vóór medio 1600, dus vóór of tijdens zijn reis.

II. Analyse⁽¹²⁾

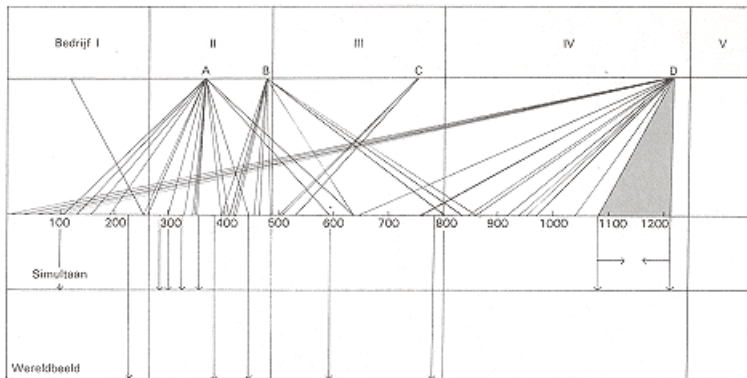
In een toneelstuk is handeling essentieel; zowel de waarneembare, de actie, als de niet waarneembare, de innerlijke handeling. De handeling is het geheel van de gebeurtenissen op het toneel, dat volgens een bepaald plan verloopt. Dat plan heet verloops-plan. Onder het begrip verloops-plan moeten we verstaan: de structuur van het totale verloop, die bepaald wordt door de relatie tussen verschillende spelhandelingen (actie-mommenten) binnen een bepaald plan. De relatie tussen actie-momenten wekt spanning of emotie op. Het verband tussen een actie-moment en de opgewekte spanning wordt aangeduid als dramatisch handelings-aspect. Er worden vijf groepen van dramatische handelings-aspecten onderscheiden:

1. Prospectieve aspecten: er bestaat tussen een actie-moment en een toekomstig gebeuren een relatie, waardoor bij de toeschouwer een emotie wordt opgewekt.
2. Retrospectieve aspecten: nu wordt de emotie opgeroepen door de relatie van een actie-moment tot een voorval uit het verleden.

(10) In paragraaf II en IV zal teruggekomen worden op de plaats van het vijfde bedrijf in de compositie van het hele spel.

(11) Zie paragraaf IV.

(12) De aanpak van dit hoofdstuk is gebaseerd op: J.I.M.v.d. Kun S.J., *Handelings-aspecten in het drama* (Nijmegen 1938). Het verloops-plan van ‘Achilles en Polyxena’ staat op p. 7.

A = Dood van Patroclus

B = Dood van Hector

C = Pryamus' wens vervuld

D = Dood van Achilles

Spanningsstructuur in het verloops-plan van 'Achilles en Polyxena'

3. Simultaan-aspecten: twee zich gelijktijdig afspelende handelings-eenheden beïnvloeden elkaar en emotioneren daardoor de toeschouwer. Een van die actie-momenten kan zich onzichtbaar voordoen.

4. Wereldbeeld-aspecten: deze groep kan onderverdeeld worden in:

a. zuivere wereldbeeld-aspecten: er is een bijzondere verhouding tussen een actie-moment en de achtergrond, waartegen gespeeld wordt, waardoor een reactie wordt opgeroepen bij de toeschouwer.

b. gemengde wereldbeeld-aspecten: een deel van het wereldbeeld verschijnt op het toneel (bv. goden of heiligen) en staat in relatie tot een ander actie-moment.

5. Momentane aspecten: de spanning van een actie-moment wordt na korte tijd opgelost.

In het licht van deze gegevens zullen we trachten ‘Achilles en Polyxena’ te analyseren. Daarna zullen we zien, in welke vorm Hooft het verloopplan heeft aangeboden.

Eerste bedrijf

Het spel begint met een monoloog van Achilles. Het publiek verneemt, dat de Grieken al negen jaar de stad Troje belegeren. De priester Calchas heeft voorspeld, dat de belegering tien jaar zou duren, maar hij had beter de val van Achilles kunnen profeteren en daarmee de ondergang van de Grieken. Hier (vss. 9 t/m 12) vinden we een prospectief actie-moment: wat is er aan de hand met Achilles en hoe zal het hem vergaan? Hij is somber gestemd en slapeloos. De monoloog van Achilles krijgt een nieuwe impuls, als blijkt, dat ‘de groote cracht des Mins’ (vs. 23) een belangrijke rol speelt. De vraag is nu op wie hij verliefd is. Die momentane spanning houdt aan tot de regels 34 en 35. Hij blijkt te houden van een Trojaanse vrouw, Polyxena. Deze mededeling werkt sterk prospectief. Hoe moet die verliefdheid aflopen? Iedere toeschouwer weet nu, dat Achilles zich in een uiterst moeilijke positie bevindt. Hij kan immers wel van haar houden, maar hoe kan hij dat zonder de Grieken te benadelen (vs. 50)? De prospectieve werking wordt versterkt in de regels 51 en 52:

Waerom maect ghij (= Cupido) mij slaeff van mijne vijandin,
Die mij so dootlijck haet als ick haer hertlijck min?

Achilles geeft hiermee in feite de onmogelijkheid van zijn liefde aan. Hoewel het publiek natuurlijk nog niet weet, hoe alles gaat aflopen, zijn de vooruitzichten in elk geval zeer somber voor Achilles. Voor de toeschouwers betekent Achilles' monoloog informatie over de belegering van Troje

en over zijn hopeloze liefde voor Polyxena. In beide gevallen is er gespannen afwachting naar het vervolg. Wat zal het zwaarst wegen: zijn positie in het Griekse leger of de verovering van Polyxena? Achilles besluit in ieder geval eerlijk te handelen. Hij roept zijn bode Automedon bij zich, die de opdracht krijgt naar de stad Troje te gaan en aldaar Hector aan te spreken. Achilles wil het voorstel doen om Polyxena te verkrijgen in ruil voor het opgeven van de belegering. De opdracht aan de bode behelst een herinnering aan de openingsmonoloog, maar de spanning blijft aanwezig naar de vraag, hoe de zaken zich voor Achilles zullen gaan ontwikkelen. Op korte termijn geldt: hoe zal Hector reageren op het voorstel? Op lange termijn blijft de vraag open naar de ontknoping van de liefde van Achilles voor Polyxena en naar de daarmee samenhangende verdere ontwikkelingen in het beleg voor Troje.

Automedon gaat op pad en denkt er het zijne van. Zijn reactie is bijzonder aardig, waar hij herinnert aan de zwakheid van de man Achilles voor vrouwen. Maar de woorden van Automedon zijn onheilspellend. Een prospectief actie-moment vinden we in zijn opmerking over de waarschijnlijk zeer ongunstige gezindheid van Polyxena jegens Achilles (vss. 83 t/m 86). Als de bode bij Troje is aangekomen, laat men Hector waarschuwen. De toeschouwers kunnen een spannend momentje beleven: komt Hector, of niet? Zo ja, hoe zal hij reageren? Intussen staat Automedon te wachten.

Hier werken samen een momentaan aspect (dat wordt opgelost in de komst van Hector) en een simultaan aspect (nl. achter het toneel, omdat de komst van Hector onzichtbaar wordt voorbereid, terwijl de bode op het toneel staat te wachten). Hector vertoont zich staande op de Trojaanse muur en luistert naar Automedon, die het voorstel van Achilles overbrengt (vss. 103 t/m 114). Tweemaal zit een prospectief aspect in de regels 103 t/m 107: Achilles zal van Polxyna houden tot aan zijn dood, mits zij wederliefde betoont. En dat was nog maar de vraag voor Automedon (vss. 77 t/m 85). De toeschouwers zullen hier ook graag het antwoord op willen weten. Bovendien speelt de belegering - en de voortzetting ervan - een belangrijke rol. De tweevoudige prospectieve werking in de woorden van Automedon wordt versterkt in de reactie van Hector (vss. 115 t/m 131): hij zal zijn zuster beschermen tegen de Griekse krachten en hij zal de bittere strijd blijven voeren tot de Trojaanse overwinning een feit is. Hector laat aan Achilles slechts één mogelijkheid: hij moet tegen de Grieken strijden of Menelaus en Agamemnon doden. Hoe zal Achilles reageren op Hectors eis? De bode doet verslag van zijn missie. Achilles laat geen twijfel over zijn houding bestaan. Hij zweert wraak. We vinden

hier een paar prospectieve actie-momenten (vss. 156 t/m 160, vs. 197): de strijd zal gaan verhevigd worden, maar hoe? Achilles beschouwt zijn liefde, nu hij in woede ontstoken is, als zothed en wraakzuchtig besluit hij haar te verwerpen en Hector aan te pakken met krachtige hand. De tweede monoloog van Achilles zal het publiek zeker als een opwindend en sterk prospectief werkend gebeuren hebben ervaren. Een geplaagd man wordt getergd en geeft daar op geëmotioneerde wijze blijk van. Het zal het laatste voorspel blijken te zijn tot de toebereidselen voor de grote strijd op het slagveld. Het is niet verwonderlijk, dat na Achilles' uitbarsting de koren beschouwende woorden spreken. Het commentaar op de gebeurtenissen, die zich op het toneel voorgedaan hebben, gaat voornamelijk over de moeilijke keus tussen eer en liefde. Dit koorlied (vss. 200 t/m 220) wordt bepaald door het wereldbeeld-aspect. De toeschouwer zal zeker uit zijn eigen gemoed de spanning voelen tussen de uitgesproken eigentijdse ideeën over de verhouding tussen eer en liefde en het spanningsverloop van de handeling.

Na het optreden van het koor komen Agamemnon en Menelaus op. Zij maken zich zorgen over de situatie: Automedon heeft hen inmiddels gesproken. Achilles begroet zijn twee veldheren en verhaalt de laatste ontwikkelingen.

We vinden hier een retrospectief actie-moment (vss. 245 t/m 257), dat verwijst naar de onderhandelingen, die Automedon met Hector heeft gevoerd. De toeschouwers worden daarenboven ook weer voorbereid op de komende strijd, want Agamemnon verlangt eveneens naar wraakneming.

De regels 259 t/m 262 zijn prospectief gericht naar de naderende gevechten. Menelaus meent, dat na de overwinning van de Grieken Polyxena toch in handen van Achilles zal vallen. Met het overleg tussen Achilles en zijn beide officieren wordt het eerste bedrijf afgesloten.

Tweede bedrijf

Aan de ene zijde van het toneel maken de Trojanen zich gereed voor de strijd, aan de andere de Grieken. In een dialoog van de Trojanen worden de Griekse strijders voorgesteld: hier werken simultane actie-momenten op het toneel. Het is Deïphobus, die zijn medestrijders opmerkzaam maakt op de Griekse activiteiten. Hij vraagt aan Helena, welke Grieken zij kan ontwaren. Evenals in de volgende regels ontstaat op het toneel een simultaan aspect (vss. 273 t/m 276). Helena wijst Ajax en Diomedes aan en de tweede Ajax (vs. 278, 280 en 281). In regel 282 meent Pryamus Menelaus te herkennen, hetgeen door Helena bevestigd wordt. Zij merkt

ook Patroclus op (vs. 293). Dan gebeurt er iets in het kamp van de Grieken, waar Helena de aandacht voor vraagt: Agamemnon gaat spreken (vs. 294). De rede van Agamemnon heeft enerzijds een simultaan karakter: aan de overkant van het toneel staan de Trojanen te luisteren, die eveneens strijdvaardig zijn. Anderzijds gaat er ook een krachtige prospectieve werking naar de strijd uit van de oorlogszuchtige toespraak van Agamemnon. Agamemnon prent de Grieken in het geheugen, wat de oorzaak en daarmee de rechtvaardiging van de belegering van Troje is. De Griekse legerleider wijst zelf nog eens de vrouwen aan, die op de Trojaanse muur staan. De oorzaak van de oorlog staat daar ook: Helena. In het begin van zijn redevoering spreekt hij alleen over haar, daarna laat hij zijn manschappen ook nog eens uitdrukkelijk naar haar kijken. Op deze wijze voert hij de spanning op. Hier werkt het simultaan-aspect zeer duidelijk op het toneel (vss. 315 t/m 320). Het laatste deel van zijn toespraak kent weer een prospectieve uitwerking: een laatste opwekking tot de strijd (vss. 321 t/m 332). De spanning wordt snel groter, als Hector met zijn leger het toneel betreedt. Ook hij spreekt zijn soldaten toe. Prospectieve momenten, die voorbereiden op de strijd, zijn in het bijzonder te vinden in de regels 335, 336, 345 t/m 348.

Ook hij wijst naar de vrouwen, die op de muur staan, hetgeen weer een simultaan-aspect betekent in de regels 349 en 350. Na een laatste aansporing komen de Grieken naar voren. Hector slaat alarm en de strijd begint. Tijdens het gevecht wordt Patroclus gedood en zijn lichaam wordt door Hector geschonden. De Grieken heroveren nog het lijk van Patroclus, maar kunnen de overhand niet krijgen op de Trojanen, die zich triomfantelijk binnen de stadsmuren terugtrekken.

Nu de rust op het toneel is teruggekeerd, hoeft het geen verbazing te wekken, dat een koor optreedt om de toeschouwers in de gelegenheid te stellen te bekomen van de emoties. Het koor vertegenwoordigt het wereldbeeld-aspect: de onsterfelijke waarde van de eer van de edelman wordt bezongen (vss. 361 t/m 388). Als het koor van het podium is weggegaan, zien de toeschouwers de verslagen Grieken op het toneel komen. Ajax brengt Achilles in herinnering, hoe hun vriend gesneuveld is, en moedigt aan tot het nemen van wraak. De woorden van Ajax (vss. 389 t/m 393) zijn zowel retrospectief gericht (terugblik op de strijd), als prospectief (Achilles mag niet van wijken weten). Retrospectief werkend naar de noodlottige afloop van de schermutselingen zijn de weeklachten van Achilles (vss. 394 t/m 406). Maar weer is het Ajax, die om een in de toekomst gerichte blik vraagt (vs. 407 t/m 409a). De prospectieve werking

van deze woorden - zal Achilles de strijd tegen de Trojanen en tegen Hector in het bijzonder weer aanbinden? - wordt versterkt door de steun van Agamemnon voor de zienswijze van Ajax (vss. 409b t/m 411). Achilles zweert inderdaad wraak (vss. 414 t/m 416): een prospectief actiemoment verwijzend naar de hervatting van de strijd.

Het koor, dat nu optreedt, bezingt de waarde van de vriendschap (vss. 421 t/m 468). Het spreekt vanzelf, dat het publiek hierbij zal denken aan de dood van Patroclus, die immers Achilles' vriend was: retrospectief aspect. Maar ook wordt de vriendschap in een ruimer perspectief gezien. Het gaat niet alleen om die ene vriendschap. Op grond daarvan kan gezegd worden, dat hier ook sprake is van een wereldbeeld-aspect.

Het koor gaat af en het publiek wordt dan ineens opgeschrikt door een gehaaste bode Automedon, die komt vertellen, dat Hector zich buiten de stadsmuur bevindt op weg naar de koningin der Amazones om haar te eren. Op het toneel bevinden zich een aantal soldaten en Achilles. Automedon wijst hen er op, dat de wraak nu toch wel zeer nabij is (prospectief aspect in vs. 472). Achilles aarzelt niet in actie te komen en beveelt Automedon als gids op te treden (prospectief aspect in de vss. 473 t/m 476). De spanning is hier te vlug opgevoerd. Achilles heeft wel al eerder besloten wraak te nemen, maar deze nieuwe ontwikkeling komt toch wel heel erg snel na het optreden van het koor. In ieder geval wordt Hector plotseling overvallen en gedood. Het tweede bedrijf wordt besloten met het bevel van Achilles het lijk van Hector te schenden. De belangrijkste vragen voor de toeschouwers zijn nu: hoe gaat de liefde van Achilles voor Polyxena zich nu verder ontwikkelen? Wat zijn de gevolgen van de gevechten voor deze verhouding? Zal er nog meer strijd geleverd worden?

Derde bedrijf

Pyramus opent het derde bedrijf met een korte monoloog. Een retrospectief aspect vinden we in zijn droefheid om de moord op Hector (vss. 497-498). De oude Trojaanse vorst wil het lichaam van zijn zoon terugvorderen op Achilles. Daartoe zal Pyramus zich naar de Grieken begeven. Van zijn plan gaat een prospectieve werking uit (vss. 500 t/m 502). Andromache is het met Pyramus eens, hetgeen blijkt uit wat zij tegen de kleine Astianax zegt. Ook hier (vss. 503 t/m 506) vinden we weer een prospectief aspect: zal Pyramus het lichaam van zijn zoon terugkrijgen? Ruimer gezien kan dit geval geplaatst worden in de vraag: wat zullen de gevolgen zijn van de strijd? Tegen die achtergrond blijft een van de consequenties

de rol van Polyxena tegenover Achilles. Het is dan ook niet verwonderlijk, dat zij juist ook nu - zwijgend - op het toneel verschijnt.

Het Trojaanse gezelschap begeeft zich naar het Griekse kampement. Pryamus wordt op milde wijze door Nestor toegesproken, terwijl Ulysses een wat hardvochtiger standpunt inneemt. Het verzoek van Pryamus om het lichaam van zijn zoon terug te krijgen (vss. 523 t/m 526) bevat een prospectief aspect naar de afloop van de onderhandelingen over Hectors lichaam, maar daarnaast wordt Achilles op de toekomst gewezen: ook zijn lot kan ongunstig worden! Pryamus stort zich bedroefd neer voor de voeten van Achilles. De Trojaanse koning doet een beroep op zijn eigen onschuld - hij zou uitsluitend een instrument van de wil der goden zijn - en op het gevoel van Achilles door te wijzen op het lot van de kleine Astianax. Achilles benadrukt de persoonlijke verantwoordelijkheid van Pryamus. Maar waar het Achilles om gaat, spreekt hij uit in de regels 585 t/m 594, die een terugblik bieden op het vermoorden van Patroclus en Hector en hieraan hun retrospectieve werking ontleen, maar ook een wereldbeeld-aspect uitdrukken. Hector heeft namelijk, aldus Achilles, een erecode geschonden door het lichaam van Patroclus te verminken. Hieruit is Achilles' wraakoefening voortgevloeid. Achilles besluit met zijn veldheren te beraadslagen over het verzoek van Pryamus.

Direct daarna valt Polyxena hem schreiend te voet. Retrospectief verwijzend naar de oorlog en in het bijzonder naar de meest recente oorlogshandelingen, waarbij Patroclus en Hector zijn gesneuveld, zijn de opmerkingen, waarin ze zichzelf naar voren brengt als de oorzaak van Achilles' woede (vss. 636 t/m 640). Vervolgens biedt ze zich aan als ter dood veroordeelde of krijgsgevangene in ruil voor het lichaam van haar broer (vss. 641 t/m 648). Achilles is nog steeds zeer onder de indruk van Polyxena. Hij beschouwt zich als geleid door haar inzichten (prospectief aspect in de vss. 651 t/m 656) en besluit de wens van Pryamus in vervulling te doen gaan. Pryamus houdt hierop een lange uiteenzetting over de voorgeschiedenis van de Trojaanse oorlog, die ontsproten zou zijn aan de wil der goden, die sterker is dan de wil der vorsten. Deze monoloog is dramatisch zeer zwak en niet te begrijpen als een reactie op de voor Pryamus toch wel belangrijke beslissing, die pas genomen is door Achilles. Aan het slot van zijn toespraak overhandigt Pryamus aan Achilles de losprijs voor het lijk: kleren en goud. Achilles weigert Polyxena als krijgsgevangene bij zich te houden. Pryamus is hierover zeer verbaasd. Maar Achilles hoopt haar nog wel eens te zullen zien in andere omstandigheden. Hij weet zelf nog niet waar dit prospectief aspect naar verwijst! (vss. 748-749).

Aan het slot van het derde bedrijf treedt een koor op, dat de wisselvalligheden van het lot bezingt: wereldbeeld-aspect. Het moet een koor van Trojanen zijn, omdat zij zich aan het slot beklagen over het ongelukkige verloop van de strijd voor Troje en omdat zij het optreden van Hector prijzen.

Vierde bedrijf

Het vierde bedrijf opent met een monoloog van Achilles. Hij heeft spijt gekregen van zijn handelwijze jegens Hector. Nu ziet hij, dat hij de broer gedood heeft van de vrouw, van wie hij houdt. Er is een retrospectief aspect in de regels 807 t/m 818, verwijzend naar de moord op Hector. Maar prospectief werkt de vrees van Achilles naar de mogelijke reactie van Polyxena: zal ze hem niet afwijzen (vss. 819 t/m 821)? Bovendien heeft Achilles spijt van het feit, dat hij haar heeft laten gaan, toen ze aanbod bij hem te blijven als losprijs voor het lijk van Hector (retrospectief aspect in de vss. 822 t/m 828). Het resultaat van deze overwegingen is, dat zijn verlangen naar haar nog veel sterker is geworden dan voorheen: hij heeft dan ook een brief aan Polyxena geschreven. Achilles wil haar weer trachten te ontmoeten (prospectief aspect naar de afloop in de vss. 851b t/m 854). Terwijl Automedon de brief bezorgt, herhaalt Achilles de woorden van wroeging over de dood van Hector en zorgt daarmee voor een retrospectief aspect (vss. 859-860). Prospectief gericht is weer zijn angstig voorgevoel, dat Polyxena hem zal afwijzen (vss. 863-864).

In de volgende scène leest Paris de brief voor op verzoek van Polyxena. Achilles beschrijft daarin zijn trouw en liefde voor Polyxena. Er ontstaat een momentane spanning, die om een snelle oplossing vraagt en die door Paris verwoord wordt: wat moeten we doen? Pryamus wil Polyxena best aan Achilles koppelen uit politieke overwegingen.

Polyxena daarentegen moet er niets van hebben: ze wil nog liever dood gaan dan slavin worden van, zoals ze zelf zegt, de moordenaar van haar broer. Dit prospectieve aspect doet vermoeden in welke richting de ontknoping zal gaan (vss. 919 t/m 927). Inderdaad gaat het er somber voor Achilles uitzien, als we horen, welke list Paris ontvouwt. Hij wil Achilles Polyxena laten ontmoeten in 'Apolloos woud'. Tijdens die ontmoeting zal Paris hem doden! De prospectieve werking van deze passage (vss. 929 t/m 937) wordt versterkt door de steun van Hecuba voor dit plan (vss. 951 t/m 956). Paris draalt dan niet langer en stuurt terstond een bode naar Achilles om hem mede te delen, dat hij Polyxena in het woud zal mogen ontmoeten en tot zijn vrouw nemen. Dit is een prospectief aspect naar de

laatste ontmoeting tussen Achilles en Polyxena (vss. 957 t/m 966).

Het koor, dat optreedt tijdens de tocht van Automedon naar Achilles om het antwoord te brengen van Polyxena, spreekt over de ongunstige omstandigheden, waarin men kan geraken door het noodlot. De hele grondtoon wijst uit naar een tragisch vervolg van het spel.

Achilles begeeft zich in een hoopvolle stemming naar ‘Apolloos wout’ in afwachting van de ontmoeting met Polyxena (prospectief aspect in de vss. 1037 t/m 1040). De prospectieve werking wordt sterker door regel 1041:

Sonder mijn swaert, alleen, en heb ick niet te schrome.

Het publiek weet immers, dat het tegenovergestelde in werkelijkheid het geval is. Polyxena - vergezeld van haar hofdames - komt nu ook naar het bos. Achilles ontwaart haar en spreekt haar verliefd toe in een zeer lange monoloog. Tijdens de hele scène voelt men de simultane werking van de list van Paris en de sterke prospectieve werking daarnaast - mede door de grote lengte van Achilles' monoloog - naar de te verwachten moordaanslag op Achilles. Polyxena speelt haar rol goed en weet hem voor te spiegelen, dat zij graag zijn liefde wil beantwoorden. Achilles raakt welhaast in vervoering en tracht in een lange alleenspraak zijn liefde voor haar te omschrijven; tot op het moment, dat Deïophobus en Paris te voorschijn komen en hem dodelijk verwonden. De daders zijn gevlogen, als Diomedes en Ulysses ter plekke komen - men vreest Achilles' collaboratie met de vijand - en nog juist uit zijn mond vernemen, vlak voordat hij sterft, wie hem gedood hebben. Ze kunnen niets anders meer doen dan het slachtoffer van de aanslag wegdragen en het verhaal van de ondergang van Achilles aan de Grieken vertellen.

Vijfde bedrijf

Nestor komt op en deelt mee, dat de wapenrusting van Achilles onderwerp is van een felle onenigheid tussen Ajax en Ulysses. Wie van hen beiden bezitter mag worden van Achilles' wapenrusting zal beslist worden door een raad van Griekse vorsten. Beide partijen mogen elkaar uitsluitend met woorden bestrijden en zullen naar aanleiding van hun pleidooi beoordeeld worden⁽¹³⁾.

De eerste redenaar is Ajax. Hij is niet gelukkig met de gekozen strijd-

(13) Het vijfde bedrijf en daarin de opbouw van beide redevoeringen hoop ik elders uitgebreider te bespreken.

wijze, omdat zijn daden in de gevechten (met name de verdediging van de Griekse vloot) reeds genoeg bewijzen, hetgeen niet geldt voor de babbelaar Ulysses. Mochten de reeds verrichte heldendaden niet voldoende zijn, Ajax wijst dan op zijn afkomst: Jupiter is zijn grootvader. Ulysses' geslacht is bezoedeld en kent enkele leden, die misstappen begaan hebben. Vervolgens wijst Ajax op een aantal fouten, die door Ulysses gemaakt zouden zijn. Ulysses hield zich krankzinnig, toen de Grieken naar Troje vertrokken, om niet mee te hoeven gaan; door zijn toedoen werd Philoctetes op Lemnos achtergelaten; hij heeft Palamedes vals beschuldigd; tijdens gevechten wilde Ulysses vluchten en moest door Ajax beschermd worden.

Ajax stelt hier tegenover eigen heldendaden: Hector werd door hem weerstaan; het grootste aandeel in de verdediging van de Griekse vloot werd door hem geleverd. Ajax is derhalve van mening, dat Ulysses niet in aanmerking komt voor de wapenrusting van Achilles. Ulysses kan niet tegen de daden van Ajax op. Wat Ulysses - niet eens alleen, maar met hulp van Diomedes - deed, gebeurde altijd in het donker en is dus oncontroleerbaar. Bovendien passen hem de wapens niet eens en zullen hem zelfs belemmeren met het vluchten. Ajax besluit met het voorstel de wapenrusting van Achilles temidden van de vijand te werpen: de dapperste zal dan de beloning kunnen veroveren, die hem daardoor toekomt. Het lijkt niet toevallig, dat het vermetele voorstel van Ajax door Ulysses eerst beantwoord wordt door te verwijzen naar het feit, dat hun twist ontstaan is door de dood van een groot en geliefd officier. De lijn, die door de rede van Ulysses loopt is tegengesteld aan die van Ajax. Ulysses is van mening, dat het gebruiken van woorden en listen zeker zoveel resultaat op kan leveren of meer dan bruto geweld.

Omdat Ajax erover begonnen is, stelt Ulysses vast, dat hij niet alleen langs vaders lijn, maar ook langs die van zijn moeder van hoge afkomst is: zij stamden af van resp. Jupiter en Mercurius. Bovendien hoeft Ajax er niet van te profiteren, als enkele familieleden van Ulysses in het verleden fouten hebben gemaakt. Er zijn qua afkomst trouwens nog wel andere kandidaten te bedenken, aldus Ulysses. Hij constateert, dat Ajax graag roemt op heldendaden van zichzelf, maar die van Ulysses niet signaleert. Ulysses beraamde een list, zodat Achilles naar Troje ging. Derhalve moeten alle verrichtingen van Achilles ten voordele spreken van Ulysses.

Vervolgens bepraatte Ulysses Agamemnon om zijn dochter te offeren en zorgde voor een list, zodat de Grieken de haven van Aulis konden uitzeilen. Ulysses wijst erop, dat hij met gevaar voor eigen leven als gezant

in Troje is geweest. Ten tweeden male wist hij Agamemnon van gedachten te doen veranderen, toen deze na een misleidende droom het beleg voor Troje wilde staken. Zelfs Ajax moest bij die gelegenheid bepraat worden, zodat eigenlijk ook alle daden van Ajax vanaf die tijd in het voordeel van Ulysses gerekend moeten worden. Tenslotte deelt Ulysses mee, dat de strijd op het slagveld hem ook niet vreemd is, noemt voorbeelden en toont zijn littekens. Na de opsomming van punten (door Ajax natuurlijk niet genoemd), die voor zichzelf pleiten, gaat Ulysses over tot het kleineren van Ajax' heldendaden: Ajax heeft inderdaad de vloot beschermd, maar hij had daarbij de nodige hulp; hij heeft Hector alleen maar bestreden, omdat het lot hem daartoe dwong, terwijl Hector zich ongedeerd kon terugtrekken. Na deze aanval op Ajax spreekt Ulysses over de smartelijke dag, waarop Achilles sneuvelde. Hij droeg toen de dode held en diens wapenrusting - de afbeeldingen hierop zijn niet eens te begrijpen voor Ajax - op de schouders.

Het laatste deel van de rede van Ulysses behelst een verdediging tegen de verwijten, die Ajax hem op een aantal punten maakte. Achilles veinsde evenzeer bij het vertrek naar Troje; Palamedes heeft zijn onschuld nooit kunnen aantonen en de tegen hem aangevoerde bewijzen nooit kunnen ontzenuwen; Philoctetes werd met instemming van alle andere Grieken - ook Ajax - achtergelaten op Lemnos; Ulysses' oncontroleerbare activiteiten samen met Diomedes hebben ertoe geleid, dat de Grieken het Pallasbeeld, dat nodig was om een overwinning op Troje mogelijk te maken, in hun bezit kregen. Ulysses besluit dan, dat zijn woorden en listen de doorslag geven bij de nederlaag van Troje. Hij verzoekt, als de wapenrusting niet aan hem gegeven mocht worden, deze aan Pallas te schenken.

Nestor maakt hierna de beslissing van de raad bekend. De wapenrusting wordt geschonken aan Ulysses, omdat een edele ziel boven het lichaam staat en omdat vernuft belangrijker is dan kracht. Na het vernemen van de uitspraak pleegt Ajax zelfmoord. De motieven voor het besluit van de raad worden niet nader toegelicht, maar het lijkt, dat Ulysses alle aanvallen van Ajax weet te pareren, behalve het verwijt, dat hij eens op de vlucht sloeg. Bovendien weet Ulysses aannemelijk te maken, dat hij zonder harde strijd maar met overredingskracht en listen veel heeft weten te bewerkstelligen. Maar belangrijker bij de besluitvorming van de raad is misschien nog wel, dat Ajax' voorstel niet aanvaardbaar kan zijn. Het is ondenkbaar, dat de wapenrusting van een bij zijn manschappen respect afdwingende en geliefde officier te midden van de vijandelijke troepen geworpen wordt. Komt de kostbare nalatenschap ooit terug? Wijst Ulysses daarom

i.t.t. Ajax op het verlies van een groot krijgsman op enkele plaatsen in zijn antwoord aan Ajax? Ajax stelt zich al te moedig op in zijn verlangen naar het bezitten van Achilles' wapens. Hierbij sluit de kern aan van de overwegingen van de koren aan het slot van het vijfde bedrijf: wanneer men de begeerte naar iets uitschakelt, mist men niets.

De vraag is nu, hoe het vijfde bedrijf in verband gebracht kan worden met de eerste vier bedrijven. Met de moord op Achilles lijkt het spel afgelopen. In de eerste vier bedrijven zijn geen dramatische aspecten aan te wijzen, die opgelost worden in het vijfde bedrijf. Het omgekeerde is evenmin het geval. Om een antwoord op de juist gestelde vraag te krijgen vat ik de gang van zaken in de eerste vier bedrijven samen. Tevens verkrijgen we hiermee een kort overzicht van de spanningsstructuur van het verloops-plan.

Het eerste bedrijf geeft de expositie. De aandacht wordt getrokken door het beleg van Troje en door de onmogelijke liefde van Achilles voor Polyxena. In een aantal prospectieve aspecten wordt reeds verwezen naar de noodlottige afloop voor Achilles. Het conflict tussen eer en liefde in Achilles leidt ertoe, dat hij onderhandelingen aangaat met Hector, omdat hij zijn eer niet verkwanzelen wil in ruil voor Polyxena. Als Hector de voorstellen van Achilles afwijst, ontstaat een zeer wraakzuchtige reactie bij de Griek. In deze kwestie wijzen eveneens een aantal prospectieve aspecten uit naar de afloop van de strijd. Het tweede bedrijf laat dan de uitwerking van die strijd zien, die in feite verhevigd is door de liefde van Achilles. De gevechten monden uit in de dood van Patroclus en de wraakneming van Hector. Prospectieve en retrospectieve aspecten wijzen die gebeurtenissen aan als de belangrijkste in het tweede bedrijf. Bij de voorbereiding van de strijd wordt ook gebruik gemaakt van simultaan-aspecten op het toneel. De moord op Hector wordt onvoldoende voorbereid, ondanks de belangrijke consequenties hiervan voor de houding van Polyxena jegens Achilles. Na het spektakelstuk der schermutselingen wordt het derde bedrijf voornamelijk beheerst door de pogingen van Pryamus het lijk van Hector terug te krijgen. Hoofd spint deze episode te breed uit. Maar belangrijk in dit bedrijf is natuurlijk wel de ontmoeting tussen Achilles en Polyxena. Als gevolg van de oorlogsverwickelingen biedt zij zich als krijgsgevangene aan, hetgeen door Achilles wordt geweigerd. Deze afwijzing zal belangrijke gevolgen met zich mee brengen. Prospectieve aspecten verwijzen naar de teruggave van Hectors lichaam aan Pryamus en naar het tragische einde van Achilles. Retrospectieve aspecten verwijzen naar de geleverde strijd. In het vierde bedrijf wordt een groot aantal

prospectieve aspecten gevonden, dat als een compacte bundel spanningslijnen uitwijst naar de moordaanslag op Achilles. Na het bekend worden van de list van Paris werken simultaanaspecten zeer sterk. Retrospectieve aspecten motiveren de rol van Polyxena. De reien fungeren als rustpunten na emotierijke scènes. Bovendien vindt men daar in zijn algemeenheid het wereldbeeld-aspect vertegenwoordigd.

De handeling in de eerste vier bedrijven wordt bepaald door de noodlottige liefde van Achilles voor Polyxena⁽¹⁴⁾. De liefde leidt tot strijd. De strijd voert Pryamus en Polyxena tot Achilles en tot de aanslag op Achilles. Uiteindelijk is Achilles dus het slachtoffer geworden van zijn begeerte naar Polyxena en als een tragische held aan zijn eind gekomen. Dit nu is de kern van de zaak, die in het vijfde bedrijf wordt benadrukt. De tweestrijd tussen Ajax en Ulysses laat wederom zien, dat te grote begeerte de mens naar zijn ondergang voert. Is uw begeerte dood, dan mist u niets, aldus meent het slotkoor. Ajax spreekt in het geheel niet over Achilles, maar laat zich volledig leiden door zijn drang de wapenrusting van Achilles te willen bezitten. Dit moet in zijn nadeel gewerkt hebben. Er wordt gestreden (in woorden) om de wapenrusting van Achilles: de gedachte aan de tragisch omgekomen held wordt levend gehouden. Het is Ulysses, die het ontstaan van de twist uit de dood van de grote leider Achilles betreurt. En even later spreekt hij over de smartelijke dag, waarop Achilles vermoord werd. Tenslotte wordt Achilles' grootheid gedemonstreerd aan het feit, dat twee belangrijke officieren om zijn nalatenschap wedijveren. Derhalve meen ik, dat het vijfde bedrijf gezien moet worden als een naspel, waarin de gedachte van het spel nog eens concreet wordt voorgesteld om de tragisch omgekomen held te eren⁽¹⁵⁾.

Vormgeving

Het verloops-plan, zoals we dat nu gevonden hebben, is in een bepaalde vorm tot ons gekomen. Hooft laat blijken op de hoogte te zijn van de

- (14) Ik ben het eens met de opmerkingen van W.A.P. Smit, die hij maakt in zijn ‘Vierde deel “Geschiedenis letterkunde der Nederlanden”’, *Nieuwe Taalgids* XLII (1949), p. 192 v.v. Het gevaar voor eerverlies en ondergang door de hartstocht der minne, dat de mens bedreigt, is primair. Secundair is pas: oorlog en geweld; zucht naar rijkdom en macht voeren de mens naar de ondergang.
- (15) Bij de bespreking van de mogelijke enscènering van de première hoop ik steun voor deze opvatting te vinden.

eisen, die aan het klassieke treurspel gesteld werden⁽¹⁶⁾. Maar hij verwerkt niet ten volle de klassieke gegevens. Er is sprake van een treurspel (in het handschrift staat ‘spel’), omdat het einde droevig is. De handeling besluit in feite met de moord op Achilles, terwijl aan het einde van het vijfde bedrijf Ajax sterft. Hooft verdeelt de stof (naar we nog zullen zien, geput uit de klassieke literatuur) over vijf bedrijven, zij het, dat het vijfde bedrijf moet worden beschouwd als een naspel. Op grond hiervan moet gezegd worden, dat er toch een zekere eenheid van handeling is. Men kan voorts bezwaarlijk veronderstellen, dat de gebeurtenissen uit het spel in één etmaal kunnen gebeuren, hoewel dat niet helemaal uitgesloten kan worden. De eenheid van tijd was geen onontbeerlijke zaak voor de klassieke toneelschrijver, evenmin als de eenheid van plaats. In ‘Achilles en Polyxena’ speelt de handeling zich strikt genomen, niet op één plaats af. Wel zou men kunnen zeggen: de stad Troje, het bos, het slagveld en het kamp van de Grieken zullen in werkelijkheid niet al te ver uit elkaar gelegen hebben. Klassiek is het gebruik van koren. Merkwaardig is evenwel, dat de koren in de bedrijven één, twee en vier niet aan het slot staan en dat twee koren het vijfde bedrijf besluiten met een beurtzang. Wel zijn de koren, zoals bv. bij Seneca, gewijd aan ernstige onderwerpen betreffende morele en staatkundige kwesties. Opmerkelijk is vervolgens de vertoning van de gevechten met het verminken van gesneuvelde krijgers. Gruwelijke gebeurtenissen werden doorgaans in een verslag verwerkt, dat verteld werd door een bode.

In ‘Achilles en Polyxena’ wordt deze klassieke norm niet gehanteerd. De boodschapper Automedon heeft een beperkte rol. Zoals we hierna zullen zien, spelen voornamelijk aanzienlijke personages mee, die één overheersende karaktereigenschap hebben. De statische karakters werden als normaal ervaren, omdat ze gebruikt werden om de strekking van een stuk te laten zien. Klassiek, en wellicht geïnspireerd door Seneca, is het

- (16) Informatie over toneeltheorieën, die in het begin van de 17e eeuw bekend waren (toen Hooft zijn eerste spel schreef), kan men vinden o.a. in:
 J.A. Worp, *De invloed van Seneca's treurspelen op ons tooneel* (Amsterdam 1892).
 E. Brinckschulte, *Julius Caesar Scaligers kunsttheoretische Anschauungen und deren Hauptquellen* (Bonn 1914).
 A.G.v. Hamel, *Zeventiende-eeuwsche opvattingen en theorieën over litteratuur in Nederland* ('s Gravenhage 1918).
 P.C. Hooft, *Baeto*, ingeleid en met aantekeningen voorzien door Dr. F. Veenstra (Zwolle 1954). Hiervan vooral de inleiding.
 L.v.d. Boogerd, *Het Jezüetendrama in de Nederlanden* (Groningen 1961).

gebruik van kernachtige spreuken in de dialoog (bv. de vss. 151, 164, 208, Daar-goôn in 303, 342, eerste helft van vs. 449, eveneens van vs. 623, 858, 915-916, 940, 941, 1009, 1010, 1014, 1022, 1023, 1259-1260, 1400, 1825-1826, 1835-1836). Hooft gebruikt alleen stichomythie in de vss. 937 v.v. In de ‘Achilles en Polyxena’ komt geen ‘deus ex machina’ voor, zoals dat in het klassieke toneel nogal eens voorkwam.

Hooft kan beschouwd worden als een vernieuwer, omdat hij - hoewel niet consequent - klassieke normen hanteert. Modern zijn ook de Italiaanse stanza-vorm in een rei uit het tweede bedrijf (vs. 420 v.v.) en het sonnet, waarmee de vijfde scène van het vierde bedrijf begint (vs. 1043 v.v.). Dat wil niet zeggen, dat er in de ‘Achilles en Polyxena’ geen traditionele rederijkerselementen aan te treffen zijn. Gewezen kan worden op de rondeelvorm in de vss. 1233 v.v.. Het rijmschema in de vss. 1031 t/m 1036 is gekunsteld. Binnenrijm zit in de vss. 153 en 192, in de vss. 1325 en 1326 dubbelrijm.

Samenvatting

De kern van het spel wordt vooral naar voren gebracht in het slotkoor: Sterfft u begeert, so derffdi niet (vs. 1836). Het spel wordt volledig beheerst door het verlangen van Achilles Polyxena de zijne te mogen noemen. Zijn begeerte leidt - na de mislukte onderhandelingen - tot een belangrijk motief in het spel: de strijd. Patroclus wordt gedood en gewroken. De aanslag op Hector versnelt de ondergang van Achilles.

Het thema van het stuk wordt nogmaals uitgewerkt in een naspel: het debat tussen Aiax en Ulysses. De redestrijd beoogt tevens de herinnering aan de gestorven held levend te houden.

De vorm die door Hooft voor zijn spel is gebruikt wordt bepaald door een aantal eisen, die aan het klassieke treurspel gesteld werden. Daarnaast treffen we nog een aantal rederijkerselementen in het stuk aan.

III. Personages

We zullen trachten een beschrijving van de karakters te geven, waarbij we uitgaan van wat de personages zelf zeggen en van wat over hen in het spel gezegd wordt.

Bij de Trojanen spelen van de vrouwen Polyxena en Hecuba de belangrijkste rol. *Helena* treedt alleen op bij de muurschouw aan het begin van het tweede bedrijf en *Andromache* bevindt zich in het gezelschap van Pryamus, dat Hectors lijk afsmeekt. Zij moet medelijden opwekken als

Hectors weduwe, die achterblijft met de kleine Astianax, en ze helpt Pryamus.

Hector lijkt een trotse krijger te zijn. Hij wijst hooghartig Achilles' voorstel af en doet een brutaal tegenvoorstel. Zijn toespraak vóór de strijd is dapper, wekt op tot strijd en hoont de Grieken. In zijn krijgslust gaat hij te ver en schendt het lijk van Patroclus. Hoewel hij zich zeer zelfverzekerd gedraagt, vertrouwt hij toch niet alleen op eigen kracht, getuige het feit, dat hij Penthesileia een dankoffer gaat brengen na afloop van de strijd tegen de Grieken.

Over de Trojaanse krijgslieden *Aeneas*, *Antenor* en *Deiphobus* valt niets te zeggen; behalve dan, dat de laatste onder het slaken van ironische opmerkingen helpt Achilles te vermoorden. Van *Paris* wordt alleen bekend, dat hij door Achilles en de Grieken gehaat wordt en dat hij degene is, die de list voor de aanslag op Achilles in elkaar zet. Paris wordt daarbij gedreven door een ongebreidelde wraakzucht, die gevoed wordt door de dood van Hector. *Pryamus* tracht hem te weerhouden van een oneervol wapenfeit. De oude Trojaanse vorst maakt een zeer menselijke indruk. Hij kan echter niet op tegen het enthousiasme voor de list van Paris. De bedenkingen van de oude koning krijgen tenslotte geen schijn van kans, als zijn vrouw *Hecuba* het plan van Paris krachtig ondersteunt. Hiermee is de rol van Hecuba bepaald. Bij de uitvoering van de list speelt *Polyxena* een belangrijke rol. Men heeft wel eens gemeend, dat de houding van Polyxena dubbelhartig was, gezien haar woorden tot Achilles vlak voor het plegen van de aanslag. Dit zou een zwakte zijn in de karaktertekening⁽¹⁷⁾. Het lijkt mij echter bezwaarlijk anders te kunnen dan dat Polyxena de ware reden van haar aanwezigheid verzwijgt.

Werkt ze terecht aan de list mee en komt dit in voldoende mate tot uiting? Ik dacht het wel. Immers, Achilles zegt zelf al, dat zij hem haat. Ook al zegt hij dit in een wanhopig soort verliefdheid, Polyxena is kennelijk niet op hem gesteld (vs. 52). Bovendien is ook Automedon van mening, dat zij Achilles meer kwaad dan goed zal doen (vs. 85). Als zij zich voor de voeten van Achilles werpt in het derde bedrijf, gebeurt dat niet, omdat ze verliefd op hem is, maar om ervoor te zorgen, dat Achilles het lijk van

(17) A. Kluyver, 'De geschiedenis van Achilles en Polyxena bij Hooft', *Verspreide opstellen* (Den Haag 1929), p. 114 v.v. Ook in *Verslagen en Mededelingen der Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen*, afd. Letterkunde, IVe Reeks, no. 11 (Amsterdam 1912), p. 294 v.v.

Hector terug geeft. Vervolgens wil ze de brief van Achilles niet lezen. De reden hiervoor kan men duidelijk vinden in de vss. 919 v.v.: ze wil nog liever dood zijn, dan dat ze de slavin van de moordenaar van haar broer is. Het is daarom niet verwonderlijk, dat ze op geen enkele manier tegen het plan van Paris in verzet komt. Daarmee is overigens niet beweerd, dat haar karakter sterk getekend is. Meer weten we niet van haar.

Onder de Grieken signaleren we allereerst *Automedon*. Zijn karaktereigenschappen komen niet duidelijk tot uiting. Hij gedraagt zich als een trouwe dienaar. Tweemaal geeft hij een eigen mening weer: hij verwacht weinig van de liefde van Achilles voor Polyxena en hij beschouwt het afwijzen van Achilles' voorstel door Hector als een ongunstige zaak voor zijn meester. Behalve door *Automedon* wordt Achilles ook terzijde gestaan door een aantal officieren. Over *Diomedes* valt niets te zeggen. *Ajax* verleent in de eerste vier bedrijven steun aan Achilles en moedigt hem aan tot strijd. In het vijfde bedrijf komt hij naar voren als een man van daden, vrijwel uitsluitend graag bereid tot vechten om daarmee zijn doel te bereiken. Is *Ulysses* in het vijfde bedrijf een bekwaam redenaar, die prat gaat op zijn sluwheid en trouw aan Achilles, in de rest van het stuk zien we hem als een hard onderhandelaar tegen *Pryamus* en zeer begaan met het lot van Achilles. Over *Nestor* kan niets anders gezegd worden dan dat hij een zeer milde indruk maakt. Hij heeft medelijden met *Pryamus*, wil hem niet laten knielen en adviseert als eerste het lijk van Hector terug te geven. *Menelaus* en *Agamemnon* zien we niet helder voor ons getekend. *Menelaus* is Achilles tot steun en zet hem aan tot strijd. Hetzelfde geldt voor *Agamemnon*, die daarnaast een kloeke toespraak tot het Griekse leger houdt vóór de strijd.

Het optreden van *Achilles* wordt volledig bepaald door zijn liefde voor Polyxena. Die liefde is onmogelijk, omdat ze een Trojaanse is en gehecht aan haar broers Paris en Hector, die door Achilles zeer sterk worden veracht. Het compromisvoorstel van Achilles wordt dan ook afgewezen, hetgeen bij Achilles resulteert in een woedende reactie. Toch moet hij door anderen (*Menelaus* en *Agamemnon*) aangezet worden tot strijd. De wraakneming op Hector berust wel op eigen initiatief, als hij het bericht van *Automedon* ontvangt, dat de kans daarvoor gunstig is. Tegenover *Pryamus* gedraagt Achilles zich afwijzend, maar na beraad met enkele van zijn officieren en na de confrontatie met Polyxena vervult hij de wens van de Trojaanse vorst. Het is begrijpelijk, dat hij Polyxena niet wil aanvaarden in ruil voor het lijk van Hector, hoewel hij daar later spijt van heeft, evenals van de wraakneming op Hector. Maar men bedenke zich,

dat deze gedachten ontstaan uit vrees de liefde van Polyxena niet te zullen kunnen krijgen. Hooft heeft met Achilles een tragische held willen scheppen, die ten onder gaat aan zijn zwakheid: de rusteloze begeerte naar een onmogelijke liefde.

Goed beschouwd is de karaktertekening der personages niet overtuigend. De meer ondergeschikte figuren staan ons zeer wazig voor ogen, terwijl de belangrijke personages gedreven worden door één gedachte, die niet aan verandering onderhevig is. Er zit totaal geen ontwikkeling in de karakters. Zo moet óns oordeel luiden. Maar we moeten ons wel realiseren, dat aan karakters van personages andere eisen werden gesteld in de zeventiende eeuw. Het publiek in Hoofts dagen was gewend aan personages met één allesoverheersende karaktereigenschap. De strekking van het spel stond centraal en de karakters waren daaraan ondergeschikt.

IV. Enscenering

In het begin van hoofdstuk II werd vastgesteld, dat een toneelstuk een innerlijke en een uiterlijke handeling kent. De innerlijke handeling is vastgelegd in de spanningsstructuur van het verloopplan. Onder de uiterlijke handeling verstaan we de dingen, die op het toneel te zien en te horen zijn. We zullen ons trachten voor te stellen, hoe de première van ‘Achilles en Polyxena’ geweest kan zijn. Hooft moet als toneelschrijver ongetwijfeld rekening hebben gehouden met de mogelijkheden die het theater van zijn tijd hem bood.

Bij een beschrijving van de première maken we gebruik van verschillende bronnen:

1. Hoewel we zeer weinig afweten van de praktische toneelsituatie, waarin Hooft gewerkt heeft, kunnen we in die richting informatie zoeken⁽¹⁸⁾.

- (18) Over het theater van omstreeks 1600 kan men informatie vinden bij: B. Albach, *Duizend jaar toneel in Nederland* (Bussum 1965).
 H.J.E. Endepols, *Het decoratief en de opvoering van het Middelnederlandsche drama volgens Middelnederlandsche toneelstukken* (Amsterdam 1903).
 W.H.M. Hummelen, ‘Het speeltoneel van het Wit Lavendel’, *Handelingen van het dertigste Nederlands filologencongres*, gehouden te Leiden op woensdag 10 en donderdag 11 april 1968 (Groningen 1968), p. 78 v.v.
 W.H.M. Hummelen, ‘Typen van toneelinrichting bij de rederijkers’, *Studia Neerlandica* 2 (1970, tweede nummer), p. 51 v.v.
 Fr. W.S.v. Thienen, *Het doek gaat op*, Deel I (Bussum 1969).
 G.R. Kernodle, *From art to theatre* (Chicago-London 1964, vierde druk)
 J.A. Worp, *Geschiedenis van het drama en het toneel in Nederland* Deel I (Groningen 1904).
 Daarnaast het in noot 5 genoemde werk van Worp.
 C.N. Wybrands, *Het Amsterdamsche tooneel van 1617-1772* (Utrecht 1873).

2. De toneeltekst zelf kan ons verder helpen of juist voor vragen plaatsen. In de toneeltekst onderscheiden we de directe regieaanwijzingen en daarnaast de monodialogen, die ons misschien inlichtingen kunnen verschaffen over een mogelijke enscenering.

Als het doek opgaat, is het toneel schaars verlicht (vss. 14 t/m 25). Er is een stadsmuur zichtbaar (zie vs. 87 en de daaropvolgende regie-aanwijzing ‘Wacht op de Muer’) aan de ene kant van het toneel. De tweede plaats van handeling, die aangegeven wordt, is de tent van Achilles (vs. 75 en vs. 132). Die tent moet tegelijkertijd met de stadsmuur op het toneel aanwezig zijn geweest, omdat Automedon zich na het aanhoren van Hectors boodschap regelrecht naar Achilles begeeft (vss. 132 t/m 148). Tenzij men het spel midden in het bedrijf onderbreekt, is er geen tijd voor een decorwisseling. Blijkens het vierde bedrijf zal tussen die beide plaatsen het woud van Apollo gedacht moeten worden. Hiervoor kunnen echte bomen en struiken gebruikt zijn. In dit decor komt Achilles op en spreekt zijn openingsmonoloog. Wanneer Achilles Automedon naar Troje's muur zendt, trekt hij zich waarschijnlijk in zijn tent terug (vs. 78). Het wordt lichter (vs. 87). Onzichtbaar voor het publiek zullen aan de zijkant van het podium wel meer kaarsen en vetpotten aangestoken zijn. Op de muur staat een wachter (regie-aanwijzing na vs 87), die Hector waarschuwt. Even later komt Hector op de muur (regie-aanwijzing na vs. 90) en deelt Automedon zijn tegenvoorstel mee. De Trojaan trekt zich daarna terug (regieaanwijzing na vs. 132).

Automedon spoedt zich naar de tent van Achilles. Na zijn wraakzuchtige monoloog zal Achilles weer in zijn tent zijn gegaan, waarna het koor optreedt. Na het koor, dat muzikaal begeleid kon worden, is Troje's muur nog op het toneel (regie-aanwijzing na vs. 266), evenals Achilles' tent (vs. 226). Achilles komt naar buiten, als hij Menelaus en Agamemnon hoort komen. In zijn gesprek met hen vertelt hij iets over het uiterlijk van Polyxena (vs. 239 v.v.): ze heeft blond, welriekend haar, gesierd met een haarband. Daarenboven heeft zij sneeuw witte en tedere handen. Men bedenke, dat in de dagen van Hooft de rollen van vrouwen door mannen werden gespeeld!

In het tweede bedrijf maakt Hooft gebruik van het feit, dat er twee plaatsen van handeling op het toneel zijn. De regie-aanwijzingen na vs. 267 geven te kennen, dat Hecuba, Helena, Andromache, Astianax en ook Polyxena op de stadsmuur van Troje verschijnen. Pryamus, Paris, Deiphobus, Aeneas en Antenor bevinden zich op de begane grond. Zij bereiden zich voor op de komende strijd tegen de belegeraars. Aan de andere

zijde van het toneel maken de Grieken zich gereed. Beide partijen spreken over elkaar. Helena wijst Ajax en Diomedes aan en de tweede Ajax, die een helm draagt (vss. 278, 280, 281). In vs. 282 meent Pryamus Menelaus te herkennen, hetgeen door Helena in vs. 287 bevestigd wordt. Menelaus wordt door Ulysses aan zijn mantel getrokken (vs. 288). Zij merkt ook Patroclus op, die Achilles een groet brengt (vs. 293). De Trojanen luisteren vervolgens naar de rede van Agamemnon, die daarbij wijst naar de oorzaak van de oorlog, de vrouwen op de muur (vs. 317 v.v.). Nadat Hector zijn mannen toegesproken heeft, begint de strijd. Zonder enige twijfel hebben de toeschouwers een spektakelscène voorgeschoteld gekregen. Er gebeurt veel op het toneel, als we de regie-aanwijzing na vs. 360 mogen geloven. Er wordt flink gevochten. Er valt in elk geval één slachtoffer: Patroclus. Bovendien wordt het lichaam van Patroclus geschonden door de zeer krijgslustige Hector. Hoe dat op het toneel weergegeven zou kunnen zijn is niet bekend. De Grieken heroveren na een fel gevecht het lichaam van Patroclus, maar zij worden weer verdreven, zodat de Trojanen zich triomfantelijk binnen hun veste terug kunnen trekken: wellicht is dat gebeurd door een in de stadsmuur aanwezige poort. Het slagveld moet in de nabijheid van het woud van Apollo geweest zijn.

Na het optreden van de rei vertonen de Grieken zich op het toneel met het lichaam van Patroclus (regie-aanwijzing na vs. 388): de wraakneming op Hector gaat worden voorbereid.

Als zich dat heeft afgespeeld, geeft Achilles opdracht het lichaam van Patroclus weg te dragen (vs. 412). Iedereen verdwijnt van het toneel om hout te gaan sprokkelen voor de crematie van Patroclus. Nu kan weer een koor optreden. Na de rei komt Automedon gehaast op om te zeggen, dat zich een goede gelegenheid voordoet om Hector te doden. Achilles en de op het toneel aanwezige soldaten aarzelen geen moment.

De nu volgende regie-aanwijzing is zeer interessant: ‘Grieken binnen. Hector aan d'ander zijde wt. Achilles op zijn hielen’ (na vs. 476). Er staat, dat de Grieken afgaan. Hector komt aan de andere zijde van het toneel op en Achilles sluipt achter hem aan! Dat kan alleen maar, als Achilles onzichtbaar voor de toeschouwers achterlangs het toneel is gelopen; of achterlangs een gordijn, dat het speelvlak in tweeën verdeelt.

Er volgt nu weer een spektakelscène. Hector wordt gedood, terwijl hij vergezeld wordt door meerdere soldaten (regie-aanwijzing na vs. 480). Achilles geeft bevel het lichaam van Hector te schenden, maar of en hoe het publiek dat heeft zien gebeuren, is niet duidelijk.

In het derde bedrijf begeeft het Trojaanse gezelschap zich naar het

Griekse kampement (in de vss. 501 en 503 wordt over ‘gaan’ gesproken). Men zal wel vanaf de muur vertrokken zijn. Achilles heeft zich op enige afstand van zijn manschappen opgesteld (vs. 530). Hij moet Polyxena hebben herkend, die zich blijkens de regie-aanwijzing na vs. 510 in de Trojaanse delegatie bevindt: voor de toeschouwers brengt dit een extra element van spanning met zich mee. Hoe zullen Polyxena en Achilles op elkaar reageren? Pryamus maakt tot tweemaal toe een voetval voor de Grieken om het lichaam van zijn zoon terug te kunnen krijgen (vs. 516, toneelaanwijzing na vs. 530) en valt zelfs in zwijm (regie-aanwijzing na vs. 564). Achilles bespreekt het verzoek van Pryamus met zijn veldheren, die terzijde staan opgesteld (vss. 609-610). Vervolgens valt ook Polyxena hem schreiend te voet (toneelaanwijzing na vs. 630, vss. 653-654). Achilles wijst haar af als krijgsgevangene en vervult de wens van Pryamus in ruil voor kleding en goud, hetgeen door Automedon wordt weggedragen. Pryamus moet weer opstaan van Achilles en krijgt voedsel aangeboden, dat door Automedon gehaald wordt. Daarna verwijdert iedereen zich van het toneel, zodat weer een koor op kan treden.

In het vierde bedrijf heeft Achilles spijt van het feit, dat hij Polyxena heeft laten gaan. Hij stuurt dan Automedon met een brief naar Troje. Terwijl Automedon zich naar de Trojaanse muur begeeft, piekert Achilles hardop verder, totdat hij zich tenslotte terugtrekt in zijn tent (vs. 872). Paris leest de brief van Achilles (op of bij de muur?). Een bode vertrekt naar Achilles' tent om hem te verzoeken naar ‘Apolloos wout’ te komen. In die tussentijd treedt weer een koor op. Vervolgens begeeft Achilles zich naar het midden van het toneel, naar het woud van Apollo, en wacht daar ongewapend (vs. 1041) op Polyxena en haar hofdames⁽¹⁹⁾.

Tijdens hun ontmoeting springen dan Paris en Deïphobus te voorschijn om Achilles op verraderlijke wijze om het leven te brengen. Op een tekening van Pieter Quast zien we Paris vanachter een gordijn komen. Het is niet duidelijk, of dit gordijn ook het struikgewas van het woud van Apollo moet voorstellen of dat het alleen bedoeld is om het verbergen van Polyxena's helpers mogelijk te maken. Afgezien nog van het feit, of door Quast een impressie van een toneelvoorstelling is vastgelegd⁽²⁰⁾. Verleidelijk is het wel te denken aan de situatie, waarbij Hector aangevallen

(19) Ten onrechte veronderstelt D'Angremond, dat onder ‘hoff’ de broers van Polyxena begrepen moeten worden. Zie vs. 934.

werd door Achilles! En daarmee weer aan te nemen, dat het speelvlak d.m.v. een gordijn in een voor- en een achtertoneel gesplitst kon worden.

Bij de analyse van de innerlijke handeling van het vijfde bedrijf heb ik reeds aannemelijk trachten te maken, dat Achilles en het tragische noodlot, dat hem trof, centraal stonden. Wanneer we nu in de tekst van het vijfde bedrijf speuren naar aanwijzingen, die ons een beeld kunnen geven van de encenering, dan komen we niet veel tegen. Maar er zijn enkele zinsneden, die een veronderstelling mogelijk maken, welke gecombineerd kan worden met de analyse van het verloops-plan.

Ulysses spreekt over ‘dese wapens’ (vs. 1411), ‘dees prijs’ (vs. 1417) en ‘dees wapens’ (vs. 1450). De aanwijzende voornaamwoorden kunnen niet in verband gebracht worden met de tekst. Het ligt nu voor de hand te veronderstellen, dat de wapenrusting zelf aangewezen wordt, zodat die zichtbaar op het toneel aanwezig heeft moeten zijn. Nog duidelijker blijkt dit uit de woorden van Nestor in de vss. 1687-1688:

Daerom dees Princen u dees hooch geachte prijzen,
Ulysses, tot een loff en tot een loon toewijzen.

Ik meen dus, dat in het vijfde bedrijf de wapenrusting van Achilles - het twistpunt van twee officieren - op het toneel te zien is geweest. Misschien liggend, hangend aan een staak of zelfs als een essentieel onderdeel van een tableau vivant, dat in rederijkersspelen een gebruikelijk element was. In een dergelijke voorstelling kan het graf van Achilles, dat genoemd wordt in een rekening van de Nederduitse Academie, een rol gespeeld hebben⁽²¹⁾. In ieder geval moet de wapenrusting een centrale plaats hebben ingenomen om de gedachtenis aan Achilles op eervolle wijze ook uiterlijk gestalte te geven. De vermoedelijke encenering wijst derhalve ook op de functie, die het vijfde bedrijf moet hebben gehad: een naspel ter ere van Achilles, de tragische held.

De encenering van Hooft's eerste spel is in de eerste vier bedrijven simultaan van aard: drie plaatsen van handeling zijn tegelijkertijd naast elkaar aanwezig op het toneel, waarbij men dient te bedenken, dat het slagveld later gebruikt moet worden als Apollo's woud. Wellicht is daarbij gewerkt met een gordijn, dat het speelvlak in twee helften heeft verdeeld. Het is niet zeker te zeggen, of na het vierde bedrijf het decor is veranderd. De hier beschreven toneelopbouw is gebaseerd op een traditionele toneelconventie uit de middeleeuwen. Dit zou kunnen wijzen op een vroeg ont-

(20) Zie ook A. Heppner, ‘Pieter Quast en P.C. Hooft’, *Maandblad voor beeldende kunsten* XIV (1937), p. 370 v.v.

(21) De tekst van die rekening is te vinden in: Wybrands, p. 44. Daar wordt het graf van Achilles genoemd, maar niet in relatie tot een of ander spel.

staan van Hoofts eerste spel; misschien vóór zijn reis naar Italië, waar een decor van naast elkaar gelegen plaatsen van handeling toen niet meer in zwang was.

In Hoofts eerste spel is te constateren, dat Hooft rekening houdt met de toneelconventies van zijn tijd. Met name in het tweede bedrijf, waar het publiek op levendige wijze op simultaan toneel vergast wordt. Bij de opvoering zijn geen toneelmachinerieën nodig. Daarnaast is opmerkelijk, dat spektakelscènes (de gevechten) uitgebreid op het toneel gebracht worden.

V. Bronnen en invloeden

De vraag naar de bronnen, waaruit Hooft geput kan hebben voor de ‘Achilles en Polyxena’, is reeds verschillende malen behandeld. De eerste van de onderzoekers, die zich met dat probleem hebben bezig gehouden, is Worp. Hij wijst op parallellen in de ‘Ilias’ van Homerus, in toneelwerk van Seneca (‘Troades’, ‘Hercules Oetaeus’ en ‘Agamemnon’) en in de ‘Metamorphoses’ van Ovidius⁽²²⁾. Polak acht de invloeden van het werk van Seneca niet groot en noemt ‘Achilles en Polyxena’ een zeer zelfstandige bewerking van de ‘Troades’⁽²³⁾. Dat Hooft het werk van Petrarca en Ariosto kent, als hij zijn eerste toneelstuk gaat schrijven, wordt zeer aannemelijk geacht⁽²⁴⁾. Het speuren naar mogelijke bronnen verloopt succesvol voor Kluyver. Hij vindt de stof, die door Hooft gebruikt moet zijn, in het werk van Dictys Cretensis, ‘Ephemeridos belli Troiani’ (boek III) en van Dares Phrygius, ‘Historia de Excidio Troiae’⁽²⁵⁾. D'Angremond gaat in zijn proefschrift dieper in op de tot dan toe verkregen resultaten van het bronnenonderzoek⁽²⁶⁾.

- (22) Worp, *Geschiedenis*, Deel I, p. 250.
Worp, *Seneca's invloed*, p. 92 v.v.
We vermelden hier stelling VII, die behoort bij het proefschrift van F. Veenstra, *Bijdragen tot de kennis van de invloeden op Hooft* (Assen 1946): ‘Het hoofdstuk in J.A. Worp, *De invloed van Seneca's treurspelen op ons tooneel* (Amsterdam 1892) geeft een onvolledig beeld van de invloed van Seneca tragicus op het werk van de drost’.
- (23) H.J. Polak, ‘Seneca Tragicus’, *De Gids*, IV, 10 (1892), p. 64 v.v. en p. 301 v.v.
- (24) Zie noot 8.
- (25) Zie noot 17.
- (26) Men zie vooral het tweede hoofdstuk: ‘Analyse, in verband met de bronnen’ in Th. d'Angremond, o.c., p. 14 v.v.

In de eerste twee bedrijven volgt Hooft de tekst van Dictys tamelijk nauwgezet en in het derde bedrijf zelfs op de voet. Het gesprek tussen Achilles en Hector in het eerste bedrijf heeft Hooft iets eenvoudiger voorgesteld dan het is weergegeven bij Dictys. Ook vertelt Dictys direct aan zijn lezers, wanneer Achilles verliefd werd op Polyxena, terwijl Hooft dit laat zeggen door Automedon in de tweede scène van het eerste bedrijf (vs. 97 v.v.). De eerste scène van het tweede bedrijf laat de muurschouw van de Trojanen zien: vanaf de stadsmuur kijken ze naar de Grieken, die zich voorbereiden op de komende strijd. Hooft baseert zich hier niet op Dictys, maar geeft een vrije bewerking van dezelfde scène in het derde boek van de 'Ilias'. In de 'Ilias' meent Agamemnon, dat de strijd verloren is, maar in het toneelstuk hebben zijn woorden juist een sterk aanmoedigend karakter. Bovendien worden in de 'Ilias' Aeneas en Deïphobus niet genoemd, alsmede de figuur die de daden verricht, welke in het spel toegeschreven worden aan Antenor en Aeneas.

Het koor bezingt in de vijfde scène van het tweede bedrijf de vriendschap. Hooft heeft hier wellicht tevens inspiratie opgedaan bij 'De Amicitia' van Cicero. Behalve de strikte navolging van Dictys in het derde bedrijf kan gewezen worden op overeenkomstige passages in de 'Troades' van Seneca (vss. 489 t/m 404, 503 t/m 510 zijn terug te vinden bij Seneca). Ook het koor in de derde scène van het vierde bedrijf is bewerkt naar Seneca.

Het vierde bedrijf is niet gebaseerd op Dictys, maar op Dares. D'Agremond verklaart de overgang naar een andere bron aldus: bij Dictys onderneemt Pryamus hernieuwde toenaderingspogingen, die bij Dares van Achilles uitgaan. In de weergave van Dares neemt Achilles dus een belangrijker plaats in. Voor Hooft is dat gunstig, omdat Achilles nu eenmaal de hoofdpersoon in het spel is. Hooft volgt Dares na in de eerste, tweede, vierde en vijfde scène van het vierde bedrijf. Hierbij moet wel aangetekend worden, dat bij Dares Achilles pas een jaar na de dood van Hector verliefd wordt op Polyxena en dat de moord op Achilles wordt voorbereid buiten medeweten van Polyxena. In de toneelversie moest Polyxena wel medeplichtig zijn om haar nog een keer op te laten treden. Het koor in de derde scène is deels een bewerking van de 'Agamemnon' van Seneca.

Dares moet in de zesde scène van het vierde bedrijf weer plaats maken voor Dictys.

Voor de redevoeringen van Ajax en Ulysses in het vijfde bedrijf kan als bron het dertiende boek van de 'Metamorphoses' van Ovidius aangenomen worden.

D'Angremond wijst voorts op de mogelijkheid, dat Hooft kennis genomen kan hebben van de 'Wellevenskunste' van Coornhert. Bovendien las Hooft de 'Essais' van Montaigne en hij moet het werk van Lipsius gekend hebben ('De Constantia', over de gelijkmoedigheid, en 'De Politica', over de eisen, die aan een goede vorst gesteld moeten worden). In de geschriften van Montaigne en Lipsius wijst Veenstra veel parallelplaatsen aan, die overeenkomen met versregels uit de 'Achilles en Polyxena'⁽²⁷⁾. Hooft heeft dus veel gewerkt naar het voorbeeld van Dares en Dictys, alsmede Ovidius en Seneca, maar hij kan ook veel gedachten en uitspraken gebruikt hebben, die bekend waren in zijn tijd of die hij elders heeft gelezen.

VI. Verantwoording en uitgaven

De eerste uitgave van 'Achilles en Polyxena' dateert van 1614 en vond plaats buiten voorkennis van Hooft. De volledige titel luidt aldus: 'P.C. Hoofts, Achillis en Polyxenas Treurspel. Met Ajax en Ulysses Reden-Strijdt. Tot Rotterdam, Voor David Jacobsz van Hakendover, Boecverkooper uit Westnieulant. Anno 1614.' Deze tekst bevat nogal wat slordigheden in de spelling van namen. Woorden worden vergeten, zelfs een aantal versregels ontbreekt. Over de tweede druk (1620) kan niet veel anders gezegd worden: 'P.C. Hoofts Achillis en Polyxenas Treur-Spel. Met Ajax en Ulisses Reden-Strijdt. 't Amsteldam, By Ian Ianssen, Boeckverkooper op 't water in de Pas-Kaert. 1620'. De derde druk pretendeert een vernieuwde uitgave te zijn, maar we hebben te maken met een vrijwel ongewijzigde herdruk van de editie van 1614: 'P.C. Hoofts oude Tooneelspeelen. Behelzende Achilles en Polyxena. Theseus ende Ariadne. Nooit te vooren zo gedrukt. Te Leiden, By Pieter van der Eyk. MDCCXXXIX.' Deze tekst wordt opnieuw uitgegeven door Bilderdijk: 'P.C. Hoofts gedichten, met ophelderende aantekeningen van Mr. W. Bilderdijk. Te Leyden, bij L. Herdingh en zoon. MDCCCXXIII'. Het spel is te vinden in deel II, p. 243 v.v. en de aantekeningen zijn afgedrukt in deel III, p. 283 v.v..

Bilderdijk wijt een aantal onjuistheden in de tekst aan het feit, dat het spel ten behoeve van de opvoering uitgeschreven is in afzonderlijke rollen: ieder personage wordt voorzien van zijn eigen tekst (zie ook het voorbericht bij 'Granida'). Een aantal van die teksten is samengevoegd, wellicht zijn zelfs fragmenten opgetekend uit het geheugen van de spelers.

(27) Veenstra's dissertatie wordt genoemd in noot 22.

De editie van *Bilderdijk* wordt gevolgd door die van Leendertz: ‘P.C. Hooft, *Gedichten*. Eerste volledige uitgave gedeeltelijk naar des dichters eigen handschrift, met aantekeningen van P. Leendertz Wz. (Amsterdam 1871)’. Leendertz baseert zich op de tekst van 1614 en brengt daarin naar eigen inzicht verbeteringen aan. Zijn uitgave wordt in 1899-1900 herdrukt: geheel herzien, opnieuw bewerkt en vermeerderd door Dr. F.A. Stoett (zie noot 1). Stoett kon gebruik maken van mededelingen van Kalff⁽²⁸⁾. Hieruit bleek, dat zich een handschrift van Hoofts eerste spel bevond te Berlijn onder de titel ‘P.C. Hoofts spel van Achilles ende Polyxena’. Die tekst zal ouder zijn dan 1614, omdat het onwaarschijnlijk is, dat een handschrift vervaardigd wordt, nadat een druk is verschenen. We hebben hier met de oudste en meest nauwkeurige versie te doen, hoewel er af en toe wel een fout in zit. Dat het handschrift door Hooft zelf is geschreven, is niet waarschijnlijk. De verbeterde uitgave van Stoett wordt gebruikt door Th. d'Angremond in zijn dissertatie (genoemd in noot 7). Alleen geeft D'Angremond enkele malen een aangepaste versie, als hij het metrum wil behouden. Hij heeft het handschrift i.v.m. oorlogsomstandigheden niet uitgebreid kunnen raadplegen.

Voor de hier aangeboden tekst heb ik gebruik mogen maken van een fotocopie van het handschrift van ‘Achilles en Polyxena’. Ik dank hierbij Drs. P. Tuynman, die mij, namens de Hoofdredacteur van de Commissie voor de Uitgave van het Verzamelde Werk van P.C. Hooft, in staat gesteld heeft de copie te raadplegen. Op die copie baseer ik de tekst van deze uitgave. Dat betekent, dat onregelmatigheden in het metrum aanwezig blijven. De y voorzien van een bovenliggend streepje is geïnterpreteerd als ij, maar gehandhaafd in namen van personen.

Is er sprake van een storende fout in het handschrift, dan wordt deze hersteld aan de hand van de eerste druk en vermeld in een aantekening. De interpunctie is op eigen inzicht tot stand gekomen, daarbij steunend op het werk van Leendertz, Stoett en D'Angremond.

Het voorbericht van de drukker (1614) wordt hier volledigheidshalve aan de tekst toegevoegd.

Voor de aantekeningen bij de tekst, die een toelichting moeten geven voor de al dan niet beginnende studenten en MO-cursisten, heb ik natuur-

(28) G. Kalff, ‘Een nieuw handschrift van Hooft en een onuitgegeven tooneelstuk van Spieghele’, *Tijdschrift voor Nederlandsche Taal- en Letterkunde* XI (1892), p. 261 v.v.

lijk gebruik gemaakt van de uitgaven van Leendertz, Stoett en D'Angremond, al zal ik wel eens met hen van mening verschillen.

Mijn bijzondere dank gaat uit naar Dr. A.J.J. de Witte en Prof. Dr. C.A. Zaalberg, die zo vriendelijk waren de copie na te kijken. Zij hebben veel waardevolle opmerkingen gemaakt.

Voorschoten, februari 1972.

P.C. Hoofts
spel van
‘Achilles en Polyxena’

Namen der Personen.

2 Chooren:

	Achilles
	Agamemnon
	Menelaus
	Nestor
Grieken	Ulysses
	Diomedes
	Aiax
	Automedon
	Patroclus stom
	Polyxena
	Pryamus
	Hecuba
	Hector
	Andromache
Troyanen	Paris
	Helena
	Aeneas
	Antenor
	Deïphobus
	Astianax stom

Den Drucker tot den Leser.

- [1] Beminde Leser, nademael de Konst van Reden-rijck in ons lieve¹
 [2] *Vaderlandt* zeer bloeyende opgaet, ende met zulcke kracht ende²
 [3] snellicheynt oprijst, dat elck reed'lievend' hert hem met verwonderinge³
 [4] daer in verblijdt, dies te meer, om dat de Gheesten van onsen teghen-⁴
 [5] woordighen tijt inde Konst van Reden-rijck wederom oprechten de⁵
 [6] zuyvere Nederduytsche tael: in welcke oprechtinghe den Autheur
 [7] deses Treurspels niet de minste en is, maer de meeste, naer het oordeel⁷
 [8] van veel treffelijcke verstandighe menschen, zoo dat ick niet en heb⁸
 [9] konnen naerlaten dit teghenwoordighe Treurspel van *Achilles* en⁹
 [10] *Polyxena* door den Druc gemeen te maken, eensdeels om de over-¹⁰
 [11] groote vloeyentheyt vande Poëtsche dichten, ten anderen om de
 [12] heerlijcke leeringhen ende sententien die den Autheur hier in aenwijst,¹²
 [13] ende hoe naectelijck hy hier af-beelt de begheerlijckheyt des men-¹³
 [14] schen, ende de veranderinghen van dien, alsoo dat hy ons die naecte-¹⁴
 [15] lijck in een Tafereel afghebeeldet heeft: om ten kortsten te zegghen,
 [16] synen naem brengt mede tghene hy is, ende waer toe hem de¹⁶
 [17] *Nymphen* ghestelt hebben, te weten, te wesen 't *Hooft* vande *Poëten*¹⁷
 [18] t'onsen tijden, zoo dat de *Musen* die drymael dry in ghetale zijn,
 [19] door haren bode *Fama* hem hebben doen voeren door gantsch *Neder*-¹⁹

1 *nademael*: omdat

2 *opgaet*: opkomt

3 *reed'lievend*: Het WNT geeft alleen een betekenis die uit 1685 is, nl. 'de kunst van het debatteeren beoefenend'. Hier misschien: taalbeheersing en taalkunst liefhebbend; *hem*: zich

4 *dies*: daarom; *de Gheesten*: de rederijkers

5 *oprechten*: verheffen

7 *niet... en*: niet; *de meeste*: de voornaamste

8 *treffelijcke*: voortreffelijke

9 *naerlaten*: nalaten; *dit teghenwoordighe*: het hier aanwezige

10 *gemeen*: openbaar

12 *heerlijcke*: voortreffelijke; *sententiën*: uitspraken; *aenwijst*: verkondigt

13 *naectelijck*: onbewimpeld, onverholen; *de begheerlijckheyt*: het fel begeren

14 *veranderinghen van dien*: de veranderingen ten gevolge hiervan (nl. van het fel begeren); *alsoo dat*: zodat

16 *waer toe*: tot wat

17 *Nymphen*: muzen; *ghestelt*: bestemd

- [20] *lant*; zoo dat meer dan billick ende recht is, dat de ghene die *Fama*²⁰
 [21] met haer gheluyt heeft wacker gemaect ende oock eenich werck des-
 [22] selven *Hoofis* aen den dach ghekomen is, dat oock dese uytnemende
 [23] Bloeme aen synen Krans ghevlochten werde. Verhopende dat den²³
 [24] Autheur deses wercx, my mynen arbeyt ende kosten van dit Treurspel²⁴
 [25] int licht te gheven, ten besten nemen zal, ghelijck ick wel weet dat alle
 [26] konstlievende herten daer in een vermaken scheppen zullen. *Vaert*²⁶
 [27] *wel*.

19 *haren*: hun

20 *dat*: dat het; *recht*: rechtvaardig; De volgende passus moet misschien aldus gelezen worden: zodat het meer dan billijk en rechtvaardig is - omdat iemand Fama's geluid heeft opgewekt en omdat van die niemand (nl. Hooft) al werk verschenen is - dat ook deze uitnemende bloem etc.

23 *werde*: moet worden; *Verhopende*: Erop vertrouwende

24 *van*: om

26 *vermaken*: genoeg

[D'Eerste handeling]

D'Eerste handeling, Eerste wtcomen

Achilles, Automedon

Achilles

Calchas Thestorijdes, als ghij u ghinct vermeten¹
Van Troijens ondergang der goden wil te weten,²
Haa, weijnich wist ghier van, als ghij voorsaijde, dat³
Wij negen Jaren langh voor de Troijaense stat
5 Toebrenghen souden met verdriet en commer, maar⁵
Verwinnen t' godloos volck int tiend' en laeste Jaer.⁶
Want was den val nabij van Troijas hooge wallen,⁷
Door wiens hant soude dien als door Achilles vallen?⁸
Calchas, waert ghij in het waerseghen soo geleert,

- 1 *Thestorijdes*: zoon van Thestor; nl. Calchas, de waarzegger in het Griekse leger voor Troje;
als: toen; *u ghinct vermeten*: durfde beweren
2 *van*: met betrekking tot
3 *ghier*: gij er; *als*: toen; *voorsaijde*: voorspelde
5 *Toebrenghen*: doorbrengen
6 *Verwinnen*: overwinnen
7 *was nabij*: zou nabij zijn
8 'dien' verwijst naar 'wallen'; *Achilles*: Achilles' hand

- 10 Ghij sout Achilles val hebben gepropheteert!
 Achilles val, seg ick, en door Achilles sterven
 Der Griecken onderganck en endelijck bederven!¹²
 Tgemeene volck, die daechs met arbeitj sijn beswaert,¹³
 Ontlast de nacht, die mij de grootste onrust baert.¹⁴
- 15 De goden, moe gedanst, sijn lang te rust gegaen;¹⁵
 Elck na sijn lust, behalven de verliefde Maen,¹⁶
 Die, bleeck door groote Min, onmoghlijck te vercouwen,¹⁷
 Stilswijgent truert met haer vergulde staetjoffrouwen.¹⁸
 De Griexse princen slapen sonder achterdacht,¹⁹
- 20 En stoute crijsluij, iae, een groot deel van de wacht.²⁰
 Achilles can alleen op bed noch bulster dueren;²¹
 Achilles moet alleen daechs en des nachts besueren²²
 De groote cracht des Mins. Sijt ghij de selve man,²³
 Die corts Neptunus soon in enen slach verwan?²⁴
- 25 Ghij, die nu gaet bij nacht t' troijaense velt duer wandelen,²⁵
 Niet eens te letten op de wacht en t' svijandts handelen,²⁶
 Niet om t' voornemen van haer hulpers te bespien,²⁷

- 12 *endelijck bederven*: beslissende dood
- 13 *Tgemeene volck*: het gewone volk; 'sijn' correspondeert met het enkelvoudige 'volck'. Geen overeenstemming in getal tussen onderwerp en gezegde vindt men vaak in het geval dat het onderwerp een collectivum is (Stoett, *Syntaxis*, par. 205). Dus: dat overdag met arbeid is belast.
- 14 *baert*: te voorschijn brengt
- 15 Naar renaissancistische opvattingen konden de goden dansen. In de klassieke oudheid was dit niet mogelijk. In de Stoïcijnse zienswijze werden hemellichamen - zo ook hier - vereenzelvigd met goden.
- 16 *na*: naar; De Maan was verliefd geraakt op Endymion.
- 17 *te vercouwen*: koel te maken
- 18 *vergulde staetjoffrouwen*: sterren
- 19 *princen*: vorsten; *sonder achterdacht*: onbekommerd
- 20 *stoute crijsluij*: dappere soldaten
- 21 *bulster*: strozak; *dueren*: het uithouden
- 22 *alleen*: eenzaam
- 23 *de selve*: dezelfde
- 24 *verwan*: versloeg; *corts*: kortelings; *Neptunus soon*: nl. Cynus. Deze kwam in het begin van de Trojaanse oorlog om het leven. Als Achilles spreekt is de strijd reeds negen jaar oud (zie vs. 70), vandaar dat 'corts' hier merkwaardig is.
- 25 *t' troijaense velt*: de vlakte voor Troje
- 26 *Niet eens te letten*: niet eens om te letten
- 27 *haer*: hun; *hulpers*: de Aziatische hulpstroepen van de Trojanen

- Gelijckt een Capijteijn betaemt staechs toe te sien,²⁸
 Waer Troijens muren swackst en lichts sijn om te crencken,²⁹
 30 Maer om de schoonheijt van u, Juffrou, t' overdencken!
 Achilles, t' is een schant; ghij, die waert corteling³¹
 Van Troijen meer ontsien dan enich ander ding;³²
 Die t'svijants bloedich heijr en Hector dede grouwe,³³
 Wijct die voor een, voor een, voor een Troijaense vrouwe?
 35 Polyxena, k' heb noijt u broeders ijct geacht,³⁵
 Maer u manieren hooch sijn van een ander cracht,³⁶
 U teder schoonheijts glans, een oorspronck van mijn smerten,
 U edel hues gelaet, bespringt de hooge herten³⁸
 Gans op een ander wijs als t' mannelijck gewelt
 40 Den stouten crijsluij doet in het bestoven velt.⁴⁰
 Lichamelijcke crijch, verwin van volck en rijcken,⁴¹
 En d' oorloch vant gemoedt malcander niet gelijcken.⁴²
 Wie deet den Hercules oijt nutte wederstant?⁴³
 Omphale compt en neemt sijn wapens wt de hant,⁴⁴
 45 Die mette vrouwen const de spille draijen leerde,⁴⁵
 Die ganse rijcken corts het onderst boven keerde!⁴⁶
 Maer alst u wille was, Cupido, grote Ghodt,
 Dat ick oock werden most in uwe min versot,⁴⁸

- 28 *Gelijckt*: gelijk het; *capijteijn*: bevelhebber; *staechs*: voortdurend
 29 *swackst en lichts sijn om te crencken*: het zwakst en gemakkelijkst om te beschadigen
 31 *waert*: werd
 32 *Van*: door; *ontsien*: gevreesd; *enich ander ding*: iets anders
 33 *t'svijants*: des vijands; *dede grouw*: afschrok, tot gruwel was
 35 *Versta*: Polyxena, ik heb nooit enige achting voor uw broers gehad
 36 *u manieren hooch*: uw voorname houding
 38 *hues*: hoofs; *bespringt de hooge herten*: valt de edele herten aan
 40 *stouten crijsluij*: dappere soldaten; *in het bestoven velt*: op het slagveld
 41 *verwin*: het overwinnen
 42 *malcander niet gelijcken*: lijken niet op elkaar
 43 *den Hercules*: Hercules; *nutte*: nuttige
 44 Hercules was de slaaf van Omphale, de koningin van Lydië. Hij bediende voor haar het spinnewiel alsof hij een vrouw was.
 45 'die' is het relativum bij 'hant' in vs. 44 (dit geldt ook voor 'die' in vs. 46); *mette*: met de;
const: kunst; *spille*: weefklos aan het spinnewiel
 46 *corts*: in korte tijd
 48 *Versta*: dat ik ook verwaasd moest worden in de door u veroorzaakte liefde.

- Hoe onderwerpt ghij niet aen sulcken vrou mijn sinnen,⁴⁹
 50 Die 'ck sonder achterdeel der Griecken mochte minnen?⁵⁰
 Waerom maect ghij mij slaeff van mijne vijandin,⁵¹
 Die mij so dootlijck haet als ick haer hertlijck min?⁵²
 In wat manier sal nu Achilles troost verwerven,⁵³
 Die, soo hijt niet en crijcht, moet troost-gebreckich sterven?⁵⁴
 55 Wat sal ick dan? Te hulp aen die van Troijen gaen?⁵⁵
 De Princen, die ick swoer, verlaten en verraen?⁵⁶
 Want hoe sal Pyramus sijn dochter kunnen geven
 Aen eenen, die hem staet na eer, nae lant, nae leven?⁵⁸
 De Goden jonnen ons wat beters. Hoe? daer sijn?⁵⁹
 60 Wel ander middelen, niet oneerlijck voor mijn.⁶⁰
 Automedon!

Automedon

Mijn heer.

Achilles

- Terstont moet ghij gaen binnen⁶¹
 De stat den outsten soon van Priamus gaen vinnen.⁶²
 En segt hem wt mijn naem: Achilles wensch hem, dat
 Hij lang voorspoedich leeft tot welvaert van sijn stat.⁶⁴
 65 Daer nae verhaelt hem, wat ick om sijn suster lije.⁶⁵
 Indien hij in den noot mij daer mee wil verblijen,⁶⁶

- 49 *Hoe*: waarom
 50 *achterdeel der Griecken*: nadeel voor de Grieken; *mochte minnen*: zou kunnen beminnen
 51 *Ghij*: Cupido (zie vs. 47)
 52 *hertlijck*: met hart en ziel
 53 *In wat manier*: hoe; *sal*: moet
 54 *die*: nl. Achilles; *hijt*: hij het (nl. de troost); *troost-gebreckich*: troosteloos
 55 *sal*: moet; *die van Troijen*: de Trojanen
 56 *Prinsen*: vorsten; *die ick swoer*: wie ik trouw zwoer
 58 *die hem staet na*: die het gemunt heeft op zijn...
 59 *jonnen*: mogen gunnen
 60 *oneerlijck*: onterend
 61 *gaen binnen*: binnentreden
 62 *den outsten soon etc.*: om de oudste zoon van Priamus op te gaan zoeken.
 64 *leeft*: moge leven
 65 *wat ick... lije*: welk verdriet ik lijd
 66 *daer mee*: met Polyxena

- Ick sal de Grieken van het oorloch aff doen staen,⁶⁷
 De Princen en het volck altsaemen sloop doen gaen,⁶⁸
 En t' Argos tot haer vrou en clene kinders keeren,⁶⁹
 70 Die, t' sijn al negen iaer, haer wedercoompst begeren.⁷⁰
 Indien hij mij voldoet en laet mijn wens geschien,⁷¹
 Op dees manier alleen is t' ongeluck te vlien,⁷²
 Dat Troijas hovardij van godt heeft te verwachten.⁷³
 U bootschap wel wilt doen, en ras te keren trachten.⁷⁴
 75 En brengt mij twijffelachtig antwoord in mijn tent.⁷⁵

Automedon

- Ick gae terstont, mijn heer, daer ghij mij heenen sent.
 Tes wonder, dat d' aldergroothertichst capitajnen,⁷⁷
 De mannelijckste mans, hun selven soo verkleijnen,⁷⁸
 Dat sij haer eel vernuft en overgrote geest,⁷⁹
 80 Die van een ijder wert verwondert en gevreesst,⁸⁰
 Dick onderworpen aen een vrouwe slecht en teeder.⁸¹
 Bryseis was het laetst, Polyxena' ist nu weder.⁸²
 De cloeckste jongeling, die nu het aertrijck draecht,
 Was slaeff van sijn slavin; nu is hijt van een maecht,⁸⁴

- 67 *Versta:* ik zal de Grieken op doen houden met de oorlog
 68 *Princen:* vorsten
 69 *haer:* hun; *keeren:* doen terugkeren
 70 *t' sijn al:* reeds gedurende; *haer wedercoompst begeren:* verlangen naar hun terugkomst
 71 *voldoet:* genoegdoening geeft
 72 *vlien:* ontwijken
 73 'godt' staat vreemd, omdat het enkelvoud een christelijke achtergrond suggereert. Beter is 'de goden'.
 74 *Versta:* Doe uw boodschap goed en tracht snel terug te zijn.
 75 *twijffelachtig antwoord:* het (nu nog) onzekere antwoord
 77 *Tes wonder:* het is vreemd. (De volgende woorden moeten als een terzijde worden opgevat. Automedon spreekt voor zich heen, als hij op weg gaat naar het kampement der Grieken. De muur van Troje blijft een deel van het decor)
 78 *mans:* mannen; *hun selven:* zichzelf; *verkleijnen:* kleineren
 79 *eel:* edel; *vernuft:* verstand
 80 *van:* door; *wert:* wordt; *verwondert:* bewonderd
 81 *Dick:* vaak; *slecht:* simpele
 82 Briseis was de geliefde slavin van Achilles. Agamemnon ontnam haar aan Achilles. Om die reden ontstond een hevige twist tussen beide mannen.
 84 *hijt:* hijt het

- 85 Die hem voorseker met meer plagen wenscht beladen⁸⁵
Als Xanthus visschen heeft en t' bos van Ida blaeden.⁸⁶
Het daecht te met en ick ben aen de mueren schier.⁸⁷

85 *beladen*: te beladen

86 *Xanthus*: rivier bij Troje; *Ida*: berg bij Troje

87 *het daecht te met*: het wordt weldra dag; *schier*: aanstonds

1. Handeling. 2. Wtcomen

Wacht op de Muer

Wacht

Wies daer?

Automedon

De Coning van Tessalijen sent mij hier,⁸⁸
En moet mijn bootschap niet dan Hector selfs wtleggen.⁸⁹

Wacht

90 Indien ghij wat vertoeft, men salt hem aen doen seggen.⁹⁰

Automedon tot Hector op de muer.

Automedon

Grootmoedich Prins, die sijt u 'svaders rijck pijlaer,⁹¹
Sonder wiens rechter hant de stat lang t' onder waer,
De soon van Thetis, die snel loopt al hadt hij wijecken,⁹³
Die sent mij wt het heijr van de geleersde Griecken,⁹⁴
95 En wensch u, dat ghij lange leeft en tegelijck
Geluckelijck beschermt u out toecomend Rijck.⁹⁶

88 *wies*: wie is

89 Overspannen samentrekking (zie Stoett, Syntaxis, par. 5g); *selfs*: zelf

90 *vertoeft*: wacht; *aen doen seggen*: bekend maken

91 *Grootmoedich Prins*: edelmoedige vorst; *u 'svaders rijck pilaer*: een steunpilaar van het rijk van uw vader

93 *die snel loopt al hadt hij wijecken*: die snel loopt alsof hij vleugels had. Achilles werd vaak 'de snelvoetige' genoemd.

94 *geleersde*: gelaarsde

96 *geluckelijck*: voorspoedig; *u out toecomend Rijck*: het u van ouds (op grond van traditie) toekomend rijk

- t' Sint dat u moeder laest de godt van Delos eerde⁹⁷
 Met kostel offerant, en Troijens heijl begeerde,⁹⁸
 En dat Polyxena met haer ten outaer quam,⁹⁹
 100 Ontstack den helt sijn hert met sulcken heten vlam,¹⁰⁰
 Dat lijft tot jacht en crijch, dien hij te voren eerde,¹⁰¹
 Altsaem in teeder lijfd' van dees Princes verkeerde.¹⁰²
 Al ander oeffening geslagen wt sijn sin,
 Doet niet dan maelen in sijn ongemeeten min,¹⁰⁴
 105 In welcke lijfd' hij wensch genietend te volharden
 Tot dat vant lichaem sal sijn siel geschieden werden,¹⁰⁶
 Loont hem Polyxena maer met gelijcke brant.¹⁰⁷
 Nu staet het gans geluck van Troijen in u hant.¹⁰⁸
 Indien gh' Achilles niet van haer en gaet versteecken,¹⁰⁹
 110 Hij sal de griecken van de mueren op doen breecken;
 So blijft u vader out en broeders in haer loff,¹¹¹
 En achter 't tiende jaer salt edel rijcke hof¹¹²
 Van Pryamus in fluer noch blijven en verblijven,¹¹³
 Dat swaerlijck wert gedraejicht van vele prophesijen.¹¹⁴

- 97 *t' Sint dat*: sedert; *de godt van Delos*: Apollo
 98 *kostel*: kostelijke; *begeerde*: verlangde
 99 *dat = t' sint dat*: sedert; *ten outaer*: naar het altaar
 100 *den helt sijn hert*: het hart van de held
 101 *crijch*: strijd
 102 *Altsaem*: gezamenlijk; *van*: voor
 104 *Doet niet*: doet hij niets; *maelen*: mijmeren; *ongemeeten*: oneindige; *min*: liefde
 106 *geschieden werden*: gescheiden worden
 107 *Versta*: Mits Polyxena hem met gelijk liefdesvuur beloont
 108 *staet in*: bestaat in
 109 *gaet versteecken*: verstoken laat blijven
 111 *blijft*: blijven; *in haer loff*: in hun eer
 112 *achter*: na; *salt*: zal het; *edel rijcke hof*: edele en machtige hof
 113 *fleur*: bloei; *verblijven*: verheugd zijn
 114 *swaerlijck*: met kracht; *wert*: wordt; *gedraejicht*: bedreigd; *van*: door; *prophesijen*: in de verzen 705 v.v. wordt gewag gemaakt van een droom, die Hecuba gehad heeft. Het wordt echter niet duidelijk, hoe Automedon hiervan op de hoogte gekomen kan zijn.

Hector

- 115 Ick wens den Mirmidoischen Prins groot van gemoet¹¹⁵
 Sijns lijffs genieting tot vergelding van sijn groet.¹¹⁶
 Achilles ick beloof mijn suster te vereeren,¹¹⁷
 Indien hij 't griexse hejir niet wil terug doen keeren,
 Maer levrent in ons macht en helpent selfs verslaen,¹¹⁹
- 120 Dat niemant over blijff diet mach vertrecken gaen,¹²⁰
 Dat Griecken nimmermeer dees aenslach en mach prijsen;¹²¹
 Off Atreus neven selffs den wech ter hellen wijzen.¹²²
 Die doden met sijn hant, tot voorstant van ons saeck,¹²³
 En eeren troijen met een hooch verdiende wraeck.
- 125 Indien hij een voldoet van beyde dese dingen,¹²⁵
 Soo gaet hij alle die oijt troost van Lieffd ontvingen¹²⁶
 Te boven in geluk, en crijcht mijn suster cuijs,¹²⁷
 Laomedons geslacht, vant out en edel huijs¹²⁸
 Van Dardanus wt Jovis godlijck saet gesprooten.¹²⁹
- 130 Aldus sij werden mach van hem alleen genooten,¹³⁰
 Maer op geen ander wijs wint hij dees teeder maecht.
 Dies tot sijn tente keert, en hem dit antwoord draecht.¹³²

Gesproken hebbende gaet binnen Hector:

- 115 *den Mirmidoischen Prins*: Achilles, koning der Myrmidonen (een Thessalische volksstam, die ook naar Troje vertrokken was); *groot van gemoet*: edelmoedig
- 116 *sijns lijffs ghenieting*: het genot van zijn leven
- 117 *te vereeren*: ten geschenke te geven
- 119 *levrent in*: het overleveren aan; *helpent*: het helpen; *selfs*: zelf
- 120 *dat*: opdat; *blijff*: blijve; *diet mach vertrecken gaen*: die het kan vertellen
- 121 *dat*: zodat; *Griecken*: Griekenland; *nimmermeer en*: nooit; *mach*: kan
- 122 Hier geeft Hector de tweede mogelijkheid (zie ook vs. 142). *Versta*: of indien hij de Atriden zelf de weg naar de hel (zie vs. 118) wil wijzen. Agamemnon en Menelaus worden meestal beschouwd als de zoons van Atreus. Soms ook als 'neven' = kleinzoons (zie ook vs. 226).
- 123 *voorstant*: steun
- 125 *voldoet*: volbrengt
- 126 *So*: dan; *van*: door
- 127 *mijn suster cuijs*: mijn kuise zuster
- 128 *geslacht*: nazaat
- 129 *Jovis*: Jupiters
- 130 *Versta*: Op die manier alleen kan zij door hem worden genoten
- 132 *dies*: derhalve; *draecht*: brengt

Automedon

Spijtijge tijding sal dit voor Achilles wesen.¹³³

De wont int t' hoge hert is so niet te genesen.¹³⁴

135 Die nummer t' winnen socht dan ridderlijck, soud' hij¹³⁵

Sijn lust soecken te boeten door verraderij?¹³⁶

Ick weet wel, dese smaet van Hector sal hem quellen.

Ick sal hem niettemin het gansche stuck vertellen.¹³⁸

133 *Spijtijge tijding*: 'n krenkend bericht

134 *hoge hert*: trotse hart

135 *Versta*: Die nimmer trachtte te winnen dan op een ridderlijke wijze, zoals het een ridder betaamt

136 *soecken te boeten*: trachten te bevredigen

138 *sal*: moet; *het gansche stuck*: de hele zaak

1. Handeling. 3. Wtcomen

Achilles

Automedon, wat nieus? brengt ghij ons goet geluck?
140 Wat antwoord Hector? Hoe? vertelt mij t' ganse stuck!

Automedon

Hector, een oorsaeck meest van alder griecken schaden,¹⁴¹
Wil, dat ghijt leeger off de Princen sout verraden:¹⁴²
Hun levren t' ganse heijr, en helpent moorden fel,¹⁴³
Off senden met u hant d' Atrijden nae den hel.¹⁴⁴
145 En doet ghij geen van beij, en slaat sijn eijsch geen acht,
Ghij sult Polyxena tot uwen loon verwerven.¹⁴⁶
Dan, doet ghij geen van beij, en slaat sijn eijsch geen acht,¹⁴⁷
So set sijn suster vrij (seyt hij) wt u gedacht.¹⁴⁸

141 *een oorsaeck meest*: de voornaamste oorzaak

142 *ghijt*: gij het; *Princen*: vorsten

143 *hun*: de Trojanen; *levren*: overleveren; *helpent moorden fel*: het meedogenloos helpen vermoorden

144 *u*: uw; *nae*: naar

146 *tot uwen loon*: als uw beloning

147 *dan*: maar

148 *vrij*: gerust

Achilles

- Hoe nu verwaende Prins? de moedichts van de greecken¹⁴⁹
 150 Durfft ghij die van verraet (ô sot hovaert) aanspreecken?¹⁵⁰
 Verwaentheynt ongegront schaet niemant dan haer heer.¹⁵¹
 Mijn ongemeten hert, dat niet en acht dan eer,¹⁵²
 Soud' die stellen ter neer, en laten sich verwinnen¹⁵³
 Van Venus blinde kindt, en t' onversichtich minnen?¹⁵⁴
 155 In geen manier, al most ick derven schoon mijn vrouw!¹⁵⁵
 Voor wellust gaet mijn eer, mijn eer hangt aen mijn trow.¹⁵⁶
 Dees hant (ick sweert de goôn) sal u ter hellen stueren,¹⁵⁷
 Dees hant (ick sweert de goôn) vernielen sal u mueren,
 Dees hant (ick sweert de goôn) sal binnen corten tijt
 160 Gevancklijck leijden t' pandt, daer ghij dus trots mee sijt.¹⁶⁰
 Sijt ghij van godlijck saet, gelijk men gaet versieren,¹⁶¹
 Die min dan menschlijck sijt, en meer gelijct de dieren,¹⁶²
 Van laech gemoedt, niet waert noch datment acht off eert?¹⁶³
 Hoement meer heusheynt doet, hoe dat het meer begeert.¹⁶⁴
 165 Een edel hooch gemoedt meer dan gemeensche sinnen¹⁶⁵

- 149 Achilles spreekt tot Hector, die niet aanwezig is
 150 *ô sot hovaert*: o krankzinnige overmoed; *die*: de moedigste der Grieken wordt hier bedoeld;
van... aanspreecken: met... lastig vallen
 151 *Verwaentheynt*: vermetelheid; *haer heer*: hem, die haar (de vermetelheid) bezit
 152 *mijn ongemeten hert*: mijn verheven gezindheid; *niet en acht*: nergens acht op slaat
 153 *Versta*: Zou dat (hart) de eer verlagen en zich laten overheersen
 154 *Van*: door; *Venus blinde kindt*: Cupido; *blinde*: dwaze; *onversichtich*: onvoorzichtig
 155 *most*: moest; *derven*: missen; *al... schoon*: al... ook
 156 *Versta*: boven wellust gaat mijn eer, mijn eer is afhankelijk van mijn trouw (nl. aan de Atriden).
 157 Deze regel ontbreekt in het handschrift en is hier afgedrukt naar de eerste druk; *ick sweert de goôn*: ik zweer het bij de goden
 160 *t' pandt*: nl. Polyxena; *daer ghij trots mee sijt*: op grond waarvan gij hoogmoedig bent
 161 *gaet versieren*: verzint
 162 *min*: minder
 163 *Van laech gemoedt*: onedel
 164 *Versta*: hoe meer men het gemoed blijken van heusheid geeft, des te meer begeert het
 165 *gemeensche*: gewone

- Laetet hem nummermeer in heushey overwinnen.¹⁶⁶
 O vreemde brant des Mins! so lichtlijck men wel spreect¹⁶⁷
 Van u te bluschen wt, gelijcmen u onsteect,
 Maer swaer ist inder daet u wt het hert te scheijen.¹⁶⁹
 170 En t' swaerste dat ghij hebt in u ist lang verbeijen.¹⁷⁰
 O, die met u gesicht beschaemt de Sonne claer,
 Elck wr t' sint ick u sach dunct mij wel duijsent iaer.¹⁷²
 ô Venus! geeft mij raet in mijn verwarde sinnen.¹⁷³
 Verschoont indien ick sot laster de wijse minne!¹⁷⁴
 175 Jivoren aengesicht, soo ghoddelijck geteelt,¹⁷⁵
 Jae schoonder als het schoonst, dat schoonheijt sich voorbeelt,¹⁷⁶
 Alleen van godts geslacht, cieraet van onse tijen,¹⁷⁷
 Cupidoos hoochste roem, al Venus hoverdie!¹⁷⁸
 Achilles, wel, hoe nu? ist dit dat u betaempt?
 180 Ghij droecht een vrouwen cleet, als ghij ter oorloch quaempt,¹⁸⁰
 Door uwe moeders vrees, dat ghij alhier zou blijven.¹⁸¹
 Nu gh'lijckt ghij niet int cleet, maar int gemoedt de wijven.¹⁸²
 Tot noch toe hebdi dan int oorloch cloeck gewrocht¹⁸³
 En menich strijtbaer helt gewapent omgebracht,
 185 Ontallick volck gedoot, en nae des crijchs manieren¹⁸⁵
 Den hel van borgers, en van spijs versien de dieren.¹⁸⁶

166 *Laetet*: laat; *hem*: zich; *nummermeer*: nooit

167 *lichtlijck*: lichtvaardig

169 *scheijen*: verwijderen

170 *ist lang verbeijen*; is het lange wachten

172 *t' sint*: sedert

173 *verwarde sinnen*: verward gemoed

174 *Verschoont*: verontschuldigt

175 *geteelt*: voortgebracht

176 *sich voorbeelt*: zich afspiegelt

177 *Alleen van godts geslacht*: uitsluitend van goddelijke afkomst

178 *Al Venus hoverdie*: in elk opzicht Venus' trots

180 *als*: toen; Achilles' moeder trachtte haar zoon aan de strijd tegen Troje te onttrekken door hem als meisje verkleed te verbergen. Dit vanwege een orakelspreuk, die Achilles' vroege dood voorspelde (zie ook vs. 1426 v.v.).

181 *door*: vanwege; *uwe moeders vrees*: de vrees van uw moeder; *blijven*: sterven

182 *wijven*: vrouwen

183 *cloeck gewrocht*: dappere daden verricht

185 *Volck*: ontelbare soldaten (zie ook vs. 145); *nae des crijchs manieren*: naar de aard van de oorlog

186 *Versta*: Achilles heeft de onderwereld van zielen voorzien en de wilde dieren van aas.

- Tot noch toe hebdi dan meer nae t' verhart gevecht¹⁸⁷
 Dan enich capiteijn winteeckens opgerecht.¹⁸⁸
 Tot noch toe dan u naem verseekert voor het sterven¹⁸⁹
 190 Om met een sotternij dat alles te bederven?
 d' Onsterfflijckheit ws naems, daer ghij so veel om leet,
 Met moeijt en arbeijt street, bestoven en besweet!¹⁹²
 Hoe sijdi dus verkeert? al t' beestelijck leijt boven¹⁹³
 En 't godlijck van u aert verwonnen en verschoven.¹⁹⁴
 195 Achilles naem, daer elck met sulck ontsich van spreect,¹⁹⁵
 Sal die nu werden met verraderij bevlect?¹⁹⁶
 Ick sweert: in geen manier, maer sal gaen openbaren¹⁹⁷
 Hectors verwaentheijt sot, en 't ganse stuck verclaren¹⁹⁸
 Aen Atreus neven beij, diet aldermeest gaet aen.
 200 Soo valt de trotse stadt, en blijft mijn eere staen.

187 *verhart*: hard

188 *winteeckens*: trofeeën

189 *verseekert voor het sterven*: onsterfelijk gemaakt

192 *Met moeijt en arbeijt street*: met pijn en moeite om streed; *bestoven*: stoffig

193 *sijdi dus verkeert*: ben je zo veranderd; *beestelijck*: dierlijk

194 *verwonne*: overmeesterd; *verschoven*: verworpen

195 *ontsich*: ontzag

196 *werden*: worden

197 *sweert*: zweer het; *in geen manier*: geenszins; maer (ick) sal etc.

198 *verwaentheijt sot*: dwaze trots; 't ganse stuck verclaren: de hele zaak uiteenzetten

1. Handelingh. 4e Wtkomen

Chooren

Choor 1.

O wonderlijcke strijt in ieuchdelijcke sinnen,²⁰¹

Moeijlijck eergiericheijt, en sachte brant van minnen!²⁰²

Wie van u beijden hier de grootste sijn van cracht,²⁰³

Besloot noijt sterfflijck mensch wel vast in sijn gedacht.²⁰⁴

201 *ieuchdelijcke sinnen*: het jeugdig gemoed

202 *moeijlijck*; lastige; *eergiericheijt*: eerezucht; *sachte brant van minnen*: aangenaam liefdesvuur

203 *sijn*: is

204 *Versta*: dat heeft nooit een sterveling nauwkeurig voor zichzelf bepaald

2.
 205 Seer dickmaels windt de Min, en dicmael, ist niet wonder,²⁰⁵
 Brengt d' eerst verwonnen eer weer sijn verwinner t' onder.²⁰⁶
 De eer belooft een lust, daer niemant aff en grijst,²⁰⁷
 En t' geen de minnaer lieft, alleen de minnaer prijst.²⁰⁸
3.
 210 Dat al de werrelt prijst, can niet veel waerdich wesen.²⁰⁹
 Meer dunct mijn t' geen dat een off twee prijst waert gepresen.²¹⁰
 Ghewoont bedriechter veel, en ander redens schijn.²¹¹
 d' Oprechte oordelaers ter werrelt selsaem sijn.²¹²
4.
 215 De Princen groots, waer in de volcken haer vertrouwen,²¹³
 Waer aen de werrelt hangt, altsaem aan d' eer haer houwen,²¹⁴
 En achten die veel meer dan al haer rijck en staet.²¹⁵
 Maer welke Prins was noijt Cupidoos ondersaet?²¹⁶
5.
 Gheluckich is hij dan, diet hem niet laet verdrieten²¹⁷
 Te strijden voor sijn eer, en lijckwel mach genieten²¹⁸
 De gave van de Min. Maer sijn geluck is quaet,²¹⁹
 220 Diet nodich is dat hijt een om t' ander laet.²²⁰

- 205 *dickmaels*: dikwijls; *wonder*: wonderbaarlijk
 206 *verwonnen*: overwonnen; *verwinner*: overwinnaar
 207 *daer niemant aff en grijst*: waar niemand een afschuw van heeft
 208 *En*: maar
 209 *dat*: wat; *al de werrelt*: heel de wereld = iedereen; *waerdich*: waard
 210 *waert gepresen*: waardig geprezen te worden
 211 *Ghewoont*: gewoonte; *en ander redens schijn*: en anderen door de schijn van verstand
 212 *Oprechte*: eerlijke, betrouwbare
 213 *Princen*: vorsten; *waer in de volcken haer vertrouwen*: in wie de volkeren vertrouwen stellen
 214 *Versta*: Van wie de wereld afhankelijk is, houden zich tezamen aan de eer
 215 *haer*: hun; *rijck en staet*: rijkdom en aanzien
 216 *ondersaet*: ondergeschikte
 217 *diet*: die het; *hem*: zich; *verdrieten*: tegenstaan
 218 *en*: maar; *lijckwel*: evenwel; *mach*: kan
 219 *quaet*: slecht
 220 *diet*: voor wie het; *hijt*: hij het

1. Handeling. 5e. Wtcomen

Menelaus. Agamemnon. Achilles.

Menelaus

Dattet Autumedon te kennen geeft, wel goet is,²²¹
Hoe wel dat Thetis soon eerlijck en hooch van moet is.²²²
Want wie weet niet, wat dick de minne doet bestaen.²²³

Agamemnon

Maeckt niettemin geensins hier van bij hem vermaen,²²⁴
225 Want twijfel van sijn trouw grootlijxs den Prins sou quellen.²²⁵

Achilles

Daer sijn de broeders baij, ick gaet haer nu vertellen.²²⁶
Geluck ion u Jupijn en een lang levens tijt,²²⁷
Ghij, die vant griexse heijr veltheer gekozen sijt.²²⁸
De vreemde hoverdij en smadelijck begeeren,²²⁹
230 Dat Hector op mij doet, die doet mij tot u keeren.²³⁰

Menelaus

Wat sotternij ist nu, daer in ons vijant dwaelt?²³¹

Achilles

De cracht van Venus kindt onnodich is verhaelt,²³²

221 Autumedon = Automedon

222 *hooch van moet*: fier

223 *dick*: vaak; *bestaan*: ondernemen

224 *vermaen*: een verwijt

225 *van*: aan

226 *de broeders baij*: de beide broers; *gaet*: ga het; *haer*: hun

227 *ion*: gunne; *Jupijn*: Jupiter; *een lang levens tijt*: een tijd van een lang leven

228 *van*: door; *heijr*: leger; *veltheer gekozen sijt*: tot veldheer gekozen bent

229 *vreemde*: ongehoorde; *smadelijck begeeren*: het smadelijk beroep

230 *keeren*: wenden

231 *wat sotternij*: welke dwaasheid; *ist*: is het; *daer in*: waarin

232 *Venus kindt*: Cupido; *onnodich is verhaelt*: is onnodig in herinnering te brengen

- Die hij gaet alle daechs in volck en Princen tonen:
 Hoe weijnich hij de goôn des hemels gaet verschonen,²³⁴
 235 Hoe cleijn ontsich hij voor sijn eijgen moeder heeft.²³⁵
 Der ghoden Coning selfs, voor wien het aartrijck beeft,
 Doorschiet hij, en gaet hem daer in niet meer beswaren,²³⁷
 Off maiestaijts quetsuer gans geen misdaet en ware.²³⁸
 Gheen wonder isset dan, soo de Peruicque blont,²³⁹
 240 T' welriekent haar, getoijt met een wtheemsen vont,²⁴⁰
 Daer bij Polyxenaes snee wit en teder handen,²⁴¹
 Achilles sin en hert leyden in vaste banden,²⁴²
 Ghelijck gh' alsaemen weet, want wijst mij doch den man,²⁴³
 Diet t' heet verteerend vier bequaem verbergen can.
 245 Door laste van dees Min, van wien ick ben gebonden,²⁴⁵
 Heb ick Autumedon tot aen de stat gesonden²⁴⁶
 Met al eerbiedicheyt, en huesheynt onverdient,²⁴⁷
 Ghelijck een Prins beleeft soud' senden aen sijn vrient,²⁴⁸
 Om Hector wt mijn naem nae deese maecht te vragen.²⁴⁹
 250 Den welcken soo hij sant, ick loofde Troijas plagen²⁵⁰
 Te weren van haer muer, en endigen den twist,
 Daer negen iaren in alreede sijn verquist.²⁵²
 Maer wat doet Hector? hij, in plaets van te bekennen²⁵³

- 234 *gaet verschonen*: ontziet
 235 *cleijn ontsich*: gering ontzag
 237 *gaet hem daer in niet meer beswaren*: vindt daar even weinig bezwaar in
 238 *Off*: dan of; *quetsuer*: schennis
 239 *de Peruicque blont*: het blonde haar
 240 *een wtheemsen vont*: de hoofd- of haarband, die karakteristiek was voor de Aziaten, de mitra.
 241 *snee wit*: sneeuwwitte
 242 *sin en hert*: verstand en hart
 243 *doch*: toch
 245 *door laste van*: vanwege de last van; *van wien*: door welke
 246 Autumedon = Automedon
 247 *Versta*: met al de eerbied en onverdiende hoofsheid
 248 *een Prins beleeft*: een welwillend vorst
 249 *nae*: naar
 250 *Den welcken soo hij sant*: als hij haar zond; *ick loofde*: beloofde ik
 252 *daer in*: waarmee
 253 *bekennen*: erkennen

- De weldaet dieck hem doe, gaet mij den antwoord sennen²⁵⁴
 255 (Ick raes, ô grote schant!): Achilles moet verstaen,²⁵⁵
 Dat hij de Princen, en sijn crijsluij sou verraen!²⁵⁶

Agamemnon

- Grootmoedich Coning, hoe? is Hector niet gesworen²⁵⁷
 Ons vijandt totter dootç gaet ghij u daer aen storen?
 Tracht nae een wreede wraeck; troost daer me t hooch gemoet,²⁵⁹
 260 Wij sien, hoop ick, wel haest de stat onder de voet.²⁶⁰
 Laet Hector dan alleen sijn suster u onthouwen.²⁶¹

Menelaus

- Polyxena met al d' ander troijaense vrouwen
 Sal binnen corten tijt wel vallen in ons hant.
 Waer toe het smeecken dan, oft ruijmen slecht met schant?²⁶⁴
 265 Laet u een weynich tijts veel liever niet verdrieten
 Dan t' geen ghij muecht met eer, met schande te genieten.²⁶⁶

- 254 *De weldaet dieck' hem doe:* de gunst die ik hem bewijs; *gaet sennen:* stuurt, zendt
 255 *verstaen:* horen
 256 *Princen:* vorsten; *sijn crijsluij:* zijn (Achilles') soldaten; *sou:* zou moeten
 257 *grootmoedich:* edelmoedige; *hoe?:* wat nu?; *gesworen ons vijandt totter doot:* onze gezworen
 doodsvijand
 259 *Tracht:* streef; *nae:* naar; *me:* mee; *hooch:* edel
 260 *wel haest:* zeer snel; *onder de voet:* onderworpen
 261 *alleen:* slechts
 264 *oft ruijmen:* het veld ruimen; *slecht:* gemakkelijk
 266 *Versta:* Dan met schande te genieten, hetgeen gij zou kunnen genieten met eer

[2e. Handeling]

2e. Handeling 1. Wtcomen

*Priamus, Paris, Deiphobus, Aeneas, Antenor, op de muer Hecuba,
Helena, Polyxena, Andromache, Astianax.*

*T griexsche heijr passeert voorbij,
de troijanen rusten binnen toe om te slaen.passeert: gaat; slaen: vechten*

Antenor

Siet Jovis dochter daer, haer schoonheijts glants hoovaerdich!²⁶⁷
 Is oock dat aenschijn geen tien iarich oorloch waerdich?²⁶⁸
 Aeneas, wat dunct u, gelijctse u moeder niet?²⁶⁹

Aeneas

270 Ick vind' seer wel besteet de commer en t' verdriet
 Van dit ellendich rijck, so dickwils ick aenschouw
 Het godlijck claer aenschijn van Paris edel vrouw.

Deiphobus

Mijn vrou en suster, die de griexse Princen kent,²⁷³
 Ick bid' u, seyt ons wie dat sij, die daer ontrent²⁷⁴
 275 Achilles met sijn pluijm so moedich compt getreden,
 Dat het vast aertrijck druent onder sijn trotse schreden.²⁷⁶

Helena

Dat dees voor Troyen quam, grootmoedich prins, beclaecht!²⁷⁷
 De wacker Ajax ist, daer nae mijn broeder vraecht,²⁷⁸
 De jonckste van de twee; die daer met hem schijnt twistich,²⁷⁹
 280 Dats Diomedes, cloeck in slach en aenslach listich.
 Dats d' ander Ajax, met den helm, van schoon gestalt.²⁷⁸⁻²⁸¹²⁸¹

Priamus

Mijn vrou en dochter, soot u niet te lastich valt,²⁸²

- 267 *Jovis dochter*: Helena. Zij was de dochter van Jupiter en Leda; *hoovaerdich*: fier
 268 *oock*: soms
 269 *u moeder*: Venus
 273 *Mijn vrou en suster*: Mevrouw mijn zuster
 274 *sij*: is; *ontrent*: in de nabijheid van
 276 *vast*: sterke
 277 *dees*: Ajax; *grootmoedich prins*: edele vorst
 278 *daer nae*: naar wie
 279 *schijnt twistich*: ruzie lijkt te hebben
 278-281 In de Ilias komen twee personen voor met de naam Ajax: de zoon van Telamon en de zoon van Oïleus. Het is, hoewel Hooft dat suggereert, niet bekend, wie van de twee de jongste is.
 281 'van schoon gestalt' is een bepaling bij Ajax
 282 *Mijn vrou en dochter*: mevrouw mijn dochter; *soot*: als het

Noempt d' ander Princen me, ist Menelaus desen,²⁸³
 Die man voor man vermaent, gelijckt schijnt aen sijn wesen?²⁸⁴

Helena

- 285 Mijn Heer, mijn Vader, laes! gekent hebt ghij hem wel
 t' Sint hij hier als gesant was met sijn meegesel.²⁸⁵⁻²⁸⁶
 Tis Menelaus, iaet, en die hem bij den cleede²⁸⁷
 Trect, dats Ulysses selffs, die so veel moeijtens dede,²⁸⁸
 Veijnsden sich selven sot, ploechde de dorre strant,²⁸⁹
 290 Op dat men hem met vree soud' laten in sijn lant,²⁹⁰
 Om sijn Penelope t' aenbidden en te vieren,²⁹¹
 Hoe wel de vrou en is maer van gemeen manieren.²⁹²
 Dats Patroclus, die daer van vers Achilles groet.²⁹³
 Dan siet, heer vader, wat daer Agamemnon doet.²⁹⁴

Agamemnon

- 295 Strijtbare mannen, die wt griecken sijt gevaren²⁹⁵
 Om met u daden cloeck de werrelt te verclaren,²⁹⁶
 Dat niemant trotste u met schaed' oijt off met schand²⁹⁷
 En ongewroocken bleeff van u verwinners hant.
 Altsamen weet ghij, hoe dat Paris is gecomen
 300 Tot Lacedemon, die mijn broeder heeft genomen³⁰⁰

- 283 *Princen*: vorsten; *me*: ook
 284 *gelijckt*: gelijk het; *wesen*: manier van optreden
 285-286 *gekent etc.*: Ge hebt hem maar al te goed herkent, omdat hij hier als gezant is geweest etc.
 287 *iaet*: ja
 288 *selffs*: zelf; *moeijtens*: moeite
 Ulysses wilde de strijd tegen de Trojanen ontlopen en deed daarom of hij gek was geworden:
 hij ging het strand met een ploeg bewerken. Zijn list mislukte door het optreden van
 Palamedes, die Ulysses' zontje voor de ploeg op de grond legde. Ulysses kon toen niet
 langer zijn krankzinnigheid veinzen.
 289 *Veijnsden sich selven sot*: hield zich gek
 290 *vree*: rust
 291 *vieren*: eren
 292 *van gemeen manieren*: van gewone, alledaagse soort
 293 *van vers*: van verre
 294 *dan*: maar
 295 *griecken*: Griekenland; *gevaren*: vertrokken
 296 *verclaren*: duidelijk te maken
 297 *trotste*: trotseerde
 300 *die etc.*: en hoe mijn broeder hem heeft genomen etc.

- Beleefd'lijck in sijn huijs, tot welxs vergelding dat³⁰¹
 De valschen gast hem stal sijn huijsvrou en sijn schat.³⁰²
 Daar t' recht is sijn de goôn, het recht is op ons sijde.³⁰³
 Met dit betrouwen vast gaet ghij altsaem ten strijde.
 305 Al hadden wij te slaen een yder tegens tien³⁰⁵
 En t' recht was op ons sij, men mostse niet ontsien.³⁰⁶
 Nu comen wij te velt, niet tegens verse crachten.³⁰⁷
 Tien mannen tegens een hebdijs niet te verwachten.
 Gheen nieuwe vijandt ist, off daer ghij noijt me sloecht.³⁰⁹
 310 Het is het selve volck, die binnen haer wallen suchten.³¹⁰
 t Sijn de troyanen, die binnen haer wallen suchten.³¹¹
 Achilles, tis het heijr, dat ghij alleen deet vluchten.³¹²
 Tis, Ajax, t' selve volck van wien ghij met u swaert³¹³
 Alleene voor den brant de schepen hebt bewaert.³¹⁴
 315 Ghij griexse crijsluij vroom, die ver van wijff en kind'ren³¹⁵
 Troct om u vaderlant sijn schade te verhindren,³¹⁶
 Siet daar de vrouwen op de muer tot ons profijt,
 Die haer de moedt benemen sullen doort gecrijt.³¹⁸
 Siet Helena daer selff; wij hebben ons vernoegen.³¹⁹
 320 Met meerder schrick sal haer gemoedt in 't vechten wroegen!³²⁰

- 301 *tot welxs vergelding dat*: en tot dank daarvoor
 302 zie ook vss. 581-582
 303 *Daar*: waar
 305 *hadden te slaen*: moesten vechten
 306 *mostse*: hoefde hen
 307 *te velt*: op het slagveld; *verse*: frisse
 309 *me*: mee; *sloecht*: vocht
 310 *het selve*: dezelfde; *volck*: krijgsvolk; *ioecht*: achtervolgde; op de vlucht joeg
 311 *haer*: hun
 312 *heijr*: leger
 313 *t' selve*: hetzelfde; *van wien*: tegen wie
 314 *voor... hebt bewaert*: tegen... hebt beschermd
 315 *vroom*: dapper; *wijff*: vrouw
 316 *u vaderlant sijn schade*: de schade van uw vaderland; *verhindren*: herstellen
 318 *haer*: de Trojaanse mannen. Vandaar 'tot ons profijt' in vs. 317.
 319 *wij hebben ons vernoegen*: wij hebben reden tot tevredenheid
 320 *Versta*: De wroeging in haar gemoed zal tijdens de strijd toenemen en gepaard gaan met gevoelens van ontzetting (ze is immers de aanleiding tot de Trojaanse oorlog).

- Siet hier een eijndt des krijchs, die tien iaer heeft geduert,
 Een eijnt van alt verdriet tot noch van u besuert.³²²
 Toont ghij hier uwen moedt en vliedt het schandlijck vreesen.
 Geen langer wederstant cunnen sij doen naer desen.³²⁴
 325 Draecht ghij u hier niet vroom, soo doettet ons geen nut,³²⁵
 Dat Ajax met sijn hant de schepen heeft beschut,³²⁶
 Want die sijn lang verrot, en onbequaem om vlieden.³²⁷
 En andre bouwen, dat derff niemant van ons lieden³²⁸
 Eer Troijen leijt ter neer, gelijk een ijder zwoer
 330 Van dese Princen al, wanneer men herwaerts voer.³³⁰
 Dus ander wtcompst gaet al stellen wt u sinnen³³¹
 Behalven sterven vroom, oft eerlijck overwinnen.³³²

- 322 *alt*: al het; *van u besuert*: door u (het Griekse krijgsvolk) geleden
 324 *naer desen*: hierna
 325 *Draecht*: gedraagt; *vroom*: dapper; *soo*: dan
 326 *met sijn hant*: met eigen hand; *beschut*: verdedigd
 327 *onbequaem om vlieden*: ongeschikt om mee te vluchten
 328 *derff*: mag (i.v.m. de afgelegde eed; zie vss. 329-330)
 330 *wanneer*: toen; *herwaerts*: hierheen; *voer*: kwam
 331 *wtcompst*: afloop; *gaet al stellen wt u sinnen*: moet u uit uw hoofd zetten
 332 *vroom*: dapper; *eerlijck*: eervol

2e Handeling. 2e Wtcoompst^{Regie-aanwijzing}

Hector met het heijr:

Hector

Troyanen, hadt ghij oyt oorsaeck te sijn verblijt,³³³

Soo hebt ghij boven al oorsaeck op dese tijt.

335 Siet hier den dach en wr, ghij crijsluy en ghij heeren,³³⁵

Die elck plach met so groot verlangen te begeeren.

Hoe dickwils hebt ghij int besonder elck geseijt.³³⁷

'Och, die mocht in een slach wreecken sijn schant' en leijt,³³⁸

Regie *WTCOOMPST*: scène

333 *oorsaeck*: aanleiding (ook in vs. 334).

335 *den dach en wr*: dag en uur

337 *int besonder elck*: ieder afzonderlijk

338 *Och die mocht*: Och, gelukkig hij, die kon etc.; *in een slach*: in een veldslag; ook mogelijk is: in één klap.

- En toonen t' geen dat sij gebreck van vroomheijt achten,³³⁹
 340 Was wangunst van geluck, en geen gebreck van crachten.³⁴⁰
 Dat sij laest wonnen schruemt daerom niet met al,³⁴¹
 Hoe hoger int geluck, hoe naerder an den val.³⁴²
 'Die wan sal winnen'. Waer is sotter reen te vinnen?³⁴³
 Maer dits des werrelts loop: 'Die laast verloor sal winnen'.
 345 Alree keert het geluck door dient tot deser stont³⁴⁵
 Gelegentheijt tot wraeck van onse schade iont.³⁴⁶
 Tis tijt Ajax met meerder angste te doen sweeten
 En om te stillen al Achilles groot vermeten.³⁴⁸
 Siet de Joffrouwen daer, siet daer d' wtheemse vrouw,³⁴⁹
 350 Daermen tien ander iaer noch crijch om voeren souw.³⁵⁰
 Die hart heeft in sijn borst en laet hem nu niet iagen.³⁵¹
 En winnen wij den slach, t' is t' eijnde van ons plagen.³⁵²
 Penthasilea vroom met veel volxs int getal³⁵³
 Verwacht ick alle daech, die sonder twijfel sal³⁵⁴
 355 Soo gruwelijck ontsich in onse vijant maken,³⁵⁵
 Dat hij daer door geheel in moed'loosheijt sal raecken,
 Verslagen door sijn schrick van sijn verlies en schant.
 So, ghij Troijanen, hout in dees slach d' overhant.³⁵⁸
 Elck enen toon de cracht van sijnen rechter arm³⁵⁹

- 339 *Versta*: En toonen dat t' geen etc.; *sij*: de Grieken; *van*: aan; *vroomheijt*: moed
 340 *dat*: omdat
 341 *schruemt*: vreest; *niet met al*: in het geheel niet
 342 *naerder an*: dichterbij
 343 *wan*: overwon; *reen*: redenering
 345 *keert*: verandert; *door dient*: omdat het
 346 *iont*: gunt
 348 *stillen*: een eind maken aan; *vermeten*: wraakzuchtige stemming
 349 *d' wtheemse vrouw*: Helena
 350 *Versta*: om wie men nog eens tien jaar oorlog zou voeren
 351 *hart*: moed; *hem*: zich; *iagen*: verjagen
 352 *van ons plagen*: van onze kwelling
 353 *Penthasilea*: Penthesileia, koningin der Amazonen. Zij streed in het oorspronkelijke verhaal van Dictys tegen Achilles; *Penthesilea vroom*: de dappere Penthesileia; *int getal*: wat het aantal betreft
 354 *die*: het antecedent bij 'die' is Penthesileia. *Versta*: en zij zal zonder twijfel...
 355 *ontsich*: vrees; *in*: bij; *maken*: doen ontstaan
 358 *So*: dus
 359 *toon*: tone, moet tonen

360 En dapperheijt van moedt. Siet daer den grieck. Alarm!³⁶⁰

Patroclus blijft. Hector draecht het lichaem ter sijen en schent het.

De griecken winnent weder en werden geiaecht.

Troijanen victorieus en gaen binnen.^{Regie-aanwijzing}

360 *den Grieck:* het Griekse leger

~~Regie~~ *blijft:* sterft; *winnent:* veroveren het (lijk); *worden geiaecht:* worden verjaagd

2e Handeling. 3e. Wtcoompst

Choor

Choor 1.

Het hoogste, dat den mens op aerden is gegeven

Door den eersaemen raet van s' hemels goden hooch³⁶²

Is eer, het waerste goet int tijtlijcke leven,³⁶³

Op welck het grootste hert alleenlijck neemt sijn ooch.³⁶⁴

2.

365 De goden alle ding den mens om sweet vercoopen,

Dus crijcht men t' hoogste goet niet dan door d' hoogste daet.³⁶⁶

En dat is crijchs beleijt, een const om brave hopen³⁶⁷

t' Houden in heerschappij alleen tot s' vijants quaet.

3.

Dat doet ghij, brave prins, gaet Mars daer in te boven,³⁶⁹

370 Die d' een nae d' ander reijs u vijant stout verwint,³⁷⁰

Dat die selff uwe deucht gedwongen is te loven,³⁷¹

Al haet hij t' gene, dat u ondersaet bemint.³⁷²

4.

U daegh'lijcx werck het is in slavernij als eijgen³⁷³

Te leijen Princen trots, en treense mette voet,³⁷⁴

362 *eersaemen*: eerbiedwaardige; *hooch*: verheven

363 *waerste*: waardevolste

364 *neempt sijn ooch*: acht slaat

366 *hoogste*: voortreffelijkste

367 *brave hopen*: dappere troepen

369 *brave*: dappere

370 *reijs*: keer; *stout*: dappere

371 *dat*: zodat; *duecht*: dapperheid, moed

372 *ondersaet*: ondergeschikte; onderdaan

373 *eijgen*: lijfeigene, slaaf

374 *leijen*: regelen; *Princen trots*: trotse vorsten; *en treense mette voet*: en hen te onderwerpen

375 Pilair des vaderlants, die t' wreet vermeetel drijgen
Der vreemder volcken stilt, en cneust haer hoge moet.³⁷⁶

5.

Sijt dankckbaer aen u Prins, gaet den verwinner teegen,³⁷⁷
Schoon edel vrouwen hem met lauren cransen croont.³⁷⁸
Al is de danckbaerheijt hier self om danck verleegen,

380 De danck die toonlijck is aen u verlosser toont.³⁷⁹⁻³⁸⁰

6.

De palmen vant gans oost en boschen van laurieren
Sijn weynich int getal bij sijn verdiende loff.³⁸²
Alleenlijck het gedacht can hem te wille vieren,³⁸³
Gebrecklich wert de tong door overvloet van stoff.³⁸⁴

7.

385 Gheen sterfflijck goet is goet om hem genoeg te lonen,
Onsterfflijck eer alleen sijn eere wesen sal.
Dees sal hem na sijn doot aen elck onsterfflijck tonen³⁸⁷
En ewich als een godt verbreyden over al.³⁸⁸

376 *stilt*: beëindigt; *cneust*: vermorzelt; *haer hoge moet*: hun hoogmoed

377 *u Prins*: uw vorst

378 *Schoon edel*: schone en edele

379-380 *Versta*: Al is de dankbaarheid niet in staat dankbaar genoeg te zijn, toon tenminste de dank aan uw bevrijder, die getoond kan worden.

382 *int getal*: in getal

383 *Versta*: Alleen in gedachten kan men hem zo hoog eren, als men wil.

384 *Gbrecklich*: machteloos; *wert*: wordt

387 met 'Dees' wordt 'de eer' bedoeld.

388 *verbreyden*: bekend maken

2e. Handeling. 4e Wtcoompst

*Ajax met het lichaem van Patroclus.
Achilles, Agamemnon, Ulysses.*

Ajax

Grootmoedich Prins, dewijl met u geselschap ghij³⁸⁹
390 Den herden vijandt iaecht en druet aen dander sij,³⁹⁰
Siet hier u troutste vriend door Hectors hant verslagen!

389 *dewijl*: terwyl; *u*; uw; *geselschap*: gevolg

390 *herden*: sterke; *iaecht*: achtervolgt; *druet*: in het nauw drijft; *dander sij*: de andere kant

Toont nu u groot gemoet in tegenspoet te dragen.³⁹²
 Peijnst op de wraeck alleen, onnutte droefheijt spaert.³⁹³

Achilles

Och! is dan bij de goôn de dienst so weynich waert?³⁹⁴
 395 Ach goôn! ach wreede goôn! vervloecte loop der starren!
 Ghodlosen hemel, die het goet int quaet verwarren!
 Ach wreede ghoden schick! de wangen sijn als loot,³⁹⁷
 Die roosen schenen corts! melijdelose doot,³⁹⁸
 Noijt deet ghij meerder quaet! Ha helsche rasernijen!³⁹⁹
 400 Ha Pluto! rooft ghij dees, wie suldiij voortaen mijen?⁴⁰⁰
 Jupijn! Ha wree Jupijn! die niet dan droefheijt dorst!⁴⁰¹
 Compt, blixem, doet te niet, daer is Achilles borst!⁴⁰²
 Mengt t' element vant vier en t' water met malcandren,⁴⁰³
 Doet d' aerde in de lucht en lucht in d'aert veranderen,
 405 Mengt hel en hemel t' saem, laet geen ding op sijn stee!⁴⁰⁵
 En in natuers bederff, verderff u selven mee!⁴⁰⁶

Aiax

Achilles, waer toe dient onnutte reên te spreecken?⁴⁰⁷
 Betoont de doot sijn eer, en peijnst om u te wreecken,
 Hector belacht u rou.

- 392 *dragen*: bezitten
 393 *onnutte droefheijt spaert*: laat nutteloze droefheid achterwege
 394 *dienst*: het dienen
 397 *wreede ghoden schick*: wrede beschikking der goden
 398 *corts*: onlangs
 399 *rasernijen*: Furiën, Wraakgodinnen
 400 *Pluto*: koning van de onderwereld; *mijen*: ontzien
 401 *Jupijn*: Jupiter; *droefheijt dorst*: naar droefheid dorst
 402 In de trits 'compt, blixem, doet' moet 'blixem' opgevat worden als een imperatief.
 403 De Stoïcijnen meenden, dat Jupiter zelf zou omkomen, als de elementen weer tot chaos werden.
 405 *stee*: plaats
 406 *u selven*: Jupijn (vs. 401); *bederff*: ondergang; *verderff*: richt te gronde; *mee*: ook
 407 *dient*: dient het

Agamemnon

- Hoe ghij meer weent en sucht,⁴⁰⁹
 410 Hoe ghij hem blijder maect, laet dan het droeff gerucht.⁴¹⁰
 U droefheijt sij voor hem geen oorsaeck om verblijen.⁴¹¹

Achilles

- Draecht binnen t' lichaem dan, ick sweer tot genen tijen
 Te slapen anders dan op d' aerde cout en hert,⁴¹³
 Tot dat volcomen wraeck van mijn genomen wert⁴¹⁴
 415 Over dit wreede stuck, en die mij heeft doen clagen,⁴¹⁵
 Betael een wreede wraeck, van dese hant verslagen.⁴¹⁶

Ulysses

- Den wtvaert sal men doen op costen vant gemeen.⁴¹⁷
 Opt heerlixst dat men mach branden de doode leên.⁴¹⁸
 Dus geeft, ô veltheer, last om t' hoge vier te bouwen.⁴¹⁹

Agamemnon

- 420 Datmen in Ida ga terstont om hout te houwen.⁴²⁰

- 409 *belacht u rou:* bespot uw rouwbetoon
 410 *droeff gerucht:* droevig misbaar
 411 *om verblijen:* om verheugd te zijn
 413 *hert:* hard
 414 *van mijn:* door mij; *wert:* wordt
 415 *dit wreede stuck:* deze verschrikkelijke zaak. Lees verder: en tot die mij zo groot verdriet heeft aangedaan, geboet heeft met een wrede straf.
 416 *van dese hant verslagen:* door deze hand ter dood gebracht
 417 *sal:* moet; *op costen vant gemeen:* op gemeenschappelijke kosten
 418 *Opt heerlixst:* op de meest luisterrijke wijze
 419 *t' hoge vier:* de hoge brandstapel
 420 *Ida:* berg bij Troje

2e. Handeling. 5e. Wtcoompst

Choor

Choor 1.

Den hemel met sijn gouden laeckens salen,⁴²¹
Herberch der Goôn, vol goddelijcken glans,
Heerlijck geciert met Phoebus clare stralen,

421 *gouden laeckens salen*: zalen met goudlaken behangen

Wiens suster haer staetdochters leijt ten dans,⁴²⁴
 425 Die op haer plaetse blijven en die dwalen;
 Hoe hooch, hoe groot sij is, bestaet nochtans
 Door vrientschap soet, welck woort hier wert genomen⁴²⁷
 Voor eendracht vast en over eene comen.⁴²⁸

2.

t' Aertrijck, duerwracht met bergen en revieren,⁴²⁹
 430 Met steden rijck van torens, schat en pracht,
 t' Welck heuvels schoon en soete daelen cieren,
 Met duister bosch, met bloem en cruyden sacht,
 t' Gevogelt wilt, de sorgelose dieren
 En der verwaender menschen swack geslacht
 435 Bestaet alt'saem door eendracht, ende sonder⁴³⁵
 De vrintschap sout vergaen, en raecken t' onder.⁴³⁶

3.

Vier, water, lucht en d'aerde sijn tweedrachtich⁴³⁷
 Een ijder tegens ander in sijn aert.
 Nochtans natuer off s' werrelts schepper machtich
 440 Heeft haer in ijder schepsel soo vergaert,⁴⁴⁰
 Datter geen twist maer stadich vrientschap crachtich
 Wert tusschen haer, elck in sijn ampt bewaert.⁴⁴²
 En als het een het ander wil verwinnen,⁴⁴³
 Bederfft het geen daer in sijn twist beginnen.⁴⁴⁴

4.

445 Vrientschap is de geboorte van de steeden,
 Haer voetsel en haer leven, twist haer doot.⁴⁴⁶
 Int oorloch swaer en moijlijck om beleeden,⁴⁴⁷

424 *wiens*: van Phoebus. Phoebus' zuster is de maan; *staetdochters*: haar hofdames, nl. de sterren (Die op haer plaetse blijven) en de planeten (die dwalen).

427 *wert*: wordt

428 *voor*: in plaats van; *vast*: sterk; *over eene comen*: overeenstemming

429 *duerwracht*: overal gesierd

435 *bestaet*: bestaan

436 *raecken t' onder*: ten onder gaan

437 *Vier*: vuur; *tweedrachtig*: strijdig

440 *haer*: hen; *vergaert*: bijeengebracht

442 *wert*: groeide; *haer*: hen; *in sijn ampt bewaert*: begrensd in zijn functie

443 *verwinnen*: overheersen

444 *bederfft*: gaat te gronde

446 *haer*: hun

447 *Int*: in de; *moijlijck om beleeden*: moeilijk om te besturen

Is eygen twist de vreeselijckste stoot.
 Eendracht maeckt macht, en can de macht verbreedden.
 450 Dus worden licht de cleijne rijcken groot.
 Om in den slach door geene twist te doolen
 Is Agamemnon t' pack alleen bevoolen.⁴⁵²

5.

Dan, is eendracht en vriendschap waert om eeren⁴⁵³
 Voor een gans rijck, t' welck door haer wert beschut,⁴⁵⁴
 455 Elck mens alleen sij tot geen scha kan keeren,⁴⁵⁵
 Maer d' eene vrindt is d' anders onderstut.
 Van al het geen ons herte can begeeren
 Is een getrouwen vrindt het hoochste nut.
 Maer d' hemel saijt twee vrienden trou van waerden⁴⁵⁹
 460 Om d' hondert iaer, helaes, maar eens op aerden.

6.

Dees Princen beij wel sulcken naem verdienden,
 Gelijck den rou van d' een wel blijcken dee.
 Nu sijns doot en t'sijn niet meer dan twee vrienden:
 Als d' eene vrindt sterft d' ander vrint sterft mee.
 465 Want als de goôn de vrient, die sij ons lienden,
 Wechnemen, sterfft de vriendschap daer ter stee,⁴⁶⁶
 Sonder de welke wert niemant vrint geheeten,⁴⁶⁷
 Hoewel men best nae doot vrints trou kan weeten.⁴⁶⁸

452 *pack*: de last (van het opperbevel); *bevoolen*: opgedragen

453 *dan*: vervolgens; *om eeren*: om te eren

454 *haer*: nl. de vriendschap en de eendracht

455 *Versta*: Ieder mens afzonderlijk kan vriendschap niet beschermen tegen schade

459 *saijt*: zaait; *twee vrienden trou van waerden*: twee trouwe en tevens aanzienlijke vrienden (trouw, echte vriendschap komt tussen gezagsdragers zelden voor).

466 *lienden*: leenden; *daer ter stee*: terstond

467 *wert*: wordt

468 *Versta*: hoewel men die trouw het sterkst nà de dood van de vriend beseft.

2e. Handeling. 6e. Wtcoomen

Automedon. Achilles. Hector. Soldaten.

Automedon

- Mijn heer, de spieen brengen tijding op ter daet,⁴⁶⁹
470 Dat Hector te gemoet de Amasonen gaet
Met weynich volxs, om haer Princes eer te betonen.⁴⁷¹
Siet hier gelegenheit omt schelmstuck te belonen.⁴⁷²

Achilles

- Fluxs, roept mijn vrinden, dat elck ander dingen staeck.⁴⁷³
Nu op, Achilles, hier is tijt van wrede wraeck.
475 Voort ras, versuijmt geen tijt, maer laet s' ons wel besteden.
Ghij weet, Automedon, den wech, voorwt wilt treden.

*Grieken binnen. Hector aan d' ander sijde wt.
Achilles op sijn hielen.*

Hector

- Want grootlijckxs sijn w' altsaem in dees Princes gehouwen,⁴⁷⁷
Die ons te hulpe compt met haer strijtbare vrouwen.
Hier me Troijanen.... Hoe? den vijant weer wilt bien!⁴⁷⁹
480 Ach, dats Achilles selff! hier is geen plaets om vlien.⁴⁸⁰

*Hector van Achilles verslagen.
Troyanen veriaecht.*^{Regie-aanwijzing}

- 469 *spieen*: spionnen; *op ter daet*: zojuist
471 *haer Princes*: hun vorstin (Penthesileia, vs. 353)
472 *belonen*: vergelden
473 *dat elck ander dingen staeck*: ik wens, dat ieder etc.
477 *in dees Princes gehouwen*: aan deze vorstin verplicht
479 *Hier me Troijanen...*: De tekst is moeilijk te verklaren, omdat Hector plotseling ophoudt te spreken als Achilles opkomt. De regie-aanwijzing helpt ons niet verder; *weer... bien*: weerstand bieden
480 *om vlien*: om te vluchten
Regie van: door

Achilles

So moordenaer, die niet als vroom, maer als de blooden⁴⁸¹
 Nae d' overwinning noch voert oorloch mette dooden,
 Schent weer haer lichaem, meer sal ment van u niet sien,⁴⁸³
 Dan t' selve sal (ick sweert) u lichaem oock geschien.⁴⁸⁴
 485 Bespotten ghij mijn vriend, ghij sultet oock besueren.⁴⁸⁵
 Trect driemael t' lichaem rontsom troijens hoge mueren,⁴⁸⁶
 Gebonden achter t' paert, en sleeptet door den slijck
 Tot lasterlijcke schant van het vermetel rijck.⁴⁸⁸

- 481 *als vroom*: als een dappere
 483 *haer*: hun; *meer etc.*: men zal het van u niet meer zien
 484 *dan*: maar
 485 *Bespotten*: bespotten
 486 *rontsom*: rondom
 488 *lasterlijck*: smadelijke

[3e. Handeling.]

3e. Handeling. 1e. Wtcoomen

Pryamus. Polyxena. Andromache. Astianax.

Pryamus

- Die door sijn Adel groot, en schepter sich verstout,⁴⁸⁹
490 Die op een hoge staet, en machtich rijck vertrouwt,⁴⁹⁰
En daerom niet en vreest, dat s' hemels goden waerdich⁴⁹¹
Gelijck de menschen sijn, verkeerlijck en lichtvaerdich,⁴⁹²
Maer stelt sijn geest gerust in voorspoet en geluck,⁴⁹³
Die spiegel sich aen mij in dees bedroefde druck.⁴⁹⁴
495 t' Geluck van d' ouwe stat, van al mijn volck en landen,
Dat had ick altesaem gestelt in Hectors handen.
Als dees vermoort wart van de griexsce prins verwoet,⁴⁹⁷
Doen viel al troijens hoop en troost onder de voet.⁴⁹⁸

- 489 *door*: op grond van
490 *staet*: status
491 *s' hemels goden waerdich*: de verheven goden van de hemel
492 *verkeerlijck*: veranderlijk
493 *stelt sijn geest gerust*: maakt zich niet bezorgd
494 *spiegel*: spiegele; *druck*: angst, benarde omstandigheden
497 *als*: toen; *wart*: werd; *van*: door
498 *onder de voet*: in het ongeluk, werd rampzalig

Ach armen Coninck out! wel waerdich te betrueren,⁴⁹⁹
 500 Het lichaem van u soon en mocht u niet gebueren.⁵⁰⁰
 Gaet, cooptet, en ontsmeect het den verwinner straff,⁵⁰¹
 Op dat het mee geniet sijn out voorvaders graff.

Andromache

Ach, cleen Astianax! compt, gaet den vijant groeten,
 Den overwinner trots valt vrijelijck te voeten,⁵⁰⁴
 505 Bidt hem ootmoedich aen, en acht geen schande niet⁵⁰⁵
 Te doen het gene, dat u t' wree geluck gebiet.⁵⁰⁶
 Laet dalen u gemoet, off hout sijn crachten binnen,⁵⁰⁷
 Vergeet u out geslacht, stelt Hector wt u sinnen,
 Off, so ghij mee gevoelt de wonden van u leijt,⁵⁰⁹
 510 So doet gelijk als ick, en met u moeder schraijt.

- 499 *betrueren*: beklagen
 500 *gebueren*: toekomen
 501 *den verwinner straff*: de strenge overwinnaar
 504 *valt vrijelijck te voeten*: maak rustig een voetval
 505 *bidt... aen*: smeeke
 506 *t' wree geluck*: het wreede noodlot
 507 *gemoet*: boosheid
 509 *u leijt*: uw leed

3e. Handeling. 2e. Wtcoomen

*Nestor, Pryamus, Ulysses, Achilles, Agamemnon, Ajax,
Andromache, Polyxena, Astianax, Automedon.*

Nestor

Eij, armen coninck out, wel waerdich te beclagen.

Int hoochste van u noot bleef uwen soon verslagen.⁵¹²

Int hoochste van u noot sijt ghij van hoop berooft.

Melijdljick ick beclaech u out grijsharich hoofd.

515 Veel oorsaeck hebdi wel om droefheyte te betonen.

Staet op, bedroefde vorst, en wilt u selff verschonen.⁵¹⁶

512 *bleeff*: werd voor altijd

516 *verschonen*: ontzien

Ulysses

- O Pryamus, dient quaet, gelijk als u, behaecht,⁵¹⁷
 Wert van de goden dus rechtvaardelijck geplaecht.⁵¹⁸
 In plaetse vant getruer sout u wel beeter voegen
 520 Te dencken, dat ghij ons eertijts wel mocht vernoege,⁵²⁰
 Maer op den huessen eijs gaeft spijlich antwoord gram,⁵²¹
 Wanneer ick als gesant aen u tot troijen quam.⁵²²

Pryamus

- Ghij griecse Prinsen wijs, sijt gh' oijt beleeft gebleecken,⁵²³
 Helpt mij Achilles om mijn soons dood' lichaem smeecken.
 525 Een yder duncke dat hij mede sterfflijk sij,⁵²⁵
 En sit hij nu wel hooch, het can hem gaen als mij.

Automedon

- Troijaenschen Coninck out, Achilles heeft vernomen,
 Dat ghij om sijnent wil int leeger sijt gecomen.⁵²⁸
 Indien het u belieft met hem te spreekken ijjet,⁵²⁹
 530 Hij sal u horen, gaet daer ghij hem sitten siet.⁵³⁰

Pryamus op sijn knieën

- Ghij sijt de oorsaek niet, Achilles, van mijn kermen,
 Maer iemant van de goôn, in plaets van hem t' ontfermen⁵³²
 Over mijn ouderdoom, laet mij dit leet geschien,⁵³³
 Na dat ick heb met smert mijn kindren doot gesien,⁵³⁴
 535 De welcke jong en dom haer op het rijck betrouden,⁵³⁵

- 517 *dient quaet... behaecht:* hij, die in het kwaad behagen schept
 518 *wert:* wordt; *van:* door; *geplaecht:* gestraft
 520 *dencken:* bedenken; *mocht vernoege:* had kunnen tevreden stellen
 521 *huessen:* beleefde; *spijlich:* smadelijk; *gram:* boos
 522 *Wanneer:* toen; *aen:* bij; *tot:* te
 523 *beleeft:* genadig
 525 *sij:* is
 528 *int leeger:* naar de legerplaats
 529 *ijjet:* iets
 530 *gaet daer:* ga daarheen, waar...
 532 *hem t' ontfermen over:* medelijden te hebben met
 533 *geschien:* overkomen
 534 *mijn kindren doot:* de dood van mijn kinderen
 535 *dom:* dwaas; *haer op betrouden:* vertrouwen stelden op

- En deeden dicwils t' geen, daer s' haer voor wachten souden,⁵³⁶
 Volchden haer sotte lust door wulpshajjt onbedacht,⁵³⁷
 't Welck heeft haer beijd' en mijn in dus een staet gebracht.⁵³⁸
 't Is niemant onbekent, al geeft het groote schade,⁵³⁹
 540 Dat jongeluy altijd den ouderdoom versmaden.⁵⁴⁰
 Indien dat door mijn doot de crijch ophouden mach,
 Vrijwillich ick verwacht den dootelijcken slach.⁵⁴²
 Ghij sult mij, hoepeloos van immer te verblijven,⁵⁴³
 Van dees benaude geest en swaer elent bevrijen.⁵⁴⁴
 545 Doet met mij wat ghij wilt, k' geeff mij in u geweld,⁵⁴⁵
 Off ghij mij ommebrenge, off in gevancknis stelt,
 Want al mijn leevens eijnt sal ick in trueren leijden.
 Laes! niet dan tegenspoet en heb ick te verbeijden.⁵⁴⁸
 Ach, Troyen staet niet meer! Wanneer als Hector viel,⁵⁴⁹
 550 Doen viel het hoge slot daert trots sijn hoff op hiel.⁵⁵⁰
 Dan, na mijn kindren doot, en commerlijck beswaren,⁵⁵¹
 Naet moorden van mijn volck en crijch van negen iaren,
 Heb ick den griecken wel drievoudich straff betaelt
 Voor t' geen, daer in mijn soon met onrecht heeft gedwaelt.⁵⁵⁴
 555 Gedenct eens aen de goôn, stelt trotse moedt besijen,⁵⁵⁵
 Hebt met mijn ouderdom, helaes! doch medelijen.
 Soo ghij dit cleene kint de siel niet geven cunt,
 Ten minsten t' lichaem hem van sijnen vader gunt.

- 536 *haer voor wachten souden*: zich voor moesten houden
 537 *haer*: hun; *door wulpshajjt onbedacht*: vanwege onbezonnen dardelheid
 538 *haer beijd'*: de beide zoons van Pryamus, die door Achilles zijn verslagen, nl. Troilus en Hector.
 539 'al geeft het groote schade' moet verbonden worden met vs. 540
 540 *versmaden*: geringschatten, minachten
 542 *verwacht*: wacht af
 543 *hoepeloos van immer te verblijven*: zonder hoop ooit weer gelukkig te worden
 544 *geest*: gemoedsgesteldheid; *elent*: ellende
 545 *k' geeff mij in u geweld*: ik geef mij over aan uw macht
 548 *niet... en*: niets; *verbeijden*: verwachten
 549 *staet*: is; *wanneer als*: toen
 550 *Versta*: Toen viel het bolwerk, waar Troje's vorsten trots op steunden
 551 *Dan*: vervolgens; *na mijns kindren doot*: zie vs. 534; *commerlijck beswaren*: treurige last
 554 *t' geen*: de roof van Helena; *mijn soon*: Paris; *met onrecht*: in strijd met de gerechtigheid
 555 *Gedenct*: denk; *trotse moedt*: trots

- Gedenct oft swaer sou sijn, en hoe ghijt sout betrueren,⁵⁵⁹
 560 Dat diergelijck aen uwen vader sou gebueren.⁵⁶⁰
 Die sorge voor u draecht, u welvaert staech betracht.⁵⁶¹
 Dan, daer voor hoed' hem godt, en alle sijn geslacht,⁵⁶²
 Die jon hem alle t' geene dat hij wenscht en geven,⁵⁶³
 Dat hij een soeter ouderdoom dan ick beleve.

Priamus valt in onmacht.

Andromache

- 565 Helaes, beleefde Prins! indient niet mach geschien,⁵⁶⁵
 Dat men t' begraeft, laet mij ten minsten t' lichaem sien
 En dit onnosel kint, dat soo veel heeft verlooren.⁵⁶⁷
 Kleynen Astianax, waer toe sijt ghij geboren?⁵⁶⁸

Nestor

- 570 Staet op, bedroefde vorst, van out beweechlijck bloet,⁵⁶⁹
 Hebt hoop in ongeval, verstarckt u swack gemoet.

Pryamus

- Laes! de beleeftheijt, waert bij menschen en bij goden,⁵⁷¹
 Daer griecken roem aff draecht, waer is die nu gevloten?⁵⁷²
 t' Geen sonder onderscheijt ghij iont aen elcken een,⁵⁷³
 Weijgert ghij dat, helaes! aen Pryamus alleen?

- 559 *Gedenct*: bedenck; *swaer*: moeilijk te dragen
 560 *gebueren*: overkomen
 561 *welvaert*: welzijn; *staech*: voortdurend; *betracht*: in acht neemt
 562 *dan*: maar
 563 *jon*: gunne
 565 *beleefde Prins*: genadige vorst; *mach geschien*: kan gebeuren
 567 *dit onnosel kint*: aan dit onschuldig kind
 568 Deze regel ontbreekt in het handschrift en is hier ingevoegd naar de versie van de eerste druk.
 569 Men kan het eens zijn met de aantekening van D'Angremond bij deze regel. Nl.: *van out beweechlijck bloet*: van zulk een oud geslacht, dat het uw tegenwoordige toestand deerniswekkend maakt.
 571 *Laes*: helaas; *beleeftheijt*: menselijkheid; *waert*: waardevol
 572 *Daer griecken roem aff draecht*: waar de Griekse eer van afkomstig is.
 573 *iont*: gunt

Achilles

- 575 Ghij hadt (ô Coning out) de juecht behoort te dwingen⁵⁷⁵
 Van uwe kindren sot, als s' haer te buijten gingen.⁵⁷⁶
 Maer doen liet ghijt haer toe en hadt in 't quaet gedult.⁵⁷⁷
 Dus sij dij selven me deelachtich aen de schult.⁵⁷⁸
 En over negen iaer waert ghij soo niet belaeden⁵⁷⁹
- 580 Met ouderdoom, dat sij u ganselijck versmaeden.⁵⁸⁰
 Sij deden om geen vrou dat schandelijck gewelt
 Tot Lacedemon, maer om Atreus schat en gelt.⁵⁸¹⁻⁵⁸²
 Hierom dees uwen straff is niet alleen rechtvaerdich,
 Maer alsse groter waer, ghij waertse beter beeter waerdich.⁵⁸⁴
- 585 De griecken sijn altijd van outs so heus geweest,⁵⁸⁵
 Dat, als haer vijandt hadt gegeven sijnen geest,⁵⁸⁶
 Het lichaem wederom sij aen den vrinden gaeven,⁵⁸⁷
 En lieten lichtlijck toe datmen het sou begraven.⁵⁸⁸
 Maer Patroclus mijn vrient, als Hector die versloech,
- 590 Om t' lichaem schant te doen wt het gevecht hijt droech.⁵⁹⁰
 Dus heeft hij aldereerst de goede wijs gebroocken,⁵⁹¹
 Het welck is noodich dat op hem weert wert gewroocken,⁵⁹²
 Op dat door sijnen wraeck de gantse werrelt leer⁵⁹³
 d' Oude beleefthajts wet te breecken nimmermeer.

- 575 *juecht*: jeugdige overmoed; *behoort*: behoren
 576 *haer*: zich
 577 *doen*: toen; *liet toe*: stond toe; *haer*: hun
 578 *me*: ook
 579 *over negen iaer*: negen jaar geleden; *belaeden*: belast
 580 *dat sij u ganselijck versmaeden*: dat zij volstrekt geen rekening met u gehouden zouden hebben.
 581-582 zie vs. 302 v.v.
 584 *Versta*: maar als die straf groter was, zou u er nog meer voor in aanmerking komen.
 585 *heus*: wellevend
 586 *haer*: hun
 587 *vrinden*: verwanten, familie
 588 *lichtlijck*: gaarne
 590 *hijt*: hij het (lichaam)
 591 *de goede wijs gebroocken*: gebroken met het goede gebruik
 592 'dat' verwijst naar de vorige regel: proleptische constructie; *wert*: wordt
 593 *door sijnen wraeck*: door de wraak op hem; *leer*: moge leren

- 595 Om Heleen en om t' gout, dat ghij luid' hebt genomen,⁵⁹⁵
 En sijn wij griecken niet dus ver van huys gekomen,
 Maer om te toonen met de wapens in de hant,
 Hoe veel wij cloecker sijn als eenich ander lant,
 Hoe wel de vrou en schat rechtvaerdich oorsaeck waren.⁵⁹⁹
- 600 Want ist u lust met rooff van andren wech te varen,⁶⁰⁰
 Legt over dattet strect tot droefheyte en verdriet⁶⁰¹
 Der genen, die van u dit ongelijck geschiet.⁶⁰²
 So mij de Parque spaert, en wilt Jupijn gedoogen,⁶⁰³
 Dat ick eens troijens val mach sien met dees mijn oogen.
- 605 Ick sweer de valsche hoer, diet ons besueren doet,⁶⁰⁵
 Dat sijt bekoopen sal met haer oncuijsche bloet,
 Dat ick mijn ouders en mijn vaderlant moet derven,⁶⁰⁷
 En sien mijn troutste vrient, die k' meest beclage, sterven.⁶⁰⁸
 Dan, Pryamus, blijft hier, ick sal een weijnich gaen
- 610 En sien wat in de saeck mij dese princen raen.⁶⁰⁹⁻⁶¹⁰
 Ghij Capiteijnen groot van macht, en wijse heeren,⁶¹¹
 U is genoech bekennt mijn hertelijck begeeren,⁶¹²
 Dats dat het u gelieft een ijder mij te raen,⁶¹³
 Het geen hem dunct dat best hier inne waer gedaen.⁶¹⁴

Agamemnon

- 615 Ghij, Nestor, hebt alree meer dan twee hondert jaeren,⁶¹⁵

- 595 *Heleen*: Helena; *ghij luid'*: gijlieden
 599 *waren*: zouden kunnen zijn
 600 *varen*: gaan
 601 *legt over*: bedenk
 602 *van*: door; *die geschiet*: aan wie overkomt
 603 *Parque*: schikgodin; *wilt Jupijn*: Jupiter wil het; *gedoogen*: toestaan
 605 *de valsche hoer*: nl. Helena
 607 *derven*: missen
 608 *beclage*: betreur, beweene
 609-610 *ick sal een weijnich gaen En sien*: ik zal eens even gaan zien
 611 *Capiteijnen*: bevelhebbers
 612 *hertelijck begeeren*: hevig verlangen
 613 *Dats*: dat is = namelijk
 614 *best*: het best
 615 D'Angremont wijst er op, dat 'hondert' een letterlijke vertaling is uit het Latijn (Ovidius, Metam. XII, 187-8). Bedoeld wordt: als één mensenleeftijd, één generatie. Dus is 'twee hondert jaeren' twee generaties.

Sijt nevens u verstant in alle ding ervaeren.⁶¹⁶

U sijn t' gebruyck en stem van vele volcken cunt.⁶¹⁷

En hadde Godt mij noch tien sulcke mans gegunt,

Die so wel connen raen, die so veel dingen weeten,⁶¹⁹

620 Ick achte, Troijen waer lang woest, en schier vergeeten.⁶²⁰

Nestor

Het doode lichaem doet ons nergens in profijt.⁶²¹

Ten swact ons vijant niet, maer doet hem grote spijt;⁶²²

Spijt maect moedich, moedt maect willich om te vechten,⁶²³

Met dat te weijgren is dan gans niet wt te rechten.⁶²⁴

625 Dus neemt veel liever t' goudt, dat brengt mede nutheijt in.⁶²⁵

Wat dunct, Ulysses, u?

Ulysses

So ben ick oock van sin.

Achilles

Wat segt ghij, Ajax? mij dunct, dattet niet kan schaeden.

Ajax

Ick seg, grootmoedich Prins, dat sij u wijslijck raeden.

Achilles

Blijft, Ajax, ghij bij mijn, ick danck u, Princen cloeck

630 Van uwen wijsen raet, en u beleeft versoeck.⁶³⁰

Polyxena te voet vallende

Helaes! Achilles, een verwinner aller dinghen

En can die sijn gemoet van gramschap niet bedwinghen?

616 *Versta*: gij zijt niet alleen wijs, maar ook ervaren in alle dingen.

617 *stem*: de taal; *cunt*: bekend

619 *raen*: van advies dienen

620 *achte*: ben ervan overtuigd; *lang*: al lang; *woest*: verwoest; *schier*: bijna

621 *doet ons nergens in profijt*: is ons in geen enkel opzicht ten voordele.

622 *swackt*: verzwakt; *doet spijt*: grieft

623 *Spijt*: smaad; *willich*: bereid

624 Met 'dat' wordt 'Het doode lichaem' bedoeld; *dan*: dus; *niet*: niets; *wt te rechten*: tot stand te brengen

625 *dat brengt mede nutheijt in*: dat levert bovendien voordeel op

630 *Van*: voor; *beleeft*: welwillend; *versoeck*: bezoek

- Dan, so ghij so verhart nae wreede wrake taelt,⁶³³
 U op het lichaem cout mijns broeders niet verhaelt.
 635 Grootmoedich sijnde, wilt met geen doot lichaem strijden,
 En oock heeft hij geen schult, Achilles, aen u lijden.
 Helaes! van u gequel was hij de oorsaeck niet.
 Siet hier, Achilles, hier, d' oorsaeck van u verdriet.⁶³⁸
 Coelt hier u wreet gemoedt, door 't winnen opgeblasen.⁶³⁹
 640 Siet hier, Achilles, hier, een oorsaeck van u rasen.⁶⁴⁰
 So gh' onverbidlijck sijt, en niet dan wraeck en dorst,⁶⁴¹
 Compt, dwt u moedich swaert in d' onversaechde borst,⁶⁴²
 En maectt geen swaricheyt van t' herte te duer kerven⁶⁴³
 Der gener, die in danck sal nemen t' droevich sterven.
 645 Off dunct u dese wraeck genadich en te cleen,
 Belast met ketens swaer mijn teder swacke leen.
 Die ghij geleect corts bij d' onsterfflijcke godinnen,⁶⁴⁷
 Hout die voor d' alderslechts, helaes! van u slavinnen.⁶⁴⁸
 En valt het lichaem van mijn broeder niet so straff,⁶⁴⁹
 650 Dat ghij de selve bant wt sijn voorouders graff.⁶⁵⁰

Achilles

- Ghodin, voorwaer godin, ghij blijft altoos ghodin,
 En stiert Achilles hert, schoon juffrou, naer u.⁶⁵²
 Helaes Polyxena! als ghij u wang betraent,
 Verciert het off onciert het schreijen u gedaent?⁶⁵⁴
 655 Ick twijffel wat het doet, t' mach cieren off ontcieren,⁶⁵⁵
 Ick weet wel, t' buijcht mijn hert op veelderleij manieren.⁶⁵⁶

- 633 *so*: als; *verhart*: verstokt; *nae... taelt*: uw best doet voor
 638 *hier*: nl. in Polyxena
 639 *opgeblasen*: hovaardig
 640 *een oorsaeck*: de oorzaak
 641 *niet dan wraeck en dorst*: alleen maar wraak verlangt
 642 *dwt*: steekt
 643 *Versta*: En laat het geen moeilijkheid zijn het hart te doorwonden
 647 *geleect... bij*: vergeleek... bij; *corts*: kortelings
 648 *alderslechts*: allerminste
 649 *valt... straff*: wees vijandig gezind
 650 *de selve*: nl. mijn broeder
 652 *stiert*: leidt; *hert*: hart
 654 *gedaent*: voorkomen, uiterlijk
 655 *t' mach*: het moge
 656 *buijcht*: vermurwt

Staet op, godin! Hoe nu? moet dan Achilles sien
 t' Uutroijen vant blond haer en t' buijgen van de knien,⁶⁵⁸
 Daer hij sijn knien voor buijcht; wat knien? sijn herte moedich,
 660 Dat nocht het vreesselijxst van de slachorden bloedich,
 Noch vant verwinnent heijr de wrede rasernij,⁶⁶¹
 Noch bleecke doot ontsach, met schrick en angts daer bij.⁶⁶²
 Autumedon, wilt hier terstond wat spijs beschicken⁶⁶³
 Om desen ouden Vorst een weijnich te verquicken.
 665 Nu, Pryamus, staet op, stelt aen een sij u leedt,⁶⁶⁵
 Droocht aff u tranen, en u droeffheijt wat vergeet.

Pryamus

Grootmoedich Prins, ken sal, t is tegen het behooren.⁶⁶⁷

Achilles

Verwacht dan niet, dat ick laet vallen mijnen tooren.
 Wilt ghij mij te geval u niet tot eten spoen,⁶⁶⁹
 670 Ick sal op geen manier aen u begeert voldoen.

Pryamus

Liefts had ick, dat ghij mij mijn ongh'luck liet betrueren.
 Dan, mach mij anders niet t' dode lichaem gebueren,⁶⁷²
 Ick sal ontveijnsen met het aensicht mijn verdriet.⁶⁷³
 Dan, t' hert en laet daerom t' gewoonlijk trueren niet.⁶⁷⁴

Achilles

675 Ghij hebt nu negen iaer, ô Pryamus, geleden⁶⁷⁵
 Een oorloch, tot bederff van al u landt en steden.⁶⁷⁶

- 658 *Uutroijen*: uitrukken
 661 *Versta*: de uitzinnige wreedheid van het overwinnende leger
 662 *bleecke doot*: de bleke dood; *ontsach*: vreesde
 663 *beschicken*: brengen
 665 *aen een sij*: terzijde
 667 *ken*: ik en; *t is tegen het behooren*: het is niet zoals het betaamt
 669 Deze regel staat apo koinou. *te geval*: ten genoegen: *spoen*: spoeden
 672 *gebueren*: toekomen
 673 *met het aensicht*: uiterlijk
 674 *gewoonlijk*: waaraan het gewoon is geraakt
 675 *geleden*: gevoerd
 676 *bederff*: verderf

- De volcken, die u eerst bijstonden in de plaech,⁶⁷⁷
 Die vallen van u aff, dit siet men alle daech.
 Ghij sent niet wederom nochtans de griecse vrouwe.⁶⁷⁹
 680 Wat oorsaeck hebdi doch, dat ghijse noch gaet houwen,⁶⁸⁰
 Die haer so schandelijck te buijten heeft gegaen;⁶⁸¹
 Haer Vaderlant, en al dees crijsluy heeft verraen;
 Haer eijgen broeders mee? die doch so heijlich waren,⁶⁸³
 Want sij en wilden niet met ons nae Troijen varen⁶⁸⁴
 685 Om dees vuijl hoere weer te brengen in haer lant,⁶⁸⁵
 Wiens doot haer liever was, tot wraecke van de schant.⁶⁸⁶
 Wanneer ghij dagelijxs saecht u quaet daerdoor vergroten,
 Waerom hebt ghij se niet ter poorten wtgestooten?⁶⁸⁸
 Hoe valt dit draechlijck voor u oude edel lien,
 690 D' ier soonen alle daech deerlijck vermoorden sien?⁶⁹⁰
 Heeft godt u altemael berooft van uwe sinnen,⁶⁹¹
 Dat in alsulcken stat niemant en is te vinnen,⁶⁹²
 Die door sijn vaderlants verdriet beweecht met rouw,⁶⁹³
 Een wreede straffe neem van dese valse vrouwe?⁶⁹⁴
 695 Ten aensien ws ghebedts en van u oude leeven,⁶⁹⁵
 Sal ick u t' lichaem van u sone weder geeven.⁶⁹⁶
 Daer in ick houde dat mijn vijant heeft misdaen,⁶⁹⁷
 Dat selve sal ick nu noch nummermeer beghaen.⁶⁹⁸

- 677 *plaech*: onheil (zie ook vs. 27)
 679 *wederom*: terug; *de griecse vrouwe*: nl. Helena
 680 *oorsaeck*: reden; *gaet*: blijft; *houwen*: behoeden
 681 *haer*: zich
 683 *haer eijgen broeders*: nl. Castor en Pollux; *mee*: ook; *doch*: toch; *heijlich*: eerlijk
 684 *nae*: naar; *varen*: gaan
 685 *weer*: terug
 686 *haer*: hun; *wiens*: wier
 688 *ter poorten wtgestooten*: verbannen
 690 D'ier = Die'r = Die haar = hun
 691 *altemael*: helemaal
 692 *alsulcken*: alsulck een
 693 *beweecht met*: bewogen door; *rouw*: bittere droefheid
 694 *neem*: eist, voorschrijft
 695 *Ten aensien van*: acht slaande op; *ghebedt*: dringend verzoek; *oude leeven*: ouderdom
 696 *weder*: terug
 697 *Daer in ick houde*: waarin ik staande houd
 698 *Dat selve*: datzelfde

Pryamus

- Wie can der goden schick, grootmoedich Prins, ontvlieden?⁶⁹⁹
 700 Sonder der goden wil dees dingen niet geschieden.
 Op verna was eertijts gheen Coninck mijns gelijk
 In grootheijt van geslacht off machticheijt van rijck
 Van al de geenen, die t' rijck Asien bewonen,⁷⁰³
 Want tot verscheijden dracht gewan ick vijftich sonen,⁷⁰⁴
 705 Waer van elck een mijn hiet geluckich. Maer opt pas,⁷⁰⁵
 Dat Hecuba, mijn vrou, van Paris swanger was,
 Soo droomtse, dats in plaets vant kint een toerse baerde,⁷⁰⁷
 Die Troijen stack in brandt, twelck ons altsaem vervaerde.⁷⁰⁸
 Want de Waerseggers wijs songen met droeff geluijt,⁷⁰⁹
 710 Dat hier door wart den val van onse stad beduijt,⁷¹⁰
 Waer door dat ick beval het kint flux om te brengen.
 De moeder veijnsden, dat sijt gaern soud' gehengen,⁷¹²
 Maer vrouwelijck beweecht over haer eijgen bloet,⁷¹³
 Gaft seeker herders en die hebbent opgevoet.⁷¹⁴
 715 En groot geworden wast so schoen in elx behagen,⁷¹⁵
 Dat sijnen doot ons scheen onmogh'lijck te verdragen.
 Dus quam hij in mijn hoff wt het Jidaesche wout,
 En heeft Oenonen voorts tot sijnen vrou getrouet.⁷¹⁸
 Maer weijnich tijts daer nae began sijn hert te branden
 720 Met luste om te sien de vreempt en verre landen,
 De welcke lust mij niet mishaechede noch verdroot.
 Des van geselschap en een welgeruste vloot⁷²²

699 *schick*: beschikking; *ontvlieden*: ontsnappen

703 *rijck*: rijke

704 *tot verscheijden dracht*: bij verschillende vrouwen, in verschillende huwelijken; *gewan*: verwekte

705 *Waer van*: waarom; *hiet geluckich*: gelukkig noemde; *opt pas*: in de tijd

707 *dats*: dat ze; *toerse*: toorts

708 *altsaem*: samen; *vervaerde*: beangst maakte

709 *songen*: voorspelden; *geluijt*: stemgeluid

710 *wart*: werd

712 *veijnsden*: veinsde; *sijt*: zij het (doden) *gehengen*: toestaan

713 *beweecht*: bewogen; *over*: door

714 *gaft*: gaf het (het kind); *seeker*: aan zekere; *hebbent*: hebben het (het kind)

715 *in elx behagen*: naar ieders smaak

718 'Oenonen' is accusatief van 'Oenone'.

722 *welgeruste*: goed toegeruste

- Ick hem versach, en so trock hij van deese steede⁷²³
 Na griecken, daer hij u, helaes! dit ongh'lijck dede,⁷²⁴
 725 Door dien hij tot sijn wil de greecse vrouwe vont,⁷²⁵
 Die elck hier welcoom was, en niemant tegen stont.
 Een ijder was sij lieff door haer manier hoochvaerdich,⁷²⁷
 Een ijder achten haer een oorloch bloedich waerdich.
 Ick houde, dat een godt ons tot dees sotheijt dwanck.⁷²⁹
 730 t' Geschieden tegens mij noch tegens niemants danck.⁷³⁰
 Antenor had sijn soon gaen op de schepen voegen,⁷³¹
 Maer op de wedercoompts toonden een quaet genoegen,⁷³²
 En sant hem buijten-slants. Dees man, seer rijp van raet,⁷³³
 De saecken van het rijck en t' oorloch wel verstaet.⁷³⁴
 735 Soo veel als mijn belangt, ick sie mijn eijnde comen,⁷³⁵
 En tis mijn aengenaem, k' en derff daer voor niet schromen.⁷³⁶
 Maer voor mijn kindren, laes! en d' oude Coningin
 Ick mij op dese tijt in sware vreese vin,⁷³⁸
 Die naet verlies mijns rijxs, helaes! in slavernien
 740 k' En weet niet van wat heer de trotsheijt sullen lijen.⁷⁴⁰
 Dan, neemt, beleefde Prins, dees cledren en dit gout.⁷⁴¹
 Ick danck u voor mijn soon sijn dode lichaem cout.

- 723 *versach*: voorzag
 724 *Na griecken*: naar Griekenland; *daer*: waar; *ongh'lijck dede*: onrecht aandeed
 725 *Door dien*: omdat; *wil*: beschikking
 727 *hoochvaerdich*: fiere
 729 *houde*: houd staande; *dwanck*: dwong
 730 *geschieden*: geschiedde; *danck*: zin, wil
 731 De zoon van de Trojaanse vorst Antenor was met Paris naar Griekenland gegaan. Antenor keurde de roof van Helena af (zie ook vs. 732 en 1477).
 732 *wedercoompts*: terugkomst; *toonden een quaet genoegen*: toonde zich misnoegd
 733 *sant*: zond
 734 *wel verstaet*: goed begrijpt
 735 *Soo veel als mijn belangt*: in zoverre het mij betreft
 736 *derff*: hoef; *schromen*: te schromen
 738 *sware vreese*: zeer grote angst; *vin*: bevind
 740 *wat*: welke; *sullen lijen*: moeten verdragen
 741 *beleefde*: genadige

Achilles

Draecht wech, Automedon, des ouden Conings gaven.

Daer is u dode soon om eerlijck te begraven.⁷⁴⁴

745 Daer is u dochter; neemt, alst u blijft, u keer.⁷⁴⁵

Pryamus

Helaes! beleefde Prins, geeft ghij mij die noch weer?⁷⁴⁶

Behoutse tot u dienst, en wiltse niet versteecken.⁷⁴⁷

Achilles

Den tijt is niet bequaem om nu daer aff te spreecken.⁷⁴⁸

Wij sullent stellen wt tot op een ander dach.

Pryamus

750 Ick danck u, hoghe Prins, ghodt hoed' u voor geclach.⁷⁵⁰

744 *eerlijck*: eervol, luisterrijk

745 *neempt u keer*: gaat u terug

746 *beleefde Prins*: wijze vorst

747 *versteecken*: verstoten; *-se*: haar

748 *bequaem*: geschikt; *daer aff*: daarover

750 *hoghe Prins*: edele vorst; *geclach*: ellende

3e Handelinghe. 3e Wtcoomen

Choor

Choor 1.

Hoe schoen, hoe trots, hoe spijlich datse schijnt,⁷⁵¹

De werrelt doch niet anders is als wijnt.⁷⁵²

Haer staet verkeert gestadelijck en ras:⁷⁵³

Nu isse niet het geen sij gistren was.⁷⁵⁴

2.

755 Die gister trots op rijcdom swaer en schadt⁷⁵⁵

Weygerden t' broot aen die hem daer om badt,⁷⁵⁶

751 *spijlich*: weerbarstig

752 *wijnt*: wind

753 *staet*: toestand; *verkeert*: veranderd; *gestadelijck*: voortdurend; *ras*: snel

754 *isse*: is ze, nl. de wereld. Een mannelijk substantief wordt aangeduid met een vrouwelijk pronomen.

755 *rijcdom swaer*: geweldige rijkdom

756 *badt*: vroeg

Werden te nacht berooft van schat en lant,⁷⁵⁷
Heden gevoet van iemandts milde hant.⁷⁵⁸

3.

Die gister met sijn adel groot van pracht
760 Betrouden op sijn rijck en out geslacht,⁷⁶⁰
Op gunst vant volck en capiteijnen braeff,⁷⁶¹
Dient heden aen sijn vijant voor een slaeff.⁷⁶²

4.

Een hooftman van veel cloecke oorlochs lien,⁷⁶³
Die door sijn naem en daden was ontsien⁷⁶⁴
765 En menich rijck vervaerden doort gewelt,⁷⁶⁵
Wert van de doot op dese nacht gevelt.⁷⁶⁶

5.

Die gister lach door armoedt swaer gearst,⁷⁶⁷
Van staet en wijt beroemtheit aldervarst,⁷⁶⁸
Wanhoopten niet maer wart boven sijn wins⁷⁶⁹
770 Heden misschien een rijck beroemde Prins.⁷⁷⁰

6.

Die stadich wel op dit verandren oocht,⁷⁷¹
Door voorspoet sijn gemoet hij niet verhoocht,⁷⁷²
Noch oock verlaecht, alst ongeluck hem stoort;⁷⁷³
Geen hoverdij noch wanhoop hem becoort.

7.

775 Die doort geluck sijn moet verhoegen laet⁷⁷⁵
En sich betrouet op rijckdooom, macht, off staet,⁷⁷⁶

757 *te nacht*: 's nachts

758 *van*: door

760 *Betrouden*: vertrouwde

761 *capiteijnen braeff*: dappere bevelhebbers

762 *voor een slaeff*: als slaaf

763 *oorlochs lien*: soldaten

764 *door*: vanwege; *was ontsien*: geducht was

765 *vervaerden*: vrees aanjoeg; *doort gewelt*: door de (leger)macht

766 *wert*: wordt; *van*: door

767 *lach door armoedt swaer gearst*: door hevige armoede gekweld was

768 *Versta*: Van status en grote roem 't verst verwijderd

769 *wart*: wordt; *boven sijn wins*: meer dan zijn wens

770 *rijck*: rijke

771 *stadich*: voortdurend; *wel*: goed; *op... oocht*: naar... kijkt

772 *sijn gemoet verhoocht*; wordt hoogmoedig

773 *(sijn gemoet) hij verlaecht*: wordt hij vernederd; *stoort*: verontrust; fnuikt

775 *Versta*: Die vanwege het gelukkig lot hoogmoedig wordt

776 *sich betrouet*: vertrouwt; *staet*: staatsie

Al dwanck hij gans de werrelt met sijn iuck,⁷⁷⁷
 Hij is een slaeff vant wanckelbaer geluck.⁷⁷⁸

8.

Een die door ongeval of tegenspoet⁷⁷⁹
 780 Wert moedeloos oft vallen laet sijn moet,⁷⁸⁰
 De wanhoop weecht hem swaerder als de druck,⁷⁸¹
 Die hem compt wt lichaemlijck ongeluck.⁷⁸²

9.

Maer diet gemoet in tegenspoet off noot
 Gestadich heeft en altoos even groot,⁷⁸⁴
 785 Al heeft hij goet noch staet, nochtans is hij
 Gheboren tot des werrelts heerschappij.

10.

Als sulcken man een coninckrijck aenvaert,
 Met slavernij sijn volck hij niet beswaert,
 Maer gaet hem tot de lantbestiering spoen,⁷⁸⁹
 790 Om aen sijn volck doort heerschen dienst te doen.

11.

Als sulcken Prins, rechtvaerdich waerdich hooft,⁷⁹¹
 Wart van sijn staet en coninckrijck berooft,⁷⁹²
 t En deert hem niet, dat hij sich siet verlaecht,
 Maer t' ongeluck sijns volxs hij beclaecht.⁷⁹⁴

12.

795 Als sulcken Prins alleene tracht nae d' eer⁷⁹⁵
 Van t' goet te doen aen t' vollick tallen keer,⁷⁹⁶
 En te besteen sijn leven en sijn doot
 Tot welvaert van sijn volck in den noot,

777 *dwanck*: dwong

778 *vant wanckelbaer geluck*: van de wisselvallige fortuna

779 *Een*: iemand

780 *wert*: wordt; *vallen laet sijn moet*: niet goed gestemd wordt

781 *druck*: zorg

782 *hem compt*: zijn deel wordt, hem deelachtig wordt

784 *gestadich*: standvastig

789 *hem*: sich

791 *rechtvaerdich waerdich hooft*: met recht waard aan het hoofd te staan

792 *wart*: wordt

794 *beclaecht*: betreurt

795 'Prins' staat niet in het handschrift noch in de eerste druk. De hier gekozen versie werd voorgesteld door Stoett. *tracht nae*: streeft naar

796 *tallen keer*: te allen tijde

13.

800 Dits t' hoochste dat de sterffelijcken mens
Vercrijgen can, en dit was Hectors wens,
Van te besteen tot scha van sijn vijant⁸⁰¹
Sijn leven en sijn doot voort vaderlant.

14.

805 Hector vercreech sijn wens, en voor gewis⁸⁰³
Geensins dees Prins hier te beclagen is,
Maer wij, helaes! beclagen t' oude rijck,
Dat door sijn val viel neder te gelijk.

801 *van:* om803 *Hector vercreech sijn wens:* Hectors wens werd vervuld; *voor gewis:* voorzeker

[4e. Handelinghe.]

4e. Handelinghe. 1e Wtcoomen

Achilles, Automedon.

Achilles

- Vervloecte handen, en wel waerdich wt te roijen,⁸⁰⁷
Die u besmetten met d' edelste bloet van Troijen.⁸⁰⁸
Vervloecte voeten, die de stoute borst betradt⁸⁰⁹
810 Des vroomsten capiteijns, die Asien heeft gèhad.⁸¹⁰
En ghij sijt me vervloect, ô overwreede ooghen,⁸¹¹
Die sulcke moorderij t' aenschouwen cont gedoogen.
En noch vervloecter sijt ghij, overwreet gemoet,
Diet moorden van mijn lieff haer aldernaeste bloet⁸¹⁴
815 Verdragen cunt. Van wat geslacht sijt ghij geboren,
Achilles? dat de geen, die ghij hadt wtvercoren
Tot een schoonbroeder waert, ghij selve die vermoort!⁸¹⁷
Van meerder wreetheyt is int oorloch noijt gehoort.⁸¹⁸
Helaes, Polyxena! den moort heb ick bedreven.
820 De schult heb ick alleen, wilt ghij die niet vergeven,

807 *waerdich wt te roijen*: waard verdelgd te worden

808 *besmetten*: besmette; *d' edelste*: het edelste

809 *stoute*: dappere

810 *vroomsten*: moedigste

811 *me*: ook; *cont gedoogen*: kon verdragen

814 *die*: dat ('gemoet' is antecedent); *moorden*: vermoorden; *bloet*: bloedverwant (nl. haar broer)

817 *een schoonbroeder waert*: een waardig zwager

818 *van*: over; *meerder*: grotere

- En straft mij nae verdienst, so ist met mij gedaen.⁸²¹
 Als ick mijn Juffrou had, heb ickse laeten gaen.⁸²²
 Als sij haer lichaem boodt om t' dode te bevrijen,⁸²³
 Doen heb ick haer niet in mijn tente willen lijen.⁸²⁴
 825 Als ick niet haer, maar sij mij om vergiffnis badt,⁸²⁵
 Doen sandt ick haer te rug met d' ouders na de stad.⁸²⁶
 Doen wild' ick opter daet daer inne niet besluijten⁸²⁷
 Om t' overleggen wat daer al wt conde spruijten.⁸²⁸
 Maer doort affwesen wert ick met meer pijns gequelt.⁸²⁹
 830 Nu routet mij, dat ickt dus lang heb wtgesteld.⁸³⁰
 Want als ick d' eerste mael liet mijn gesichte dwalen
 In hare jonckheys glans en in haer ogen stralen,⁸³²
 Dranck ick haer beeltenis door d' oogen in mijn borst,⁸³³
 Een dranck, helaes! die niet verslaet, maar scherpt den dorst.
 835 De schoone beeltenis nam in het hert haer plaetse⁸³⁵
 En maectent tot een kerck; als een godinne staetse⁸³⁶
 Daer op een outaer hooch, daer wert s' erkent alleen,⁸³⁷
 En van de drang van mijn gedachten aengebeen.⁸³⁸
 Daer branden tot haer eer duijsent en duijsent toortsen.
 840 Staech sij mijn harte dwingt met hare blixems coortsen,⁸⁴⁰
 Tot een begeerte van t' geen haer gelijkend' is,⁸⁴¹
 En dats mijn lieff, daer van is sij de beeltenis.

- 821 *nae*: naar; *so*: dan
 822 *Als*: toen
 823 *Als*: toen
 824 *Doen*: toen; *in*: naar, *lijen*: brengen
 825 *Als*: toen; *badt*: verzocht
 826 *Doen*: toen; *sandt*: zond; *na*: naar
 827 *Doen*: toen; *opter daet*: meteen
 828 *spruijten*: ontstaan, voortkomen
 829 *affwesen*: afwezigheid; *wert*: wordt
 830 *routet*: berouwt het; *dus*: zo
 832 *Versta*: In de glans van haar jeugd en in de stralen van haar ogen
 833 *Dranck*: dronk
 835 *hert*: hart
 836 *kerck*: tempel; *staetse*: staat ze
 837 *outaer*: altaar; *wert*: wordt
 838 *de drang van mijn gedachten*: mijn aandringende gedachten
 840 *staech*: voortdurend; *sij*: de schone beeltenis; *met hare blixems coortsen*: met haar een liefdeskoorts verwekkende aanblik
 841 *haer gelijkend'*: op die beeltenis (vs. 835) gelijkend

- Ghaet send' u lieff van hier over veel duijsent mijlen,⁸⁴³
 Sij heeft den booch, tis waer, maer ghij int hert de pijlen.
 845 Wat helpt, Achilles, dat ghij haer van u veriaecht,⁸⁴⁵
 Als ghij haer beeltenis binnen int t' herte draecht?
 Ghij sentse wech om u gedachtnis te bedriegen.⁸⁴⁷
 Hier sit sij in u borst, hier can sij u niet liegen!⁸⁴⁸
 Hoe ghijse meerder poocht te stellen wt u sin,⁸⁴⁹
 850 Hoe ghij u meer verwacht in u begonnen min!⁸⁵⁰
 Automedon!

Automedon

Mijnheer.

Achilles

Ick heb dees brieff geschreven,
 Opdat ghij dien terstont gaet aan mijn Juffrou geven.
 Gaet binnen troijen nu dewijl het is bestant.⁸⁵³
 Draecht sorge datse coom behouden in haer hant.⁸⁵⁴

Automedon

- 855 Ick gae, mijn heer, en salt volcomelijck bestellen.⁸⁵⁵

Achilles

Helaes! de vreesse gaet mijn herte deerlijck quellen,⁸⁵⁶
 Begeerte geeft mijn hoop, en dat is al haer grondt.⁸⁵⁷
 De minnaer licht gelooft t' geen hij sich selven iondt.⁸⁵⁸

- 843 *over veel duijsent mijlen*: vele duizenden mijlen ver
 845 *helpt*: helpt het
 847 *gedachtnis*: herinnering, geheugen
 848 *liegen*: loochenen
 849 *ghijse*: gij haar; *meerder*: nog meer; *stellen*: zetten; *u sin*: uw gedachten
 850 *verwart*: verstrikt
 853 *dewijl*: terwijl; omdat
 854 *Draecht sorge*: draag er zorg voor
 855 *salt*: zal het; *volcomelijck*: op onberispelijke wijze; *bestellen*: afhandelen
 856 *vreesse*: angst
 857 *mijn*: mij; *al haer grondt*: geheel haar grondslag
 858 *licht*: makkelijk; *iondt*: gunt

- Ick heb u vaders staet, schone Princes, bedorven.⁸⁵⁹
 860 U waerste broeder is door dees mijn hant gestorven.⁸⁶⁰
 Als ghij int leger waert, toond' ick u luttel eer.⁸⁶¹
 Als ick u houden mocht, sand ick u lijcwel weer.⁸⁶²
 Sijnt minneteekens dit? Helaes! met grote reen⁸⁶³
 Sult ghij mijn bood' versmaen en brieff met voeten treen.⁸⁶⁴
 865 Waertoe is wanhoop goet? hoe nu, Achilles, hoe?⁸⁶⁵
 Betroudt ghij dat dan u beleeffde Joffrou toe?⁸⁶⁶
 t' Sal strecken tot profijnt van al haer ondersaeten.⁸⁶⁷
 Haer ouders sullen haer tot uwe liefft bepraten⁸⁶⁸
 Op alderleij manier; ist om u deuchde niet,⁸⁶⁹
 870 t' Sal om t' behouden sijn van t' geen haer overschiet.⁸⁷⁰
 t' Verlies haer brengen sou int wterste bedroeven.⁸⁷¹
 Dan, ick sal in mijn tent het antwoord gaen vertoeven.⁸⁷²

- 859 *staet*: toestand; status; *Princes*: vorstin; *bedorven*: in het verderf gestort
 860 *waerste*: meest geliefde
 861 *Als*: toen; *int leger*: in de legerplaats
 862 *Als*: toen; *mocht*: kon; *sand*: zond; *lijcwel*: evenwel; *weer*: terug
 863 *grote*: veel
 864 *versmaen*: geringschatten
 865 *hoe*: wat
 866 *Betroudt*: vertrouwt; *beleeffde*: welwillende
 867 *ondersaeten*: onderdanen
 868 Achilles spreekt tot zichzelf, dus: *uwe liefft*: liefde voor u
 869 *deuchde*: dapperheid
 870 *haer*: hun
 871 *t' Verlies*: nl. van wat hun nog overschiet; *haer*: hen; *bedroeven*: verderf
 872 *dan*: maar; *vertoeven*: afwachten

4e. Handelinghe. 2e. Wtcoomen

Priamus, Paris. Hecuba. Polyxena.

Paris

Autumedon heeft hier terstont een brieff gebracht,⁸⁷³

Mijn heer en vader, daer ick op te letten acht.⁸⁷⁴

873 *terstont*: zojuist

874 *Mijn heer en vader*: mijnheer mijn vader; *daer ick op te letten acht*: waar ik geacht wordt op te letten

Hecuba

875 Aen wien?

Paris

Maer aen u dochter ist, mijn vrou en moeder.⁸⁷⁵

Priamus

Geeftse aen Polyxena.

Polyxena

Leest gijs', mijn heer en broeder.⁸⁷⁶

Paris

Achilles, die door minnen sterft,⁸⁷⁷

Edel princes, wiens schoonheijt hem verwan,⁸⁷⁸

Die wenscht u al t' welvaren, dat hij derft,⁸⁷⁹

880 En acht dat al, dat hij u wenschen kan.⁸⁸⁰

Mijn lyefde, die 'ck u draech so groot en ongemeeten,⁸⁸¹

Meend' ick, princes, door u affweesen te vergeten.⁸⁸²

Maer laes! gelijk een stat, die nae lang wederstant,⁸⁸³

Snachts overrompelt en gesteecken wert aen brant,⁸⁸⁴

885 Off de verwinner schoon de torts te rug gaet trecken,⁸⁸⁵

De brant laet daerom niet sich selven voort te strecken.⁸⁸⁶

De vlamme voet sich selffs, en hem rontomme went,⁸⁸⁷

Soo lang daer huys off kerck off muer is overent.

875 *mijn vrou en moeder*: mevrouw mijn moeder

876 *-se*: nl. de brief; *mijn heer en broeder*: mijnheer mijn broer

877 *door minnen*: van liefde

878 *wiens*: wier; *verwan*: overwon

879 *welvaren*: geluk; *derft*: mist

880 *acht*: bekommert zich om; *al*: alles

881 *u draech*: voor u koester; *ongemeeten*: oneindig

882 *u affweesen*: uw afwezigheid

883 *wederstant*: tegenstand

884 *gesteecken wert aen brant*: in brand gestoken wordt

885 *Off de verwinner... schoon*: of de overwinnaar al; *torts*: toorts

886 *laet*: laat... na; *voort te strecken*: verder uit te breiden

887 *selffs*: zelf; *hem went*: gaat

- Also der minnen vlam, hoe wel ick u ontbeerden,⁸⁸⁹
 890 En ging daerom niet wt, maer daeglijxs sich vermeerden.⁸⁹⁰
 Die voel ick in mijn borst nu van so grooten cracht,
 Dat het mij seer verdriet, dat ick oijt heb gedacht
 Om u, prinsesse schoon, wt mijnen sin te stellen.⁸⁹³
 U, seg ick, die so licht mijn hooch gemoedt cont vellen.
 895 Laet mijn stantvasticheijt in uwe min vol pijn⁸⁹⁵
 U een versekering van mijn getrouheijt zijn.⁸⁹⁶
 En mijn getrouheijt, die ick u betoon door desen,⁸⁹⁷
 Van mijn stantvasticheyt u een verseeckring wesen.
 Dus salft Achilles hert, princes, met u genae,
 900 Op dat het in het vuijr geen asch wert en vergae,⁹⁰⁰
 Maer dat het in den aert des Salamanders keere,⁹⁰¹
 So dat de brant het selve voed' en niet verteere,
 Op dat de brant int hart en t' harte in den brant
 Gedueren ewichlijck, u tot een offerhant.⁹⁰⁴

Finis

Paris

- 905 Heer vader, hier ist al, wat dunct u van dees saecken?⁹⁰⁵
 Wat salmen alderbest hier in doch mogen maecken?⁹⁰⁶

Priamus

- Onnodich lang beraet, want mijnen sin is dit.⁹⁰⁷
 Laetten ons weygren niet, dewijl hij om haer bidt.⁹⁰⁸

- 889 *Also*: zoals; *hoe wel*: ofschoon
 890 *sich vermeerden*: werd groter
 893 *wt mijnen sin te stellen*: uit mijn gedachten te zetten
 895 *uwe min*: liefde voor u
 896 *getrouheijt*: trouw; betrouwbaarheid
 897 *door desen*: door deze brief; op deze wijze
 900 *wert*: wordt
 901 Volgens oude opvattingen leefde de salamander in het vuur; *keere*: moge veranderen
 904 *gedueren*: blijven bestaan
 905 *al*: alles
 906 *mogen maecken*: kunnen doen
 907 *sin*: mening; *dit*: deze
 908 *laetten*: laat hem; *dewijl*: terwijl; *bidt*: vraagt

- Wij sien t' quaet, dat ons quam door dien hij bleeff versteecken.⁹⁰⁹
 910 Voorseecker sal de Prins de Griecken op doen breecken,
 Als danckbaer van de gunst, oft so hij dat niet doet,⁹¹¹
 Polyxena heeft tijt te temmen sijn gemoet,
 En sal hem metter tijt cunnen so wel bepraeten,⁹¹³
 Dat hij vergeeten sal sijn toorn, en varen laeten.
 915 Al swerelts cracht so licht geen hooch hert nederleijt⁹¹⁵
 Als dees schone Vrous vruntlijcke tederhajt.⁹¹⁶
 Indien Polyxena Achilles can bewegen,⁹¹⁷
 t' Welvaeren vant gants rijck isser gans aen gelegen.⁹¹⁸

Polyxena

- Ellendich coninxs kint! is dan t' gemeen geluck⁹¹⁹
 920 Alleen gelegen aen u ongeval en druck?⁹²⁰
 In troijens hoochste feest onder 't gemeen verblijen⁹²¹
 Sult ghij alleen benaut in droefheyt sijn en lijen?⁹²²
 Somen de plagen niet van de troijaense wal⁹²³
 Kan keeren dan door mijn verdriet en ongeval,⁹²⁴
 925 Doot mij te besten van mijns vaders ondersaeten,⁹²⁵
 Veel eer dan ghij mij sout slavinne werden laeten⁹²⁶
 Van eenen, die mijn waerste broeder heeft gedoot.⁹²⁷

- 909 *quam*: overkwam; *door dien*: omdat; *bleeff versteecken*: smadelijk bejegend bleef
 911 *so*: als
 913 *wel*: goed
 915 *licht*: makkelijk; *hooch*: trots; *nederleijt*: overwint
 916 *vruntlijcke*: verliefde; vriendelijke
 917 *bewegen*: beïnvloeden
 918 *isser aen gelegen*: hangt ervan af
 919 *gemeen*: gemeenschappelijk
 920 *is gelegen aen*: afhankelijk van; *ongeval en druck*: ongelukkige en benarde omstandigheden
 921 *feest*: nl. wegens de wapenstilstand. Zie vs. 853; *'t gemeen verblijen*: de algemene vreugde
 922 *benaut*: angstig
 923 *somen*: als men
 924 *ongeval*: ongeluk
 925 *te besten*: ten voordeel, tot heil; *ondersaeten*: onderdanen
 926 *werden*: worden
 927 *waerste*: meest geliefde

Priamus

Dits t' eenich middel om te comen wt den noot.

Paris

- Hola! Heer Vader, so ghij Paris raet wilt achten,⁹²⁹
 930 Ghij cunt hier in voorsien en stillen haere clachten.⁹³⁰
 Ick sal den grieck ontbien, dat hij hem vinden laet⁹³¹
 Gins in Apolloos kerck, die in de bossche staet,⁹³²
 Daer ick hem loven sal mijn suster te doen trouwen,⁹³³
 Die oock sal komen daer met al haer staet Joncvrouwen.⁹³⁴
 935 En als Achilles minst sal op sijn hoede staen,⁹³⁵
 Sal ick hem onversiens daer op de plaets verslaen.⁹³⁶

Priamus

En vreest ghij niet de schant van dees verraderije?

Paris

Wie soudt bedroch in sijn vijandt te crencken mijne?⁹³⁸

Priamus

Die werck van d' eere maeckt, en schant en laster vreest.

Paris

- 940 Eerlijck ist winnen, t' sij door cracht off cloecke geest.

Priamus

Die door bedroch verliest en acht sich niet verwonnen.⁹⁴¹

- 929 *so ghij etc.*: indien gij op Paris' raad acht wilt slaan
 930 *hier in voorsien*: hier maatregelen tegen nemen
 931 *ontbien*: laten weten; *dat hij hem vinden laet*: dat hij zich bevindt
 932 *kerck*: tempel; *in de bossche*: in de bossen
 933 *loven*: beloven
 934 *staet Joncvrouwen*: hofdames
 935 *minst*: het minst; *staen*: zijn
 936 *onversiens*: onverwacht; *op de plaets*: op die plek; *verslaen*: doden
 938 *Versta*: Wie zou bedrog vermijden bij het schade toebrengen aan zijn vijand?
 941 *verwonnen*: overwonnen

Paris

Off hijt soo acht off niet, wert niettemin verslonnen.⁹⁴²

Priamus

De waere winst dat is t' breecken van t' svijants moet.⁹⁴³

Paris

Waer blijft sijn moet off macht breeck ick sijn hart verwoet?⁹⁴⁴

Priamus

945 Al is Achilles doot, het hejir is niet gedwongen.⁹⁴⁵

Paris

Weet ghij niet, vader, wat Apollo heeft gesongen?⁹⁴⁶

Dat Troija nummermeer sal gaen in slavernij,
Indien Achilles daer niet tegenwoordich sij.⁹⁴⁸

En nae sijn doot kan hijr niet tegenwoordich wesen.⁹⁴⁹

950 Waerom besluit ghij niet? Wat staet hier doch te vreesen?

Hecuba

Doet so, mijn lieffste soon, ick en sal lijden niet,⁹⁵¹

Dat anders dan ghij segt, in dese saeck geschiet.

Wreeckt ghij mijn Hectors doot, wreeckt ghij mijn heete tranen.

Wreeckt Troijas nederlaech, gaet so de strate banen.⁹⁵⁴

955 Tot welvaert van u volck, en wtgang van den krijch.⁹⁵⁵

Wreeckt so de wreede smaet, die ick van droefheijt swijch.⁹⁵⁶

942 *wert*: hij wordt; *verslonnen*: te gronde gericht

943 *breecken*: bedwingen; *moet*: dapperheid

944 *breeck ick mijn hart verwoet*: als ik zijn driftig hart vernietig

945 *hejir*: leger; *gedwongen*: bedwongen

946 *gesongen*: verkondigd

948 *tegenwoordich*: aanwezig; *sij*: zou zijn

949 *hijr*: hij er

951 *doet*: doe; *lijden*: toestaan, dulden

954 *de strate banen*: het pad effenen

955 *tot*: voor; *wtgang*: einde; *krijch*: oorlog

956 *swijch*: verzwijg

Paris

- Tsa, page, gaet de grieck terstont de bootscap draegen.⁹⁵⁷
 Segt, dat Polyxena verhoren wil sijn claegen,⁹⁵⁸
 En datse tot een vrou van hem sal sijn getrouwt,
 960 So hij sich vinden laet gins in Apolloos woudt.⁹⁶⁰
 En ghij, vrou suster, in het eerste t' samen comen,
 Sult hem u hoogste goet en alderliefste nomen,⁹⁶²
 En veijnsen off ghij seer tot hem genegen waert,⁹⁶³
 Waer door gelegenthajjt sal werden gh' openbaert⁹⁶⁴
 965 Om doort geluckich stuck ons burgers te verquicken.⁹⁶⁵
 Daerom een ijder gae terstont hem hiertoe schicken.⁹⁶⁶

957 *draegen*: brengen

958 *verhoren wil sijn claegen*: gehoor wil geven aan zijn klagen

960 *So*: als

962 *nomen*: noemen

963 *veinsen off*: doen alsof

964 *sal werden gh'openbaert*: duidelijk zal worden

965 *doort geluckich stuck*: door de gelukkige onderneming; *verquicken*: versterken

966 *hem... schicken*: zich gereed maken

4e. Handelinghe. 3e. Wtcoomen

Choor

Choor 1.

Elck acht geluckich s' princen leeven⁹⁶⁷

Door weeldens valschen blijck.⁹⁶⁸

Hij, door dees meening selffs gedreeven,⁹⁶⁹

970 Waent niemant sijns gelijk.⁹⁷⁰

Maer liet hij eens het rijck⁹⁷¹

En het gebieden willich vaeren,

En proefd' off laechhaijt rust can baeren,⁹⁷³

De hoocheijt hij verachten sou als slijck.⁹⁷⁴

967 *s' princen*: 's vorsten

968 *Versta*: door de misleidende schijn van de weelde

969 *selffs*: zelf

970 *sijns*: nl. de vorst

971 *het rijck*: de macht

973 *proefd'*: probeerd; *laechaijt*: geringe status; *baeren*: voortbrengen; openbaren

974 *hoocheijt*: het hoge aanzien

2.

- 975 Dat een gemeenen man beproefden⁹⁷⁵
 t' Geen hij acht sulck geluck,
 Wat sorg en angst een prins bedroefden,
 Wat onrust en wat druck,
 Hij achten beeter t'juck
 980 Als een gemeene man te draegen,
 Dan andren met het juck te plaegen.⁹⁸¹
 Men oordeelt onervaren in dit stuck.⁹⁸²

3.

- Een Prins wil datmen hem sal vreesen,
 En acht het selve goet,
 985 Die selve vreesst gevreesst te weesen.
 De nacht hem niet behoet,
 Noch slaep sijn smart versoet.
 Als alle menschen ruste raepen,⁹⁸⁸
 Ontsteelt het sorgen hem sijn slapen.⁹⁸⁹
 990 Dat elck gebuert, een Prins ontbeeren moet.⁹⁹⁰

4.

- Wat hooch huijs heeft oijt Prins genooten,⁹⁹¹
 Dat niet is omgewent?⁹⁹²
 Wat vintmen doch voor hoge slooten,⁹⁹³
 Diet oorloch niet en schent?⁹⁹⁴
 995 Waer sietmen doch ontrent⁹⁹⁵
 Het hoff de schaempt in eeren houwen?⁹⁹⁶
 Gerechtigheyt, huwlijckse trouwe
 En sijn de groote hooven niet bekent.

5.

Het hoff dat volcht Bellona bloedich⁹⁹⁹

- 975 *Dat*: als; *gemeenen*: gewone
 981 *Versta*:... plaegen, zoals vorsten doen
 982 *in dit stuck*: op dit punt, in dit opzicht
 988 *ruste raepen*: rust nemen
 989 *het sorgen*: het bezorgd zijn
 990 *Dat*: wat; *gebuert*: ten deel valt
 991 *hooch huijs*: kasteel; *genooten*: in bezit gehad
 992 *omgewent*: omver gehaald
 993 *slooten*: burchten
 994 *schent*: vernietigt
 995 *ontrent*: overal
 996 *schaempt*: schaamte, eerbaarheid
 999 'dat' representeert 'Het hoff'; *Bellona*: Romeinse krijgsgodin

- 1000 Met hare roed' in de hant.¹⁰⁰⁰
 De helse, bose Fury woedich,¹⁰⁰¹
 Die hoverdie plant,¹⁰⁰²
 Wiens hongerige tant
 De grootste doet hovaerdich raesen,
 1005 Verslint de huijsen opgeblasen¹⁰⁰⁵
 En werpt de hoge princen neer int sant.
6.
 Indien men t' oorloch niet siet blincken,¹⁰⁰⁷
 Maer van bedroch affstaen,¹⁰⁰⁸
 Het groot moet door sijn swaerheyt sincken,
 1010 En t' hooch te gronde gaen.
 De schipper is belae¹⁰¹¹
 Als goede wint het schip gaet stijven,¹⁰¹²
 Vreest, het geluck t' schip om sal drijven;¹⁰¹³
 De hoochste torens meest de buijen slaen.¹⁰¹⁴
7.
 1015 De hoochste eijcken sietmen breecken
 Die in de bosschen staet.¹⁰¹⁶
 t' Geweer, wt Jovis hant gestreecken,¹⁰¹⁷
 De hoochste bergen slaet,
 Het vetste beest men gaet,
 1020 Niet t' slechste om te doden haelen,
 Bereijt men costelijcke maelen.¹⁰²¹
 Wat vallen sal, Fortuijn verhogen laet.¹⁰²²

- 1000 *roed'*: geselroede
 1001 *Fury*: wraakgodin; *woedich*: razend, waanzinnig
 1002 *hoverdie*: hovaardij, overmoed
 1005 *de huijsen opgeblasen*: de hovaardige vorstenhuizen
 1007 *blincken*: schitteren, blikkeren (van de wapens)
 1008 *Versta*: maar zich losmaakt van misleiding
 1011 *belae*: bezorgd
 1012 *het schip gaet stijven*: de zeilen bol laat staan
 1013 *Vreest*: nl. de schipper vreest, dat etc.; *om sal drijven*: om zal doen slaan
 1014 Deze regel doet denken aan het spreekwoord 'Hoge bomen vangen veel wind'.
 1016 *staet*: staan
 1017 *Jovis*: Jupiters; *t' Geweer*: de bliksem (het teken van Jupiters macht over de wereld);
gestreecken: neergedaald
 1021 *Versta*: Wanneer men kostbare maaltijden aanricht
 1022 *Fortuijn*: Fortuna; *verhogen*: verheffen

8.
 Best dueren matelijcke dinghen,¹⁰²³
 Daer t' hooch haest vallen can.¹⁰²⁴
 1025 Die mate noijt ging overspringen,¹⁰²⁵
 Als een gemeene man,¹⁰²⁶
 Die noyt en schayde van¹⁰²⁷
 De strant, bevreest de zee te naecken,¹⁰²⁸
 Roijt onder t' lant, dat hij kan raecken,¹⁰²⁹
 1030 Het hoochste luck alhier op aerden wan.¹⁰³⁰

- 1023 *Best*: het langst; *matelijcke*: gematigde, bescheiden
 1024 *daer*: terwijl daarentegen; *haest*: weldra
 1025 *Die*: degene die; *ging overspringen*: te boven ging
 1026 *Als een gemeene man*: als een gewoon mens
 1027 *schajde*: zou scheiden
 1028 *naecken*: naderen
 1029 *Roijt*: roeit (en die) etc.; *dat hij kan raecken*: dus hij vaart dicht langs de kust
 1030 *luck*: geluk

4e. Handelinghe. 4e. Wtcoomen

Achilles

- Soo dees godin, veel hoger van manieren¹⁰³¹
Als d' ander goôn, beleeft en goedertieren,¹⁰³²
Met een genadich ooch mijn smert aensiet,
Der goden staet niet meer k' acht als verwonder.¹⁰³⁴
1035 k' En vrees de snelle blixem noch de donder,¹⁰³⁵
Benij Jupijn Ambroos en Nectar niet.¹⁰³⁶
Terstont quam mij een bood', van Paris affgevaerdicht,¹⁰³⁷
Dat haer Polyxena niet langer veronwaerdicht¹⁰³⁸
t' Erkennen mijne trou, dat se sal comen nu
1040 Gins in Apollos wout, waer van sij lang was schu.¹⁰⁴⁰

1031 *hoger van manieren*; edeler van karakter

1032 *beleeft*: welwillend

1034 *D'Angremond leest hier terecht*: dan wekt de staat der goden evenmin langer mijn eerbied als mijn bewondering.

1035 *k' En vrees*: ik vrees niet

1036 *Jupijn*: Jupiter. Deze regel speelt een belangrijke rol in de discussie over de datering van de 'Achilles en Polyxena'. Zie hiervoor in de inleiding.

1037 *Terstont*: zojuist; *bood'*: boodschap

1038 *haer... verontwaerdicht*: het beneden zich acht

1040 *schu*: afkerig

Sonder mijn swaert, alleen, en heb ick niet te schrome.¹⁰⁴¹
Maer hoe? siet, daer ist hoff, tis tijt dat icker come.¹⁰⁴²

1041 *Sonder mijn swaert, alleen:* hoewel ik zonder mijn zwaard ben en alleen
1042 *-t hoff:* nl. Polyxena, vergezeld van haar hofdames (vs. 934).

4e. Handelinghe. 5e. Wtcoomen

Achilles, Polyxena, Paris, Deïphobus.

Sonnet.

Achilles

- Gentiel goddin, alleen besitster van mijn hert,¹⁰⁴³
Schoon ziele van mijn ziel, meesteres van mijn gedachten,
1045 Wiens schoonhaijts clare glans, en gracy mijn vercrachten,¹⁰⁴⁵
Als in den blonden strick mijn hert gevangen wert,¹⁰⁴⁶
Indien ghij niet aensiet de wreethayt van mijn smart,
En stopt u oren voor mijn al te sware clachten,
Van mij en hebdi niet dan droeffheijt te verwachten
1050 En de meljdeloose doot en d' aerde swart.¹⁰⁴⁹⁻¹⁰⁵⁰
Maer gaet ghij tot gena u goedertieren wennen,¹⁰⁵¹
En wilt de trouwe van u dienaer recht bekennen,
Verlost ick werden sal van droeffheijt, sorch en pijn.¹⁰⁵³
1055 Mijn hert, dat door het vuijr soud' lichtelijck verteeren,
En sal dan nummermeer in assche cunnen keeren,
Maer in een schonen brant altijt onsterfflijck sijn.

Polyxena

Aensiend' u lang vervolch, en aenstaen boven maten,¹⁰⁵⁷

- 1043 *Gentiel*: edele
1045 *Wiens etc.*: wier heldere glans van schoonheid; *vercrachten*: overweldigen
1046 *Als*: wanneer; *wert*: wordt; *den blonden strick*: Achilles beschouwt het blonde haar van Polyxena als een strik, waarin zijn hart gevangen is.
~~1048~~ Achilles verwacht, dat hij bij het uitblijven van een gunstige reactie van Polyxena van droefheid zal sterven en daarna begraven zal worden.
1051 *wennen*: wenden; *bekennen*: erkennen, zien
1053 *werden*: worden
1057 *Aensiend'*: lettend op; *vervolch*: aanhouden; *aenstaen boven maten*: uitzonderlijk aandringen

- Hoe wel ick oorsaeck heb, Achilles, u te haten,
 Sloech ick mijn oogen op u wijtberoemde duecht¹⁰⁵⁹
 1060 En op de schoonheijt van u fluxs gestelde iuecht,¹⁰⁶⁰
 De welcke dingen, t' sint dat sij mij wel gevele,
 Baerden een vreemde lust vol onrust in mijn ziele,
 In veughen dat ick haest mijn toornicheijt vergadt,¹⁰⁶³
 En t' rout mij, dat ick u so leed' oijt heb gehad.¹⁰⁶⁴
 1065 Tis mijn de grootste pijn des werrelts te gedencken,¹⁰⁶⁵
 Dat ick oijt heb gedacht, Achilles, u te crencken.¹⁰⁶⁶
 Naer ick mijn gramschap dan op gh' offert heb aen w,¹⁰⁶⁷
 Coom ick, grootmoedich Prins, als u dienaersse nu¹⁰⁶⁸
 Om op te offren voorts aen u alhier ter steede¹⁰⁶⁹
 1070 Mijn hert, mijn wil, en oock al mijn genegentheede.¹⁰⁷⁰
 Daerom, Achilles, wilt ontfaen van mijnder hant,
 En gunstich nemen aen desen mijn offerhant,¹⁰⁷²
 En mijn versekren, dat de lieffd' met swaere plagen,¹⁰⁷³
 Die ghij soo lange tijt tot mijwaert scheent te dragen,¹⁰⁷⁴
 1075 Warachtich is en sal altijt gestadich sijn.¹⁰⁷⁵
 Waeraen te twijfflen valt mij een soo swaere pijn,¹⁰⁷⁶
 Dat ick int midden van mijn vlam bevries doort vreesen.¹⁰⁷⁷
 Dus maect mij, prince, dat ick mach verseekert weesen,¹⁰⁷⁸
 Nae dien de twijfels mij wel duijsent doon aendoen.¹⁰⁷⁹

- 1059 *deucht*: dapperheid
 1060 Bij deze regel moeten we denken aan het epitheton 'snelvoetig' van Achilles.
 1063 *In veughen dat*: in dier voege dat, zodat; *haest*: weldra
 1064 *dat ick etc.*: dat ik u ooit zoveel leed heb berokkend
 1065 *mijn*: voor mij
 1066 *heb gedacht*: de gedachte heb gekoesterd; *crencken*: benadelen
 1067 *Naer*: nadat
 1068 *dienaersse*: dienaers
 1069 *ter steede*: ter plaatse
 1070 *genegentheede*: liefde
 1072 *nemen aen*: aanvaarden; *offerhant*: offer
 1073 *mijn*: mij; *plagen*: kwellingen
 1074 *tot mijwaert*: voor mij
 1075 *gestadich*: standvastig
 1076 *Versta*: waaraan te twijfelen een zwaar verdriet voor mij is.
 1077 *doort vreesen*: tengevolge van de angst
 1078 *maect*: breng me in een zodanige toestand; *mach*: kan
 1079 *Nae dien*: aangezien

- 1080 Maer waerom soud' ick oock cunnen van u vermoen,¹⁰⁸⁰
 Dat ghij geveijnsdelijck sout sulcken liefd' ontfangen,¹⁰⁸¹
 Gelijck het herte van Polyxena heeft bevangen?
 Neen, neen, ten kan niet sijn, neent seeckerlijck niet, hoe?
 Al droecht ghij mij oock gans geen liefd' met allen toe,¹⁰⁸⁴
- 1085 Weerliefd' soud' in u hert voorseecker comen wercken,
 Als ghij de grootheijt van mijn lijefde maer cont mercken.¹⁰⁸⁶
 Mijn lijefd' t' sint haer begin nam soo veel toe en wan,¹⁰⁸⁷
 Dat ickse met t' gedacht nau achterhalen can.¹⁰⁸⁸
 Mijn lijefde is soo groot, en brant so ongemeeten,¹⁰⁸⁹
- 1090 Achilles, dat ick selff haer grootheijt niet can weeten.
 Het leeven van mijn lijefd' en sijn geduerichajjt¹⁰⁹¹
 Sal niet van dach off wr, maer sijn van ewichajjt.
 So de verdienste van dit goddelijcke lijen¹⁰⁹³
 U niet beweegen off tot waere liefd' kan vlijen,¹⁰⁹⁴
- 1095 En so Polyxena, s' coninxs van troijas bloet,
 Door iemandt anders dan haer selven bidden moet,¹⁰⁹⁶
 U door u ooghen schoon, Achilles, ick besweere,
 Door wiens godlijcke cracht mijn felle moet viel neere,¹⁰⁹⁸
 Dat ghij mij wedermint gelijck gh' wterlijck toont,
- 1100 En dat u lijefde duer mijn trou met trouwe loont.¹¹⁰⁰

Achilles

Had ick u overlant niet gaen besitster stellen¹¹⁰¹
 Volcomen van mijn hert, een oogenstrael sou vellen

- 1080 *vermoen*: vermoeden
 1081 *geveijnsdelijck*: onoprecht
 1084 *geen met allen*: volstrekt niet
 1086 *grootheijt*: grootte
 1087 *t' sint*: sedert; *wan*: groter werd
 1088 *nau*: nauwelijks
 1089 *brant*: nl. mijn liefdesvuur brandt
 1091 *geduerichajjt*: standvastigheid
 1093 *dit goddelijcke lijen*: het lijden in de liefde is van goddelijke oorsprong.
 1094 *vlijen*: brengen
 1096 *Door*: bij; *bidden*: bezweren bij
 1098 *wiens*: welker; *mijn felle moet*: mijn boosaardig gemoed
 1100 *duer*: kostbaar; duurzaam
 1101 *gaen besitster stellen*: als eigenares aangesteld

- Seer lichtlijck mijn gemoet, en dwingent tot u min.¹¹⁰³
 Maer t' sint ghij d' eerste mael de schoonst scheent in mijn sin,
 1105 Heb ick met sulcken hit en smert u lijefd' gedraegen,¹¹⁰⁵
 Datter geen wr voor bij en ging van so veel daegen,
 Off ijvrich ick aenbadt u schone beeltenis,¹¹⁰⁷
 Die siele van mijn siel, mijns levens leven is.
 Maer laes! princes, wat sal ick u opoffren weer¹¹⁰⁹
 1110 In plaets van deese gunst en dienstbaerheijt vol eer,
 Daer ghij mij nu toe roept? Hoe can weer sijn geloont¹¹¹¹
 Sulcken genegenthajjt als ghij tot mijwaert toont?
 Ick ben gedwongen, schoon princes, u te verclaeren,
 Dat ick soo groote vruecht voel in mijn siele baeren¹¹¹⁴
 1115 Doort overdencken van t' geen daer ick meest nae dorst,¹¹¹⁵
 Dat mij de wreede doot doorschieten sou de borst
 En door de groote lust alhier ter plaets bederven,¹¹¹⁷
 Wast mogh'lijck in u tegenwoordicheijt te sterven.
 Dus sijt voorseeckert dat ick stadich ben berajjt¹¹¹⁹
 1120 t' Ontfangen uwe lijefd' met al eerbiedichajjt.
 Op die te vieren en te voeden sal ick passen,¹¹²¹
 Dat d' aldercleenste vonck sal in ons herte wassen,
 Tot datse wert een vlam, die aerd' en hemel sou¹¹²³
 Verbranden alle beij, het welck, ô waerde vrou,
 1125 Niet vreemt sal schijnen noch tegens des reedens wetten,
 So ghij een luttel wilt op u schoonheeden letten,
 Off so ghij mijn genegenthajjt wilt mercken aen,¹¹²⁷
 Off so het u belijft op baijde acht te slaen,¹¹²⁸

- 1103 *lichtlijck*: gemakkelijk; *u min*: de liefde voor u
 1105 *hit*: hartstocht; *gedraegen*: gekoesterd
 1107 *ijvrich*: vurig
 1109 *weer*: mijnerzijds
 1111 *weer sijn geloont*: beloond zijn, ingelost zijn
 1114 *baeren*: te voorschijn komen
 1115 *nae dorst*: naar verlang
 1117 *bederven*: ombrengen
 1119 *voorseeckert*: verzekerd; *stadich*: voortdurend
 1121 *op... passen*: er voor zorgen; *vieren*: doen gloeien
 1123 *wert*: wordt
 1127 *mercken aen*: opmerken, in aanmerking nemen
 1128 *baijde*: nl. Polyxena's schoonheid en Achilles' liefde

- De welcke baijd' aen mij so starck sijn overcomen,¹¹²⁹
 1130 Dat (alhoewel ick vast bij mij had voorgenomen
 Te comen nummermeer in minne sijn verbont)¹¹³¹
 Soo haest ick u aensach, ick mij begaff terstont¹¹³²
 Vrijwillich in u dienst, waer in dat ick sal blijven
 So lang des Hemels cloot sal op sijn Polen drijven.¹¹³⁴
 1135 Onnodich is het dan, dat ghij met bidden dringt¹¹³⁵
 Tot uwe lijefd' een, die daer toe sich selven dwingt.
 Der goden schick mij nood' om tot u min te strecken,¹¹³⁷
 Al u verdienste groot mij tot u lijefde trecken.¹¹³⁸
 Mijn roepen derwaert, mijn begeerten algemeen,¹¹³⁹
 1140 Mijn oversoete hoop voert mij, princes, daer heen.
 Mijn ziele, waer van ghij sijt coningin en vrouwe,
 Die heft mij derwaerts op met vluegels van mijn trouwe.
 Daerom, hoewel mijn lijefd' tot u waerts eens began,¹¹⁴³
 Sijt seecker, schoon princes, dat die niet eijnden kan.¹¹⁴⁴
 1145 Off, so die eijnden sal en immermeer gaen t' onder,¹¹⁴⁵
 Dat sal geschien gelijck als de phoenix, t' grote wonder,¹¹⁴⁶
 Die, stervend' in de vlam, aen een nieu leeven raect,
 Nae dat hij levend' heeft vant sterven eijnd' gemaect.
 Maer hoe? Wat seg ick doch? Wat slechtheijt mach ick praten?¹¹⁴⁹
 1150 Soud' u lijefd' nu en niet eerstlijck te leeven laeten,
 Off soud' ick neemen van het leeven een begin,
 Sonder te voelen een beginsel van mijn min?
 Soud' ick het geen ick ben wel cunnen blijven weesen^{1150/m1153}

- 1129 *aen mij... sijn overcomen*: mij hebben overvallen
 1131 *minne sijn verbont*: het verbond van de liefde
 1132 *soo haest*: zodra
 1134 *des hemels cloot*: het hemelgewelf
 1135 *nood'*: noodzaak; *met bidden dwingt*: met aandrang dwingt
 1137 *schick*: beschikking; *tot u min te strecken*: naar uw liefde te verlangen
 1138 *trecken*: trekt
 1139 *mijn begeerten algemeen*: al mijn verlangens
 1143 *began*: begon
 1144 *eijnden*: eindigen
 1145 *immermeer*: ooit
 1146 *levend'*: door opnieuw te leven
 1149 *Wat slechtheijt etc.*: Wat voor domheid sta ik te verkondigen?
 1150 *Versta*: Laat mijn liefde voor u mij vanaf nu of altijd al leven, of begon ik te leven zonder een begin van mijn liefde te hebben gevoeld?

- Sonder u eijgen slaeff stadich te sijn bij deesen?¹¹⁵⁴
 1155 Off soud' ick kunnen vrij weesen van u gebiedt,¹¹⁵⁵
 Sonder dat ick het geen ick ben te weesen liedt?¹¹⁵⁶
 Voorwaer, in geen manier, veel eer ick t' onder bleeve,¹¹⁵⁷
 Want ick door u, door uwe min, en door u leeve.¹¹⁵⁸
 Maer off mij bij geval een sotternij beving,¹¹⁵⁹
 1160 Dat ick mijn eijgen vijant selve wert? en ging
 Versmaen het hoochste goet, dat ick ter werrelt achte?
 U alder cleenste ionst waar groot genoeg van crachte¹¹⁶²
 Om mij te vrijen van al die lichtvaerdichajjt,¹¹⁶³
 Daermen ter weerelt oijjt van dacht off heeft gesajjt,¹¹⁶⁴
 1165 En te leijden tot u, godin vol waerde gaeven.¹¹⁶⁵
 Myn overgroot ghemoet in liefd' altijt zal draven.¹¹⁶⁶
 Maer waer door laet mijn geest, beweecht door hope blij,¹¹⁶⁷
 Sich selff verbasen doch door eene prophesij,¹¹⁶⁸
 Die soo ellendich en van droefhajjt is deelachtig
 1170 Als ickse ken voor vals en ganslijck logenachtig?¹¹⁷⁰
 Also veel schoonhajjt alser is, godin, in dij,¹¹⁷¹
 So veel genegenhajjts is tot u dienst in mij.¹¹⁷²
 En mijn stantvastichajjt die is soo groot en heerlijk
 Als mijnen ijver is, en mijnen smert begeerlijck.¹¹⁷⁴

- 1154 *stadich*: voortdurend; *eijgen*: onderworpen
 1155 *u gebiedt*: uw bevel
 1156 *liedt*: naliet
 1157 *in geen manier*: op geen enkele wijze; *t' onder bleve*: blijf ik in een treurige toestand
 1158 *ick... leeve*: ik leef
 1159 *off*: als
 1162 *u alder cleenste ionst*: uw allerkleinste gunst; *waar*: zou... zijn
 1163 *vrijen*: bevrijden
 1164 *van dacht off heeft gesajjt*: aan heeft gedacht of van heeft gesproken
 1165 *godin vol waerde gaeven*: godin met veel waardevolle talenten
 1166 Deze regel ontbreekt in het handschrift en is hier overgenomen uit de eerste druk. *draven*: onrustig, onstuimig zijn
 1167 *beweecht*: bewogen
 1168 *verbasen*: verbijsteren; *prophesij*: volgens een voorspelling zou Achilles bij het beleg van Troje sterven. Zie ook vs. 1203 en de vss. 1426 v.v.
 1170 *ken voor*: ken als
 1171 *Also veel*: evenveel
 1172 *u dienst*: het u dienen
 1174 *ijver*: liefde; *mijnen smert begeerlijck*: mijn hunkerende liefdessmart

- 1175 U schoonhajt kan u niet verlaeten, schone vrou,
 Ontsterfflijck is' in u, so doet in mij mijn trou,¹¹⁷⁶
 Des leeft mijn min, princes, alleen door u verclaeren,¹¹⁷⁷
 Dat ghij mijn weerliefd' draecht, en saecht mijn welvaert gaeren.¹¹⁷⁸
 Tot levens onderhoud mijn min nae ionste tracht,¹¹⁷⁹
- 1180 Die meer begeert was dan verhoopt, maer minst verwacht.
 So sal in ewichajjt, godin, mijn lijefde dueren,
 Die k' in de straelen ws gesichts heb laeten pueren.¹¹⁸²
 In dese straelen schoon van goddelijcker aert
 Mijn min gesuijvert is, goddin, en heel verclaert,¹¹⁸⁴
- 1185 Als in een hemels vuijr, t' welck van hem heeft genomen,¹¹⁸⁵
 Al t' geen onwaerdich was, princes, van u te comen.¹¹⁸⁶
 Mijn hert dat is een heete oven van de min,
 Myn lijefde, schoon princes, die is geparst daer in.¹¹⁸⁸
 Van mijne dienstbaerhajt en aengename banden
- 1190 Can ick geen seeckerhajt off geven ander panden¹¹⁹⁰
 Als d' hitten van mijn hert, en so ghij mij wel iont,¹¹⁹¹
 Sijn dit de waerste, die ghij selven wenschen cont.¹¹⁹²
 Dan, somen om de lijefd' te houden lang in leeven,
 Can eenich onderhoud nutter als weerlijefd' geeven,
- 1195 En so der minnen bandt wel vast gaet en gewis,
 Daer d' een aen dander grotelijxs gehouden is,
 Souder ondancckaerheijt soô ondancckaer sijn te vinnen,¹¹⁹⁷
 Dat s' mijn u weldaet sou doen stellen wt mijn sinnen?

1176 *is'*: is ze

1177 *Des*: daarom

1178 *mijn weerliefd'*: wederliefde voor mij; *draecht*: toedraagt; *gaeren*: gaarne

1179 *nae ionste tracht*: streeft naar genegenheid

1182 *ws gesichts*: van uw ogen; *pueren*: zuiveren, louteren

1184 *heel verclaert*: geheel helder worden

1185 *hem*: nl. de min

1186 *Versta (in overeenstemming met D'Angremond)*: al datgene wat onwaardig was door u in mij te zijn opgewekt.

1188 *geparst*: gestuwd

1190 *panden*: onderpanden

1191 *so ghij mij wel iont*: als gij mij goedgunstig gezind bent

1192 *waerste*: betrouwbaarste

1197 *vinnen*: vinden

- Naedien ick u, princes, gedaen heb een misdaet,¹¹⁹⁹
 1200 Dat ick met reden most wanhopen van genaet,¹²⁰⁰
 En ghij, in plaets van mij te straffen met u toren,¹²⁰¹
 U dienaer doet de ionst van sijnen clacht t' aenhoren,¹²⁰²
 Mijn gevend' in de plaets des doots, van mij verwacht,¹²⁰³
 Een leven, dat ick schier gelucksalijger acht,¹²⁰⁴
 1205 Als eenich ander dinck, groot gheacht by de menschen,¹²⁰⁵
 Dan ickt vant Avontuer selff hadde cunnen wenschen,¹²⁰⁶
 Ontfangt dan, schoon godin, al deese seeckerhaijt
 Van mijne lijefd' tot u, en mijn getrouwichaijt,¹²⁰⁸
 Op dat den hemel die tot eenen haven leijde
 1210 Van vreugd' en van geluck, waer wt sij nimmer scheijde.¹²¹⁰
 Laet mij opoffren t' ijs van u verstoorde sin¹²¹¹
 Met d' assche van mijn licht' en lang verleden min,¹²¹²
 Op datter niet en blijff in onse ziel heijlgierich,¹²¹³
 Dan t' geen tot voetsel dient van onse lijefde vierich.¹²¹⁴
 1215 En ick besweer, godin, door u volmaeckthaijt dan,¹²¹⁵
 Diemen aenbidden wel, maer niet begrijpen kan,
 Dat van mijn slavernij ghij hier verklaert de wetten,¹²¹⁷
 Om die met vuijre letters in mijn hert te setten,¹²¹⁸
 Op dat ick, schoon princes, aen mijn gedachten leer
 1220 Die daer te lesen, t' overtreden nimmermeer.

- 1199 Op de bijzin die hier begint volgt in vs. 1207 de hoofdzin. *Naedien*: voorzover
 1200 *most*: moest
 1201 *met u toren*: met uw toorn
 1202 *ionst*: gunst
 1203 *van*: door
 1204 *schier*: te enen male
 1205 Deze regel ontbreekt in het handschrift en is hier ingevoegd naar de eerste druk.
 1206 *Dan*: en dan; *Avontuer*: lot
 1208 *getrouwichaijt*: trouw
 1210 *scheijde*: moge scheiden
 1211 *opoffren*: doen verdwijnen
 1212 *lang verleden min*: nl. met Briseïs
 1213 *heijlgierich*: naar geluk verlangende
 1214 *lijefde vierich*: vurige liefde
 1215 *besweer*: zweer; *door*: bij
 1217 *verklaert*: uiteenzet
 1218 *vuijre*: vurige

Deiphobus

Danct hem, onhuesheijt wast indien wij dat versloften.¹²²¹

Paris

Grootmoedich prins, wij dancken u van u beloften.¹²²²

*Achilles wert verradelijck omgebracht
van Paris en Deiphobus.*

1221 *versloften*: verzuimden

1222 *van*: voor; *wert*; wordt; *omgebracht*: gedood; *van*; door

4e. Handeling. 6e. Wtcoomen

Ulysses

Dat wij die twee daer wt so schielijck springen sien¹²²³

Dat heeft, nae mijn verstant, wat sonders te bedien.¹²²⁴

Diomedes

1225 Dewijl de griecxen Raet ons beijden heeft bevolen

Achilles gae te slaen, om dat hij int verholen¹²²⁶

Den vijandt selff besoect, en hem te spraecke staet,¹²²⁷

Op avontuer off hij besloot eenich verraet,¹²²⁸

Compt, treden wij int wout en gaen hem soo beneven.¹²²⁹

Ulysses

1230 Wel, ick sie niemant niet. Ach, wat is hier bedreeven?

Achilles, wel, hoe nu? Geeft ons het laetste woord!

Achilles

Deiphobus en Paris hebben mij vermoort.

1223 *daer wt*: nl. uit 'Apollos wout' (vs. 1040). Zie ook vs. 1229.

1224 *nae mijn verstant*: naar mijn mening; *wat sonders te bedien*: iets bijzonders te betekenen

1226 *int verholen*: in het geheim

1227 *te spraecke staet*: te woord staat

1228 *Op avontuer off*: voor het geval dat (Voortzetting van vs. 1226: 'gae te slaen').

1229 *gaen hem soo beneven*: en laten wij zo dicht bij hem gaan

Diomedes

Ghemoort? Waer hoord' men oijt grooter valschajjt verhaelen?

O blonde Son, aenschout ghij dit sonder te daelen¹²³⁴

1235 Te rugge waert van daer ghij opgereesen sijt?¹²³⁵

Ulysses

Mijneedich schelmstuck te boos om aff te malen.¹²³⁶

Diomedes

O blonde son, aenschout ghij dit sonder te daelen?

Ulysses

Den grooten man, vermaert in s wijden werrelts paelen,¹²³⁸

Dien Blixem, soo ontsien int oorloch, sijn wij quijt.¹²³⁹

Diomedes

1240 O blonde Son, aenschout ghij dit sonder te daelen

Te rugge waert van daer ghij opgereesen sijt?

Ulysses

Gheen clagen helpen can, hij heeft vervult sijn tijt.¹²⁴²

Wilt mijn het lichaem cout op dese schoudren laeden.

En gaen wij doen t' verhael, hoe dat hij is verraden.

1234 *blonde*: gouden, schitterende

1235 *Te rugge waert*: terugwaarts

1236 *aff te maelen*: af te schilderen

1238 *in s wijden werrelts paelen*: binnen de grenzen van de wijde wereld = overal

1239 *Blixem*: onweerstaanbare kracht

1242 *hij heeft vervult sijn tijt*: hij heeft de hem toegemeten tijd geleefd

[5e. Handeling.]

5e. Handeling. 1e. Wtcoomen

Al de Princen. Nestor, Aiax, Ulysses.

Nestor

1245 Geen van de Princen, noch geen van de griecs knapen¹²⁴⁵
Dan ghijluy met u twee staet nae Achilles waepen.¹²⁴⁶

1245 Bij Ovidius treedt hier Agamemnon op. *Princen*: vorsten; *knapen*: schild-knapen
1246 *staet nae*: streeft naar; *waepen*: wapenrusting

- Dies elck omt t' seerste twist en voor een eere telt¹²⁴⁷
 Te draegen t' waepen van dien onverwonnen helt.¹²⁴⁸
 De Princen sijn alhier ter plaetse neer geseten,
 1250 Om ijder sijn beschajjt volcomelijck te weeten,¹²⁵⁰
 En wijsen toe met recht de wapens aen de man,¹²⁵¹
 Die mette reeden best sijn recht verdaden kan.¹²⁵²
 Daerom een ijder pooch het geene te vertrecken,¹²⁵³
 t' Welck aldermeest hij tot sijn voordeel acht te strecken.

Aiax

- 1255 Aen strant (Jupijn) en bij de scheepen pleijten wij,¹²⁵⁵
 En men gelijckt (ick raes) Ulysses noch bij mij?¹²⁵⁶
 Mij, die noch vuyjr noch vlam noch Hectors toren vruchten¹²⁵⁷
 En voor dees vloote vocht, als ghij met schande vluchten.¹²⁵⁸
 Veijlijger is het dan, ô griecken, datmen strijt
 1260 Met woorden schoon geciert, dan met een swaert dat snijt.
 Wanneer men vechten sal, Ulysses wt het perck vliet.¹²⁶¹
 Het doen valt hem te swaer, en t' seggen is mijn werck niet.
 Soo veel als ick vermach int krijgen met geweld,¹²⁶³
 Soo veel Ulysses int vrouachtig clappen gelt!¹²⁶⁴
 1265 Doch mijne daden ist onnoodich te vertaelen.¹²⁶⁵
 Ghij hebt s' altsaem gesien, laet hem de sijn verhaelen,¹²⁶⁶

- 1247 *Dies*: waarom; *telt*: houdt
 1248 *onverwonnen*: onoverwinnelijke
 1250 *beschajjt*: argumenten
 1251 *met recht*: rechtvaardig
 1252 *mette reeden*: met spreken; *best*: het best; *verdaden*: verdedigen
 1253 *te vertrecken*: uiteen te zetten
 1255 *Aen strant*: aan het strand; *Jupijn*: Jupiter; *pleijten*: verwijst naar 'mette reeden' in vs. 1252.
 Bovendien herinnert Aiax aan zijn optreden bij het verdedigen van de vloot.
 1256 *gelijckt*: vergelijkt
 1257 *vruchten*: vreesde
 1258 *als*: toen
 1261 *perck*: strijdperk; *vliet*: vlucht
 1263 *krijgen*: oorlog voeren
 1264 *clapper*: gebabbel; *gelt*: is waard
 1265 *vertaelen*: mede te delen
 1266 *de sijn*: de zijne; *altsaem*: gezamenlijk

- Die hij alleen en sonder tuijgen heeft gewracht¹²⁶⁷
 (Naedat hij selve seijt) int doncker vande nacht.¹²⁶⁸
 Den loon, daer ick nae stae, beken ick groot te weesen,¹²⁶⁹
 1270 Maer van den loff verlies ick t' grootste deel door deesen.¹²⁷⁰
 Tis groot, maar d' heerlijkhaijt die wert daer door bemorst,¹²⁷¹
 Mits dat ick crijge t' geen Ulysses hoopen dorst.¹²⁷²
 Verliest hij schoon t' crackeel, den prijs heeft hij alreede,¹²⁷³
 Want men sal seggen, dat hij met mij heeft gestreede!
 1275 Dan, soo mijn duecht was twijffelachtig bij den Raet,¹²⁷⁵
 So soud' mijn edelhaijt mij wel coomen te baet.¹²⁷⁶
 Mijn Vader Telamon heeft troijen helpen winnen,
 En voer met Hercules omt gulden vlies te vinnen.¹²⁷⁸
 Sijn Vader Aeacus is rechter in den hel,¹²⁷⁹
 1280 Daer Sisyphus, u oom, Ulysses, lijt gequel.¹²⁸⁰
 Juppijn diens vader is, k' en hael het niet van verde.¹²⁸¹
 Dees Ajax nae Juppijn is int geslacht de derde.¹²⁸²
 Dan, laet dit inde saeck mij gants geen voordeel sijn,¹²⁸³
 Soo 't niet gemeen en is Achilles huis en t' mijn.¹²⁸⁴

- 1267 *tuijgen*: getuigen; *gewracht*: verricht
 1268 *Naedat*: zoals
 1269 *daer*: waar; *nae stae*: naar streef; *beken*: erken
 1270 Ajax is van mening, dat Ulysses reeds onderscheiden wordt door als mededinger te mogen optreden. Een overwinning op Ulysses is daarom niet glansrijk. *deesen*: hem
 1271 *Tis*: het is (nl. het loon)
 1272 *mits dat*: omdat
 1273 *schoon*: al; *t' crackeel*: de twist; *alreede*: reeds
 1275 *Dan*: maar; *soo*: als; *deucht*: dapperheid (nl. de daden uit vs. 1265); *was*: mocht zijn
 1276 *edelhaijt*: adellijke stand
 1278 *vinnen*: vinden
 1279 *den hel*: de onderwereld
 1280 Hooft stelt hier de zaak mooier voor dan in het oorspronkelijke verhaal het geval is. Daar is Ulysses een onechte zoon van Sisyphus, koning van Korinthe, en Anticlea.
 1281 *diens*: nl. Aeacus; *k' en hael niet van verde*: de adellijke afkomst kan met argumenten die direct voor de hand liggen worden aangetoond.
 1282 *Dees Ajax*: nl. de ik-figuur
 1283 *Dan*: maar; *dit*: nl. mijn afstamming
 1284 *gemeen*: gemeenschappelijk; *huis*: geslacht

- 1285 Achilles was mijn neeff, ick eijs mijn broeders wapen.¹²⁸⁵
 Maer ghij sijt wt het bloet van Sisyphus geschapen,
 Die ghij in schelmerij oock te gelijcken tracht.¹²⁸⁷
 Wat mengt ghij onse naem in u versmaet geslacht?
 Off sal mij deese twist omt waepen qualijck locken,¹²⁸⁹
- 1290 Om dat ick heb van d' eerst de waepens aengetrocken?¹²⁹⁰
 En met mijn vrije wil ben nae de crijch gereijst,¹²⁹¹
 Daer sich Ulysses sot en rasend' heeft geveijst¹²⁹²
 Door vrees van met ons hier in de crijch te trecken,¹²⁹³
 Tot Palamedes cloeck sijn blootheijt quam ontdecken?¹²⁹⁴
- 1295 Die doe de blootste was, van alle wapens schu,¹²⁹⁵
 Sal die - wat recht is dit! - de beste nemen nu?
 Was doch de rasernij voor rasernij genomen,¹²⁹⁷
 Off was sijt doch geweest en hij niet hier gekomen.¹²⁹⁸
 So sout ghij, Philoctetes, met so swaer verdriet,¹²⁹⁹
- 1300 Int eijlant Lemnos als een balling leven niet,¹³⁰⁰
 Die in speloncken naer, en bosschen met u weenen¹³⁰¹

- 1285 *mijn broeders wapen*: de wapenrusting van mijn neef. Aeacus was de grootvader van Achilles en Aiax.
- 1287 *schelmerij*: Sisyphus had Zeus verraden, toen deze Aigina, de dochter van de riviergod Asopos, had ontvoerd. Als straf moest Sisyphus een enorm brok marmer een heuveltop op wentelen. Was het hem bijna gelukt de opdracht uit te voeren, dan ontglipte hem steeds weer het marmer, zodat hij weer van voren af aan moest beginnen. Het lukte hem nooit!
- 1289 *qualijck locken*: slecht lukken
- 1290 *van d' eerst*: als eerste
- 1291 *nae*: naar
- 1292 *daer*: waar; *sot en rasend'*: krankzinnig; *geveijst*: voorgedaan
- 1293 *door*: vanwege; *van*: om
- 1294 *blootheijt*: lafheid (nl. toen Ulysses zich krankzinnig hield); *quam ontdecken*: aan het licht bracht
- 1295 *doe*: toen; *blootste*: lafste; *schu*: bang
- 1297 *doch*: toch maar
- 1298 *doch*: toch
- 1299 De boog en de pijlen van Hercules waren in het bezit van Philoctetes. Zonder dit wapentuig was - aldus een voorspelling - de val van Troje onmogelijk. Philoctetes werd op weg naar Troje op advies van Ulysses op het eiland Lemnos achtergelaten: Philoctetes was namelijk ernstig ziek geworden door de beet van een slang.
- 1300 *Int*: op het
- 1301 *Die*: gij die; *naer*: akelige; *u*: uw

- En kermen dagelijxs beweecht de coude steenen,¹³⁰²
 En wenscht Ulysses t' geene dat hij waerdich is,¹³⁰³
 t' Welck (so der goden sijn) hem beuren sal gewis.¹³⁰⁴
 1305 Also verdwijnt door siect en honger metter wijlen¹³⁰⁵
 Een van ons leijtsluij selff, en bruijct Alcides pijlen¹³⁰⁶
 Op vogels en op wilt, die Phoebus ons beval¹³⁰⁷
 Te bruijcken ten verniel van Troijas hoge wal.¹³⁰⁸
 Maer Philoctetes die is noch te lijff gebleeven,¹³⁰⁹
 1310 Om dat hij t' selschap van Ulysses heeft begeeven,¹³¹⁰
 t' Welck Palamedes oock wel wenschen mocht, dunct mijn,
 Want sonder dat hij soud' nu noch int leeven sijn,
 Off immers soud' de doot gesturven wesen eerlijck,¹³¹³
 Die hij door sijn bedroch doen sterven heeft so deerlijck,¹³¹⁴
 1315 Als hij hem van bedroch aenclagen quam so stout,¹³¹⁵
 En oertuijchden hem door t' vinden van het gout,¹³¹⁶
 Des vijants, so hij saij, becorelijcke gaven,¹³¹⁷
 t' Welck hij hadt heijmlijck selffs doen in de tent begraven,¹³¹⁸
 Tot wraeck van dat hij sich door hem ondecken sach,¹³¹⁹
 1320 Het welck hem speet, en lang' daer nae int herte lach.¹³²⁰
 Door ballingschap off doot crenct hij der griecken crachten,¹³²¹
 Op deese wijs is hij te vreesen en te achten.

- 1302 *beweecht*: medelijgend stemt
 1303 *waerdich is*: verdient
 1304 *beuren*: overkomen
 1305 *verdwijnt*: teert weg; *metter wijlen*: mettertijd, op den duur
 1306 *ons leijtsluij*: onze leiders; *bruijct*: gebruikt; *Alcides*: patronymicum van Hercules
 1307 *Phoebus*: Apollo
 1308 *ten verniel*: voor de vernieling
 1309 *te lijff*: in leven
 1310 *selschap*: gezelschap; *begeeven*: verlaten
 1313 *eerlijck*: eervol
 1314 Tijdens het beleg voor Troje zorgden Ulysses en Diomedes ervoor, dat Palamedes (een Grieks bevelhebber, met wie zij in onmin leefden) op beschuldiging van hoogverraad ten onrechte ter dood veroordeeld werd.
 1315 *Als*: toen; *stout*: flink
 1316 *oertuijchden hem*: oertuigende bewijzen tegen hem inbracht
 1317 *becorelijcke*: verlokken
 1318 *selffs*: zelf
 1319 zie ook vs. 1294.
 1320 *speet*: griede
 1321 zie ook de vss. 1300 en 1311-1312; *crenct*: verzwakt

- Off hij int spreeken schoon Nestor te boven gaet,¹³²³
 Noch en sal hij niet in 't goede verandren t' quaet,
 1325 En hier verdaden, dat hij vlieden ging sijn best ras,¹³²⁵
 Als Nestor riep om hulp, door dien sijn paert gequetst was.¹³²⁶
 Dat ick dit niet versier weet Diomedes wel,¹³²⁷
 Die dick de vlucht verwijt aen sijn goe meed'gesel.¹³²⁸
 De goôn aensien de mens rechtvaardich met haer ooghen.
 1330 t' Gebuerde dat de geen, die niet en wilde pooghen
 Om Nestor bij te staen, selfs bijstant creech van doen.¹³³¹
 Hij riep ellendich hulp, ick ginck mij derwaerts spoen.
 Hoe wel hij hadt verdient doort vlieden, datmen eeven
 Als hij met Nestor deed', men oock met hem sou leeven,¹³³⁴
 1335 Ick deekt hem met mijn schilt daer hij lach bevend' bleeck,¹³³⁵
 k' Verseeckerd' hem sijn lijff al eer ick van hem weeck.¹³³⁶
 De wonden die sijn cracht int vechten deen vermindren¹³³⁷
 En conden hem sijn loop int vluchten niet verhindren.
 Dus berchden ick een siel oneedel, slecht van aert,¹³³⁹
 1340 En dunct mijn eijgen daet mijn luttel eeren waert.¹³⁴⁰
 So ghij in dese twist u enckel wilt verweeren,¹³⁴¹
 Compt, laet ons weder op de selve plaetse keeren,
 Geeft daer de vijant weer, u wont en vrees daer bij,¹³⁴³
 Duijckt achter t' schilt, en twist daer onder tegens mij.¹³⁴⁴
 1345 Siet, Hector, die met hem ten strijde leijd' de goden,¹³⁴⁵
 Verbluft den stouten oock en niet alleen den bloden.¹³⁴⁶

- 1323 *schoon*: al
 1325 *verdaden*: verdedigen; *vlieden*: vluchten; *sijn best ras*: zo snel mogelijk
 1326 *Als*: toen; *door dien*: omdat
 1327 *versier*: verzin
 1328 *dick*: vaak; 'goe meed'gesel' is ironisch bedoeld.
 1331 *selfs*: zelf; *creech van doen*: nodig had
 1334 Bij 'men' wordt de bijzin weer opgevat; *leeven*: handelen
 1335 *deekt*: dekke
 1336 *Verseeckerd'*: beveiligde; *lijff*: leven
 1337 *deen*: deden
 1339 *Dus*: aldus; *berchden ick*: bracht ik in veiligheid
 1340 De genitief 'eeren' hangt af van 'luttel'.
 1341 *enckel*: alleen
 1343 *Geeft daer de vijant weer*: laat daar de vijand weer zijn
 1344 *twist*: strijd
 1345 *hem*: zich; *leijd'*: voerde; *de goden*: nl. Apollo, op bevel van Jupiter
 1346 *Verbluft*: beangstigde; *stouten*: dappere; *bloden*: lafaard (nl. Ulysses)

- Als die braveerde doort vervolch van sijnen moort,¹³⁴⁷
 Heb ick hem op sijn rug geveldt van vers, en voort¹³⁴⁸
 Wanneer hij daechden wt een om met hem te steecken,¹³⁴⁹
 1350 Weerstont ick hem alleen, en ghij, beroemde greecken,
 Beloofden bedevaert, indien ick niet en vil.¹³⁵¹
 Verhoort wert u gebet. So iemant weeten wil
 Den wtgang van de crijch, ick hebse niet verlooren.¹³⁵³
 De vijant quam met macht het griexse heijr verstooren,¹³⁵⁴
 1355 Tot onse vloodts bederff met vier en vlam bereijt.¹³⁵⁵
 Waer was Ulysses doen met sijn welspreeckenthaijt?¹³⁵⁶
 Ick heb alleen dees vloots bescherming aengegreepen.¹³⁵⁷
 Geeft mij de waepens doch voor meer als duijsent scheepen.¹³⁵⁸
 Indien dat ghij toe wijst, ô Princen, t' recht aen mijn,
 1360 t' Sal meer der wapens eer dan Ajax eere sijn.
 Laet nu Ulysses eens gelijcken bij mijn daden
 Het moorden van Rhesus, die hij halff heeft verraden,
 En Dolon, s' vijants spier, en Helenus, dien hij¹³⁶³
 (Wanneer hij Pallas stal) gevangen bracht daer bij.¹³⁶⁴
 1365 Niet is bij daech geschiet al wat hij heeft bedreven.
 Men moet den halven loff aen Diomedes geven.
 Jont ghij de waepens aen dees daden slecht, oneel,¹³⁶⁷

- 1347 *Als*: toen; *braveerde*: trots werd; *vervolch*: lukken
 1348 *van vers*: van verre (nl. met een steenworp)
 1349 *een*: iemand; *steecken*: een steekspel bedrijven = vechten
 1351 *vil*: zou vallen
 1353 *wtgang*: afloop; *crijch*: strijd
 1354 *heijr*: leger; *verstooren*: vernietigen
 1355 *vier*: vuur; *bereijt*: gereed
 1356 *doen*: toen
 1357 *aengegreepen*: met kracht aangepakt
 1358 *doch*: toch; *voor meer als*: in plaats van meer dan
 1363 *spier*: spion
 1364 *daer bij*: bovendien

- In Troje bewaarde men het beeld van Pallas Athene (het Palladium). Zolang deze situatie bestond zou Troje niet vallen. Ulysses en Diomedes vernamen dit, nadat zij op een nacht de Thracische koning Rhesus om het leven hadden gebracht. Op hun tocht vingen ze de spion Dolon, die de profetie betreffende het Pallasbeeld van Helenus aan de Grieken prijs moest geven en vervolgens gedood werd.
 1367 *Jont*: gunt; *slecht*: gering

- Soo deels' en geeft aen Diomedes t' beste deel.¹³⁶⁸
 Ulysses sullen sij doch niet te stade komen,
 1370 Die ongewapent staech en niet gelijk de vromen,¹³⁷⁰
 Bij nacht den vijant crenckt mette gewiste cans.¹³⁷¹
 De gulden helm sal hem beclappen door sijn glans.¹³⁷²
 Oock sal hij doort gewicht sijn hoofd niet kunnen roeren.
 d' Onstrijtbaer arm en can Achilles spiets niet voeren.¹³⁷⁴
 1375 De schilt, waer in gemaelt men t' swerrelts rijcken siet,¹³⁷⁵
 En sal sijn slincker arm wel, dunct mij, passen niet.
 Wat staet ghij nae een gaeff, die u sal overlaeden?¹³⁷⁷
 Welck soo de griecken, door haer quaelijck te beraeden,¹³⁷⁸
 U jonnen, ghij en sout daer duer niet sijn ontsien,¹³⁷⁹
 1380 Maer rascher nae de buijt sal uwe vijant vlien.¹³⁸⁰
 De vlucht, daer ghij u hoop gewoon in sijt te setten,
 Daer in sal t' swaer gewicht, Ulysses, u beletten.
 Voorts uwen schilt is gans, heeft niet met al geleen,¹³⁸³
 Vol kerven is de mijn, en ick behoeffer een.
 1385 Maer siet ons wercken aen, onnodich sijn de woorden.
 De wapens smijt int mits van des vijants slachorden.¹³⁸⁶
 Heet datmen 's hael van daer, en dieser brengt van daen,¹³⁸⁷
 Laedt diese tot een loon en tot een loff ontfaen.¹³⁸⁸

- 1368 *deels'*: verdeel ze
 1370 *staech*: voortdurend; *gelijk de vromen*: als de dapperen
 1371 *crenckt*: verzwakt; *gewiste*: zekerste
 1372 Ajax beschrijft nu de wapens van Achilles. *beclappen*: verraden
 1374 *spiets*: lichte speer; *voeren*: dragen
 1375 *gemaelt*: geschilderd;
 1377 *staet... nae*: streeft naar
 1378 *door haer quaelijck te beraeden*: door een verkeerde beslissing te nemen
 1379 *jonnen*: gunnen
 1380 *rascher*: sneller; *nae*: naar; *vlien*: zich spoeden
 1383 *gans*: ongeschonden; *niet met al*: in het geheel niet; *geleen*: geleden
 1386 *smijt*: gebiedende wijs, tot de vorsten uit vs. 1359; *int mits*: in het midden; *slachorden*: slagorde
 1387 *heet*: beveel; *dieser*: die ze er
 1388 *laedt*: laat; *tot een loon*: tot beloning; *tot een loff*: tot lof

Ulysses

- Hadt mine wensch en d' u, ô griecken, niet gemist,¹³⁸⁹
 1390 Wij souden rechtevoort niet sijn in dese twist,¹³⁹⁰
 De tranen souden mij met crachte dus niet vlieten,
 Ghij sout u wapens, wij, Achilles, u genieten.¹³⁹²
 Dan, nu dewijl de goôn ons beijd' hebben berooft¹³⁹³
 Van dat ontsichbaer onverwonnen oorlochs hoeft,¹³⁹⁴
 1395 Wie sal met meerder recht doch volgen in sijn steede¹³⁹⁵
 Dan die Achilles selff den griecken volgen deede?¹³⁹⁶
 t' Verstant, dat dicwijls heeft gedient tot u profijt,
 t' Sij hooch off laech, laet mij niet schaden nu ter tijt,
 Op dat ick sonder nijt mijn reedens mach ontluijcken,¹³⁹⁹
 1400 De gaven, die men heeft, die machmen wel gebruijcken.
 Voorvaders clare deucht, en Adels hoge roem¹⁴⁰¹
 En ander luyder daet ick nau ons eygen noem,¹⁴⁰²
 Maer om dat Ajax saijt dat sijn grootvaders vader¹⁴⁰³
 Juppijn is, so seg ick: Juppijn is hem niet nader
 1405 Een lit dan hij mij doet. Ick ken Laërtes out¹⁴⁰⁵
 Voor vader, die Arcesius voor sijn vader hout.¹⁴⁰⁵⁻¹⁴⁰⁶
 Arcesius vader is Juppijn, en onder deesen
 Is niemant oijt tot doot off ballingschap verweesen.¹⁴⁰⁷⁻¹⁴⁰⁸

- 1389 *Versta*: was aan mijn wens en de uwe, o Grieken, gevolg gegeven
 1390 *rechtevoort*: zopas
 1392 *genieten*: bezitten
 1393 *Dan*: maar; *dewijl*: terwijl; *ons beijd'*: Ulysses wijst hier op Ajax en zichzelf en niet, zoals D'Angremond meent, op alle andere Griekse bevelhebbers. De twist bestaat immers alleen tussen Ajax en Ulysses.
 1394 *ontzichtbaar*: ontzag inboezemende; *onverwonnen*: onoverwonnen; *dat oorlochs hoeft*: deze oorlogsleider
 1395 *doch*: toch; *steede*: plaats
 1396 *Versta*: dan hij, die Achilles ertoe gebracht heeft de Grieken te volgen
 1399 *nijt*: kwaadaardigheid; *reedens*: argumenten; *ontluijcken*: ontvouwen
 1401 *clare*: luisterrijke
 1402 *ander luyder daet*: de daad van anderen; *nau*: nauwelijks; *eygen*: eigendom
 1403 *saijt*: zegt
 1405 *een lit*: één graad (van bloedverwantschap); 'doet' vervangt 'is'.
~~1406~~ *ken... voor*: erken... als
~~1407~~ *onder deesen*: onder de hier genoemden. Dit geldt niet voor de voorouders van Ajax: Telamon (Ajax' vader) doodde zijn broer. Daarom moest hij in ballingschap gaan.
 1408 *verweesen*: veroordeeld

- Een ander Adeldom compt mij van moeder sij,
 1410 En d' oorsprong vant geslacht sijt, ô Mercurius, ghij.¹⁴¹⁰
 Nochtans en ghae ick niet nae dese wapens sporen,¹⁴¹¹
 Om dat van moeders sij ick hoger ben geboren,
 Off dat mijn vader niet beschuldicht werden can¹⁴¹³
 Met sijne broeders sondt; siet de verdiensten an!¹⁴¹⁴
 1415 Maer tgeen dat Telamon off Peleus heeft bedreven,¹⁴¹⁵
 Dat men daer van den loff niet gaet aen Ajax geeven,
 Dat niet de naest int bloet wert met dees prijs verhuecht,¹⁴¹⁷
 Maer die met reeden meest doen blijcken can sijn duecht.
 Want anders, Peleus leeft, en Pyrrhus daerenboven,¹⁴¹⁹
 1420 Achilles sone; so blijft Ajax toch verschoven.¹⁴²⁰
 En Teucer isser oock al vast in eenen graet¹⁴²¹
 Als Ajax, die nochtans niet nae de wapens staet.¹⁴²²
 Dewijl wij dan alleen met onse daden strijden,¹⁴²³
 Ick heb meer wtgerecht dan ick can hier belijden.¹⁴²⁴
 1425 Ick salt verhalen, doch opt corst, van voren aen.¹⁴²⁵
 Thetis, de moeder van Achilles, hadt verstaen
 Van de waerseppers wijs, indien hij herwaerts quame,
 Dat hijt besterven sou, hoe groot hij was van name.¹⁴²⁸
 Sij maect hem onbekent omt ongeluck te vlien,¹⁴²⁹
 1430 En liet hem als een maecht in maechden cleeren sien.

- 1410 Mercurius is de vader van Autolyclus, wiens dochter Anticlea de moeder was van Ulysses.
 1411 *nae... sporen*: naar... streven
 1413 *werden*: worden
 1414 *sijne broeders sondt*: de zonde van broedermoord
 1415 *Telamon*: vader van Ajax; *Peleus*: vader van Achilles
 1417 *naest int bloet*: naaste bloedverwant; *wert*: wordt
 1419 *Versta*: als men de wapenrusting niet wil geven aan de beste, dan zijn er nog Peleus en Pyrrhus.
 1420 *verschoven*: achteruitgezet
 1421 *in eenen graet als Ajax*: in dezelfde graad van bloedverwantschap als Ajax. Teucer was de stiefbroer van Ajax.
 1422 'Teucer' is antecedent van 'die'.
 1423 *Dewijl*: aangezien
 1424 *wtgerecht*: tot stand gebracht; *belijden*: vermelden
 1425 *salt*: zal het; *doch opt corst*: maar zo kort mogelijk
 1428 *Dat hijt besterven sou*: dat hij zou sterven
 1429 *onbekent*: onkenbaar; *vlien*: ontwijken

- Niemant heeft hem gekent, noch Ajax selven mede.¹⁴³¹
 Hij waer gebleeven t' huijs ten waer dat ick het dede.¹⁴³²
 Ick nam een marsse vol van vrouwe cramerij¹⁴³³
 En deed' daer loosselijck een crijsmans wapen bij.¹⁴³⁴
 1435 Een ijder vrou besach het geen haer best geleecke,
 De Prins terstont sijn hant ging aen de wapens steecken.
 So wel de schilt en spiets hem in sijn handen stont,¹⁴³⁷
 Dat eer hijt vrouwen cleet verwerp, ick riep terstont.¹⁴³⁸
 Ghodinnen soon, van u wacht Troien sijn bederven,¹⁴³⁹
 1440 Waeromme twijfelt ghij de name te verwerven?¹⁴⁴⁰
 Mijn handt leijd' ick hem op en sant hem derwaerts heen.¹⁴⁴¹
 Al t' geen hij heeft gedaen, noem ick dan t' mijn met reên.¹⁴⁴²
 'k Heb Telephus getemt, k' heb Theben ingenomen.^{1443 vv}
 Door mij is Tenedon in onse macht gekomen.¹⁴⁴⁴
 1445 Dat Lesbus, Chryses, Cilla, Apollos steden stout¹⁴⁴⁵
 Ons onderdanich sijn, voor mijne daden hout.
 En oock dat Lynes viel, dat sich te weere stelden.
 Ick gaff den naem, die den troijaensen Hector velden.¹⁴⁴⁸
 Door mij leijt Hector neer; het wapen dat mij dede¹⁴⁴⁹
 1450 Achilles vinden eerst eysch ick dees wapens meede.

- 1431 *mede*: ook
 1432 Deze opmerking slaat op het overhalen van Achilles door Ulysses om mee te gaan met de Grieken.
 1433 *marsse*: mand, korf; *vrouwe cramerij*: kramerswaar voor vrouwen
 1434 *loosselijck*: slim
 1437 *so wel*: zo goed
 1438 *verwerp*: wegwierp
 1439 *Ghodinnen soon*: zoon van een godin; *wacht*: verwacht; *bederven*: ondergang
 1440 *twijfelt*: aarzelt; *de name*: de naam van verwoester van Troje
 1441 *Mijn handt leijd ick hem op*: handoplegging om kracht over te brengen voor de vervulling van een zware taak; *sant*: zond; *derwaerts*: nl. naar Troje
 1442 met *reên*: met reden
 1443 Omdat Achilles na krachtige aandrang van Ulysses pas bereid was mee te gaan naar Troje, vv meent Ulysses, dat alle daden van Achilles de redetwist om de wapenrusting in zijn voordeel moeten beïnvloeden.
 1444 Tenedon i.p.v. Tenedos, als gevolg van de invloed van de Latijnse tekst.
 1445 *Apollos steden stout*: de dappere, aan Apollo gewijde steden
 1448 D'Angremond meent, dat 'naem' een vertaling is van het Latijnse 'nomen' en stelt daarom terecht voor de betekenis 'de man'.
 1449 *Versta*: Omdat ik Achilles met het wapen wist toe te rusten als eerste, eis ik deze wapens.

- De wapens, die ick hem int leven heb gegeven,
 Ist onrecht dat ick die weer eijske naer sijn leven?¹⁴⁵²
 Den ruijmen haven lach van duijsent scheepen vol,¹⁴⁵³
 De wint blies tegens ons gestadich eeven dol.
- 1455 Daer wert gepropheeteert, den wint en sou niet wenden,¹⁴⁵⁵
 Ten waer dat Atreus neeff sijn dochter wilde senden¹⁴⁵⁶
 Ten outaer van Diaen en latens offren daer,¹⁴⁵⁷
 Om soo te stillen t' weer, en gramschap fel van haer.
 Maer Agamemnon hout sijn vadersche genegenthajjt,
- 1460 Wilt niet toelaten, off hem schoon gans griecken tegen saijt.¹⁴⁶⁰
 Dees dorst ick spreecken aen wanneer ghij, Ajax, sweecht,¹⁴⁶¹
 En heb hem tot profijt van het gemeen beweecht.¹⁴⁶²
 Ick dreef een sware saeck van een pertijdich rechter.¹⁴⁶³
 De Prins vergeeft t' mij nu, doch hem en docht niet slechter¹⁴⁶⁴
- 1465 t' Gemeene volcxs scha dan s' dochters doot, des hij¹⁴⁶⁵
 Vergolde met het bloet d' ontfangen heerschappij.
 De moeder hadt bij haer haer dochter wtvercoren,¹⁴⁶⁷
 Die men bedriegen most, want raden was verlooren.¹⁴⁶⁸
 Ulysses sant men heen, ick hebt alleen bestaen;¹⁴⁶⁹
- 1470 Op welcke plaets wanneer dat Ajax was gegaen,¹⁴⁷⁰
 De schepen lagen noch wel op de wint en wachten,¹⁴⁷¹
 t' Sijn soud' de prins meer dan t' gemeene besten achten.¹⁴⁷²

- 1452 *naer*: na
 1453 *Den ruijmen haven*: nl. van Aulis
 1455 *wenden*: draaien
 1456 *Atreus neeff*: Agamemnon; *sijn dochter*: Iphigeneia
 1457 *latens offren*: haar laten opofferen
 1460 *wilt*: wil het; *off... schoon*: hoewel; *tegen saijt*: tegenspreekt; *gans griecken*: geheel Griekenland
 1461 *wanneer*: toen
 1462 *het gemeen*: het algemeen belang; *beweecht*: bewogen
 1463 *dreeff*: behandelde; *sware*: moeilijke
 1464 *slechter*: van minder belang
 1465 *des*: zodat
 1467 *bij haer*: bij zich
 1468 Ulysses moest Klytaemnestra wijs maken, dat Iphigeneia vertrekken moest als toekomstige bruid van Achilles. *verlooren*: nutteloos
 1469 *sant*: zond; *bestaen*: aangepakt, ondernomen
 1470 *Versta*: maar als in mijn plaats Aïax
 1471 *wel*: goed; *lagen en wachten*: lagen te wachten
 1472 *Versta*: De vorst zou zijn eigen belang stellen boven het algemeen belang

- Ick ginck te Troien oock wtrecten als gesant¹⁴⁷³
 De saecke, mij vertrouut van het gemeene lant.¹⁴⁷⁴
 1475 Ick quam aldaer den Raet en al de Princen satten.
 Ick claechde Paris aen, heraijschde vrou en schatten.¹⁴⁷⁶
 Antenor op ons sijd' creeg ick, eens coninxs stem,¹⁴⁷⁷
 Maer Paris en de geen, die schuldich sijn met hem,
 Hebben haer handen nau van onsen moort onthoudē,¹⁴⁷⁹
 1480 t' Welck, Menelaus, ghij soowel als ick aenschoude.
 Van ons gemeene noot was dat den eersten dach.¹⁴⁸¹
 Ick heb meer wtgerecht, dan ick verhalen mach¹⁴⁸²
 In desen langen crijch met wijslijck doen en raeden,¹⁴⁸³
 Want t' sint het slaen, geschiet als wij te lande traden,¹⁴⁸⁴
 1485 Schuijlden de vijant lang cleenhartich in de stat.
 Wij hebben eerst dit jaer middel om slaen gehad.¹⁴⁸⁶
 Goet sijdijs int gevecht, maer wat sijdijs daer buijten?
 Gesmeert hadt men u moeten in een casse sluijten,¹⁴⁸⁸
 Gelijck als het geweer, tot datter quam de tijt,¹⁴⁸⁹
 1490 Dat men u bruijcken mocht te veld' in open strijt.¹⁴⁹⁰
 Want waertoe dienden ghij? dan, vraechdijs wat ick drijve?¹⁴⁹¹
 De vijant leg ick laech en onse schanse stijve,¹⁴⁹²
 Tot s' langhe crijchs verdrach geeff ick de gasten moet.¹⁴⁹³

- 1473 *wtrechten*: uitvoeren, tot stand brengen
 1474 *van*: door; *het gemeene lant*: het gehele land
 1476 *heraijschde*: eiste terug
 1477 *Versta*: Antenor - hij sprak als een koning - was het met mij eens
 1479 *haer*: hun; *nau*: nauwelijks; *van onsen moort*: van een moord op ons
 1481 *van ons gemeene noot*: van onze gezamenlijke nood
 1482 *wtgerecht*: tot stand gebracht; *verhalen mach*: vertellen kan
 1483 *crijch*: oorlog
 1484 *Versta*: want sedert de slag, geleverd toen wij landden (nl. op de Trojaanse kust).
 1486 *middel om slaen*: gelegenheid om te vechten
 1488 *gesmeert*: in het vet gezet; *casse*: kist
 1489 *geweer*: wapen
 1490 *bruijcken*: gebruiken; *mocht*: kon
 1491 *dan*: maar; *drijve*: doe
 1492 *laech*: lagen, listen; *stijve*: versterk
 1493 *verdrach*: het verdragen; *gasten*: soldaten

- Hoe sij gewaepent, hoe sij moeten sijn te voet.¹⁴⁹⁴
 1495 Hierin ick onderwijs en raed' haer tallen stonden,¹⁴⁹⁵
 Off warde voor gesant nu hier nu daer gesonden.¹⁴⁹⁶
 De Coning hadt gedroompt, dat hem Juppijn geboot¹⁴⁹⁷
 Te keeren t' huijswaerts met de geheele vloot,
 En konde door den naem van godt licht elck beweegen.¹⁴⁹⁹
 1500 Dat Ajax sich vertooch en set hem daer eens teegen,¹⁵⁰⁰
 En vecht al wat hij mach! Waerom belet hij niet¹⁵⁰¹
 Dat ijderman omt seerst fluxs nae de scheepen vliet?¹⁵⁰²
 Ten was niet groots voor hem, die stadich groots cont spreecken.¹⁵⁰³
 Maer wat? hij vluchten selff, en is aent strant gewecken.¹⁵⁰⁴
 1505 Ick sach het selven aen en schaemdet mij te sien.
 Ick riep terstont: wat ding doet u, gesellen, vlien¹⁵⁰⁶
 En Troien halff gestoort los laten wt u handen?¹⁵⁰⁷
 Wat voert ghij doch nae huijs dan eenen buijt van schanden?¹⁵⁰⁸
 Met dese woorden keerd' ick al het volck alleen
 1510 En Agamemnon riep terstont den hoop bij een.¹⁵¹⁰
 Een woort en dorst ghij doen, ô Ajax, niet vermelden.¹⁵¹¹
 Thersijtes en ontsach de Princen niet te schelden,¹⁵¹²
 Maer wert van mij bestrafft; k' ben opgereesen voort¹⁵¹³

- 1494 *hoe sij moeten sijn te voet:* hoe zij zich moeten bewegen.
 Het voorstel van D'Angremond 'gevoet' te veronderstellen in overeenstemming met de eerste druk lijkt mij ongewenst. Wat in het handschrift staat is geen onzin.
- 1495 *haer:* hen
- 1496 *warde:* wordt; *voor:* als
- 1497 Jupiter liet Agamemnon dromen, dat het beleg voor Troje opgeheven moest worden. De koning stelde dit dan ook voor.
- 1499 *licht;* gemakkelijk
- 1500 *sich vertooch:* zich vertone; *set hem tegen:* zich tegen stelle
- 1501 *mach:* kan
- 1502 *ijderman:* iedereen; *nae:* naar; *vliet:* vlucht
- 1503 *niet:* niets; *stadich:* voortdurend; *cont:* kon
- 1504 *aent:* op het; *gewecken:* gevlucht
- 1506 *wat ding:* welke zaak; *vlien:* vluchten
- 1507 *gestoort:* verwoest
- 1508 *doch:* toch; *nae:* naar
- 1510 *hoop:* meerderheid
- 1511 *dorst:* durfde; *vermelden:* zeggen
- 1512 *Thersijtes:* Griek, bekend om zijn lelijkheid
- 1513 *van:* door; *voort:* dadelijk

- En deed' het volck sijn moedt weer grijpen door mijn woort.
 1515 Al t' geen, dat t' sint die tijt dan Ajax heeft bedreeven,
 Compt mij altsaemen toe, ick heb hem u gegeven.
 Als hij teech op de vlucht, doen heb ick hem gekeert.¹⁵¹⁷
 Maer wat grieck isser doch die u acht off begeert?¹⁵¹⁸
 Wat Diomedes doet, dat doet hij met mij t' saemen.¹⁵¹⁹
 1520 Isset een cleene saeck dat hij mij acht bequame,
 En kiest mij tot gesel wt so veel duijsent man,
 Als enen die hem best in alles helpen can?¹⁵²²
 Ten was mijn beurte niet, nochtans nam ick bij nachte¹⁵²³
 Gevangen 's vijandts spie, die ick oock omme brachte,¹⁵²⁴
 1525 Nae dien ick al den raedt van Troien hadt verstaen.¹⁵²⁵
 Met mijn beleeffde' loff mocht ick te rugge gaen,¹⁵²⁶
 Was lijckwel niet te vreên, maer als een vroomheijts pleeger,¹⁵²⁷
 Vermoord' ick Rhesus met sijn selschap in sijn leeger.¹⁵²⁸
 Dus quam ick hier, naedien ick had mijns willen wins,¹⁵²⁹
 1530 Op sijnen wagen selff als een gesegent Prins.¹⁵³⁰
 Weijgert mij t' waepen, gaet u gunst tot Ajax wenden.¹⁵³¹
 Ick hebbe met mijn swaert vernielt Sarpedons benden,¹⁵³²

1517 *teech*: ging

1518 *wat*: welke; *begeert*: nl. als vriend

1519 zie ook vss. 1366 v.v.

1522 *best*: het best

1523 *beurte*: door het lot aangewezen beurt. Ajax beweert het tegenovergestelde in vs. 1351.

1524 *'s vijandts spie*: nl. Dolon (zie vs. 1364).

1525 *nae dien*: nadat; *al den raedt*: heel het plan, overleg; *verstaen*: vernomen

1526 *beleeffde*: op goede gronden geeft D'Angremond hier 'belooffde', omdat het Latijn 'promissa laude' heeft; *lijckwel*: evenwel

1527 *als een vroomheijts pleger*: als een die dapper is

1528 *Rhesus*; zie vs. 1362; *leeger*: legerplaats

1529 *mijns willen wins*: de vervulling van mijn wens

1530 *gesegent*: zegevierend

1531 *t' waepen*: de wapenrusting

1532 *Sarpedon*: Lycisch vorst, bondgenoot van de Trojanen. Hij bevond zich in de strijd tegen de Grieken als eerste op de wallen van het Griekse kamp. Patroclus doodde hem. Hierna ontstond strijd om het lichaam van Sarpedon, maar op bevel van Zeus brachten Hypnos en Thanatos (Slaap en Dood) dat naar Lycië.

- Iphetides en Ceranos ick vluchten dede,¹⁵³³
 Alastor, Chromius en oock Alcander meede,¹⁵³⁴
 1535 Noemen en Pritanus, Halinus van gelijcken,¹⁵³⁵
 Dees moesten altemaal voor mijnen aenval wijcken.
 Dan Thoon, Charapos, en Ennomos en voort
 Chersidamos heb ick met desen hant vermoort,
 En meenich slecht soldaet; oock ben ick niet verleegen¹⁵³⁹
 1540 Om u te toonen dat ick wonden heb gecreegen.
 De plaetse daer se staen, ô burgers! haer verciert.¹⁵⁴¹
 Gelooft geen woorden, niet diemen licht schoon versiert.¹⁵⁴²
 Siet de litteekens hier, dit is de borst, gesellen,
 Die' ick voort gemeene nut so dickwils heb gaen stellen.¹⁵⁴⁴
 1545 Maer Ajax heeft sijn bloet so meenich jaer gespaert,
 En heeft sijn groote borst van wonden wel bewaert.¹⁵⁴⁶
 Dan, dat hij heeft belet de griecse vloot te schennen,¹⁵⁴⁷
 Is dat so grooten saeck? dat wil ick wel bekennen,¹⁵⁴⁸
 Want te verduijstren t' goet en was noijt mijn bedrijff.¹⁵⁴⁹
 1550 Maer dat hij d' eere sich alleen niet toe en schrijff.¹⁵⁵⁰
 Patroclus, die gedect was met Achilles waepen,¹⁵⁵¹
 Heeft oock geweert den brant, tot ons bederff geschaepen.¹⁵⁵²

- 1533 *Iphetides en Ceranos*: Het gaat hier om één persoon, zoals D'Angremond terecht opmerkt, nl. de zoon van Iphitus. De Latijnse versie luidt aldus: Coeranon Iphetiden
 1534 *Alastor*: verpersoonlijking van de vloek die op het geslacht der Atriden rustte. Over de personen, die in deze en de volgende regels genoemd worden, zijn geen nadere bijzonderheden bekend.
 1535 De editie van Leendertz-Stoett drukt 'Hali(n)us' af. D'Angremond beschouwt de versie van de eerste druk 'Halinis' als volkomen bedorven en sluit zich aan bij het Latijnse 'Halius'. In het handschrift staat 'Halinus'.
 1539 *slecht*: eenvoudig; *oock ben ick niet verleegen*: ook kan ik gemakkelijk
 1541 *haer verciert*: luistert zich zelf op
 1542 *licht*: gemakkelijk; *schoon versiert*: mooi verzint
 1544 *voort*: voor het; *gemeene*: gemeenschappelijke
 1546 *van... bewaert*: beschermt tegen; *wel*: goed
 1547 *Dan*: vervolgens; *schennen*: verwoesten
 1548 *grooten* = groot een
 1549 *verduijstren*: verbergen; *t' goet*: het goede
 1550 *Versta*: Maar laat hij de eer niet voor zichzelf alleen opeisen
 1551 *Versta*: Toen Achilles zich boos uit de strijd terugtrok, mocht Patroclus zijn wapenrusting dragen
 1552 *ons bederff*: onze ondergang

- Hij waent, dat hij alleen een hart had' in sijn borst,
 Dat Hectors toorn fel stoutlijck verwachten dorst,¹⁵⁵⁴
 1555 Heeft Coning en met mijn Achilles selff vergeeten,¹⁵⁵⁵
 Aldaer hij in den Raet de negenst' is geseeten,¹⁵⁵⁶
 En boven dander nergens om dan door het lot.¹⁵⁵⁷
 Dan segt, ghij stercken helt, die mette Princen spot,
 Welck was den wtgang doch vant vechten met u beijen¹⁵⁵⁹
 1560 Dan dat ghij ongewont liet Hector van u scheijen?¹⁵⁶⁰
 Och! wat ist mij een smert te dencken aen den dach,
 Dat men der griecken muer, Achilles, vallen sach.¹⁵⁶²
 De tranen noch de rou, noch vreesse condt mij schaeden¹⁵⁶³
 Int dode lichaem cout op deesen hals te laeden.
 1565 Op deesen hals droeg ick Achilles, en met hem
 De waepens, die ick wens datmen mij nu toestem.¹⁵⁶⁶
 Ick hebbe crachten, die voor dat gewicht niet vreesen,
 En een gemoedt, dat u van d' eer sal danckbaer weesen.¹⁵⁶⁸
 De blaeuwe seegodin heeftse de waepens schoon¹⁵⁶⁹
 1570 Seer constelijck doen smeên, eergierich voor haer soon,¹⁵⁷⁰
 Op dat een slecht soldaet, daer wij noijt geest in sagen,
 Des hemels gaven waert onwaerdich soude dragen?¹⁵⁷²
 Het gene, datmen in den schilt gehouden siet,¹⁵⁷³
 Verstaet hij, weet ick wel, int alderminste niet.

- 1554 *stoutlijck*: dapper
 1555 *Coning*: moet zonder lidwoord als eigenaam worden opgevat, dus: Agamemnon (deze had zich ook aangemeld voor een tweegevecht; zie ook vs. 1351); *met mijn*: met mij
 1556 *de negenst'*: door het lot op de negende plaats gekomen; *Raet*: plan
 1557 *boven dander*: vóór de anderen (die zich voor het duel met Hector beschikbaar hadden gesteld).
 1559 *wtgang*: afloop
 1560 *Dan*: anders dan
 1562 *muer*: bolwerk
 1563 *schaeden*: hinderen
 1566 *toestem*: toewijze
 1568 *van*: vanwege
 1569 *De blaeuwe seegodin*: Thetis, Achilles' moeder; *-se*: herhaalt 'De blaeuwe seegodin'.
 1570 *smeên*: smeden
 1572 *des hemels gaven waert*: het kostbare hemelse geschenk
 1573 *gehouden*: gedreven, uitgebeeld

- 1575 Besach hijt eens te recht, hij souder in verwerren.¹⁵⁷⁵
 Het Aertrijck, en de Zee, de loop der gulden sterren.
 Gij sout u schamen selffs, dat ghij begeeren gaet¹⁵⁷⁷
 De waepens, die ghij doch int minste niet verstaet.¹⁵⁷⁸
 Maer hij saijt dat ick laet ben in de crijch gekomen,¹⁵⁷⁹
- 1580 En daerentusschen denct niet, dat hij so den vromen¹⁵⁸⁰
 Achilles oock beschelt. Ist veijnsen sont geweest?¹⁵⁸¹
 Wij veijnsden alle baij, wie van ons beijden meest?¹⁵⁸²
 Dan, soot vertoeven voor een misdaet sou verstrecken,¹⁵⁸³
 Men heeft mij nae den crijch sien vóór Achilles trecken.¹⁵⁸⁴
- 1585 Hem hiel sijn moeder thuijs, en mij mijn cuijsse vrou,¹⁵⁸⁵
 Hem gafmen d' eerste tijt, en al de rest aen ouw.¹⁵⁸⁶
 Ick zal mijn misdaet nu doch wel verdaden connen¹⁵⁸⁷
 Gemeen met sulcken man, nochtans is hij gevonden¹⁵⁸⁸
 Door mijne cramerij, van als bij een geschraept,¹⁵⁸⁹
- 1590 Maer ick ben doort vernuft van Ajax niet betraept.¹⁵⁹⁰
 Gaet sijn botte tong met mij te schelden toonen,¹⁵⁹¹
 Verwondert daer niet in, u gaet hij niet verschoonen.¹⁵⁹²
 Die valschelijck van mij misdadich wert genoempt,¹⁵⁹³
 Is het u luijden eer dat ghij die hebt verdoempt?

- 1575 *te recht*: nauwkeurig; *hij souder in verwerren*: hij zou er van in de war raken
 1577 *Versta*: Gij moest uzelf schamen, dat...
 1578 *verstaet*: begrijpt
 1579 *saijt*: zegt; *crijch*: oorlog
 1580 *denct*: bedenkt; *daerentusschen*: intussen; *vromen*: dappere
 1581 *beschelt*: beschuldigt; *sont*: zonde
 1582 *alle baij*: beiden (nl. Ajax en Ulysses); *meest*: het meest
 1583 *soot*: als het; *vertoeven*: wachten; *misdaget*: onjuiste handeling; *verstrecken voor*: gelden als
 1584 *voor*: eerder dan
 1585 *hiel*: hield
 1586 *hem*: haar (meervoud); *ouw*: u
 1587 *doch*: toch; *verdaden*: verdedigen
 1588 'Gemeen' moet verbonden worden met 'misdaget' in vs. 1587. *Gemeen*: gemeenschappelijk;
gevonden: gevonden
 1589 *cramerij*: koopwaar; *als*: alles
 1590 *betraept*: betrapt
 1591 *gaet... toonen*: toont
 1592 *Verwondert daer niet in*: weest daarover niet verbaasd
 1593 *Die* = Palamedes. Reactie op de beschuldiging in vs. 1311 v.v. De constructie is proleptisch.
 Vs. 1593 wordt door 'die' in regel 1594 herhaald.

- 1595 Maer Palamedes cont sijn onschult niet betogen,¹⁵⁹⁵
 Ghij saecht de stucken selff, ô griecken, voor u ogen.¹⁵⁹⁶
 Ghij saecht dat gout, dat lach begraven in sijn tent.
 Maer seeker, dat verraet was claer genoegh bekennt.¹⁵⁹⁸
 Dat Philoctetes op het eijlant is gebleeven,
- 1600 Verdaet u eijgen saeck, geen schult men mij can geeven.¹⁶⁰⁰
 Ghij alleen liet het toe; ick heb het wel geraen,¹⁶⁰¹
 Op dat hij mocht de moijs van dese crijch ontgaen,¹⁶⁰²
 En sachten door den rust sijn overwreede pijnen.¹⁶⁰³
 Hij deed' alsoo en leeft, men sal dees raet bevijnen¹⁶⁰⁴
- 1605 Niet slechtelijck getrou, maer noch geluckich mee.¹⁶⁰⁵
 Die maeckt sij oock getrou den geenen diese dee.¹⁶⁰⁶
 Dewijl men Propheteert, datmen niet wt can roijen¹⁶⁰⁷
 Dardanus ouden rijck, noch slechten t' slot van Troijen,¹⁶⁰⁸
 Ten sij dat hij er sij, beveelt mij niet de saeck,
- 1610 Laet Ajax derwaerts gaen, op dat hij willich maeck¹⁶¹⁰
 Door sijn welspreeckentheijt, een man vol rasernijen
 Van sieckt en gramschap, om met hem op wech te tijen.¹⁶¹¹⁻¹⁶¹²
 Off voer hem door vernuft loosselijck herwaerts aen.¹⁶¹³
 De vloet van Simois sal eer te rugge gaen¹⁶¹⁴

- 1595 *betogen*: laten zien
 1596 *stucken*: dingen
 1598 *claer*: duidelijk; *bekent*: geopenbaard
 1600 *Verdaet u eijgen saeck*: verdedigt uw eigen zaak (o Griekse vorsten)
 1601 *wel*: goed; *geraen*: aangeraden
 1602 *mocht*: zou kunnen; *moijt*: uitputting, inspanning
 1603 *sachten*: verzachten
 1604 *bevijnen*: vinden
 1605 *slechtelijck*: slechts; *getrou*: betrouwbaar; *mee*: ook
 1606 *Dus*: derhalve
 1607 *Dewijl men*: als men nu
 Volgens de waarzeggers Calchas en Helenus was de aanwezigheid van Philoctetes noodzakelijk om Troje te kunnen overmeesteren.
 1608 *Dardanus ouden rijck*: Troje; *slechten*: slopen
 1610 *willich*: gewillig
 161-162 vol rasernijen / Van sieckt en gramschap: zie de toelichting bij vs. 1299.
 1612 *tijen*: gaan
 1613 *loosselijck*: op listige wijze; *voer herwaerts aen*: breng naar hier
 1614 Het begrip 'nooit' omschreven door een onmogelijkheid in de natuur noemt men 'adynaton'.
 Klassieke stijlfiguur, die in de petrarcastische literatuur weer in zwang raakt.

- 1615 En sonder bladen staen Jda, den berch daer boven,
 En griecken aen de stat van Troien hulp beloven,¹⁶¹⁶
 Eer s' plompen Ajax geest den griecken compt te staet,¹⁶¹⁷
 En mijn trouhartichaijt tot uwaerts u verlaet,¹⁶¹⁸
 Daer in ick eewichlijck volharden sal stantvastich.
- 1620 Harde Philoctetes, al valt ghij nu so lastich
 De Coning, t' volck, en mij, hoewel dat ghij vervloect
 Gestadelijck mijn hoofd, en niet en wenscht off soect¹⁶²²
 Dan mijn verhoopte doot en van mijn bloet te suiigen,
 Nochtans so sal ick sien, u hert gemoet te buijgen,¹⁶²⁴
- 1625 En doe al wat ick kan, dat ick u herwaerts stier.¹⁶²⁵
 Ick sal, iont mij t' geluck, u pijlen brengen hier,¹⁶²⁶
 Gelijck ick Helenus hier heb gebracht gebonden,
 Der goden schick ondeect, gelijck ick heb gevonden¹⁶²⁸
 Middel om Pallas beelt te krijgen op ons sij.¹⁶²⁹
- 1630 En Ajax niettemin gelijct hem noch bij mij?¹⁶³⁰
 Want sonder t' beelt men cont hem niet van Troien wreecken.¹⁶³¹
 Waer was doen Ajax? waer was sijn vermeetel spreecken?¹⁶³²
 Waeromme swijcht hij doch? hier en Ulysses niet¹⁶³³
 Het bloot geweer noch wreede waepens aen en siet,¹⁶³⁴
- 1635 Maer stoutelijck darff gaen doort midden van de wachte
 Binnen, en niet alleen bij doncker naere nachte,¹⁶³⁶
 Maer tot int hoge slot, en maecken luttel werck¹⁶³⁷

- 1616 *griecken*: Griekenland
 1617 *te staet*: te hulp
 1618 *tot uwaerts*: jegens u
 1622 *gestadelijck*: voortdurend
 1624 *u hert gemoet*: uw hard gemoed
 1625 *stier*: stuur
 1626 *iont mij t' geluck*: indien de fortuna het mij gunt
 1628 *der goden schick*: het plan van de goden (dat eertijds door Helenus bekend is geworden; zie vs. 1362).
 1629 *Middel*: het middel; *op ons sij*: aan onze kant
 1630 *gelijct hem*: vergelijkt zich
 1631 *hem*: zich; *van*: op
 1632 *doen*: toen
 1633 *doch*: toch
 1634 *aen en siet*: vreest
 1636 *naere*: akelige
 1637 *Maer*; maar ook, zelfs

- Van de Godinne selffs te roven wt haer kerck,¹⁶³⁸
 En gaen met sulcken rooff dwars door den vijant wagen,
 1640 t' Welck had ick niet gedaen, vergeefs soud' Ajax dragen¹⁶⁴⁰
 Sijn seeven dubbelt schilt van ossen huijden groff.¹⁶⁴¹
 Dien nacht, dien nacht, bracht icker d' overwinning off!¹⁶⁴²
 Doen wan ick Troia, als ick Troien maeckte winlijck.¹⁶⁴³
 Ajax, siet niet op Diomedes dus onminlijck¹⁶⁴⁴
 1645 Vast met u weesen stuers en spreecken binnen 'smonts.¹⁶⁴⁵
 Hij heeft sijn deel aen d' eer, wij maeckent onder ons.¹⁶⁴⁶
 Als ghij (u hoogste roem) de schepen ginckt beschermen,
 Al den gemeenen hoop sachmen rontom u swermen,¹⁶⁴⁸
 Verselschap van het volck, en waerdij niet alleen,¹⁶⁴⁹
 1650 U hulp het ganse heijr, en mij niet meer dan een,
 Welcke, ten waer hij wist en hielde dat een vechter¹⁶⁵¹
 Min dan een wijs man is en ongelijck veel slechter,¹⁶⁵²
 Hij soud' oock selven nae de waepens taelen gaen.¹⁶⁵³
 Den anderen Ajax soud' daer vrijlijck oock nae staen,¹⁶⁵⁴
 1655 Die bet gematicht is. Eurypylus den cloecken¹⁶⁵⁵
 En oock Andromons soon soude dees eere soecken,
 Idomeneus en voorts Meriones te loon¹⁶⁵⁷

- 1638 *kerck*: tempel
 1640 *t' Welck had ick niet gedaen*: als ik dat niet gedaan had
 1641 *seven dubbelt'*: van zeven runderhuiden vervaardigd
 1642 *bracht... of*: bracht tot stand
 1643 *Doen*: toen; *wan*: veroverde; *als*: toen; *winlijck*: overwinnelijk
 1644 *siet... op*: kijk naar; *onminlijck*: vijandig
 1645 *vast*: voortdurend; *weesen stuers*: nors, knorrig gezicht
 1646 *wij maeckent onder ons*: wij verdelen de roem onderling
 1648 *den gemeenen hoop*: het krijgsvolk
 1649 *verselschap van*: vergezeld door
 1651 *ten waer hij wist*: als hij niet geweten had; *hiede*: als waar aannam
 1652 *Min*: minder; *ongelijck*: onvergelykelyk
 1653 D'Angremond geeft de volgende juiste aantekening: 'Mij' hervat het subject 'Welcke' in vs. 1651, dat ver van het verbum finitum 'soud' is afgeraakt. Dit 'soud' grijpt terug naar wat in vs. 1651-2 is genoemd; in vs. 1654 na 'soud' te denken: indien hij dat niet besepte; *nae... taelen*: recht doen gelden op
 1654 *den andren Ajax*: zoon van Oïleus; *vrijlijck*: ongehinderd; *nae staen*: naar streven
 1655 *bet*: meer
 1657 *te*: tot

- Soud' dees begeeren, en Plisthenes iongste soon.¹⁶⁵⁸
 Dees' machmen immers wel in crachten u gelijcken!¹⁶⁵⁹
 1660 Nochtans sij willen mij int raden gaeren wijcken.¹⁶⁶⁰
 Tot vechten isse goet, ick kent, u rechter hant,¹⁶⁶¹
 Doch moet gematicht sijn van ons u rou verstant.
 Cracht hebdijs onder geest, ick sorg voort t' geen mach gebueren,
 Ghij eijst te vechten, mij de veltheer leijt te vueren¹⁶⁶⁴
 1665 Tijt en gelegenthaijt, en nae mijn raeden doet.
 Ghij sijt van lichaem sterck, en ick bent van gemoet.¹⁶⁶⁶
 So veel een stuerman wijs de roeijers gaet te booven,
 So veel men moet een hooft boven sijn crijsluy looven,¹⁶⁶⁸
 So veel moet, Ajax, ick sijn boven u geacht.
 1670 En heb ick goet verstant, k' en heb geen minder cracht.
 Danckbaer van mijn verdienst wilt, Princen, u verclaren¹⁶⁷¹
 Voor Sorge die ick droech de tijt van negen jaren.
 Jont uwen waecker nu de prijs van dit gevecht.¹⁶⁷³
 Ons arbeit is opt eijnt, ick heb het al geslecht,¹⁶⁷⁴
 1675 Watter was in den wech, Troien heb ick bedorven,¹⁶⁷⁵
 Door dien ick middel heb tot diens bederff verworven.
 Nu bid' ick u altsaem door ons gemeene hoop¹⁶⁷⁷
 En goden, daer ick snachts den vijant mee ontsloop,¹⁶⁷⁸
 Doort vallen van de stat, wiens ondergang wij swoeren,¹⁶⁷⁹
 1680 En door het geen, dat noch is wijslijck wt te voeren -¹⁶⁸⁰

- 1658 *Plisthenes iongste soon*: Menelaus
 1659 *mach*: kan
u gelijcken: met u vergelijken, gelijk stellen
 1660 *int raden*: betreffende het geven van raad; *mij wijcken*: voor mij wijken
 1661 *kent*: erken het
 1664 *leijt te vueren*: stelt voor; *nae*: naar
 1666 *bent*: ben het
 1668 *hooft*: aanvoerder
 1671 *van*: vanwege
 1673 *Jont*: gunt
 1674 *al*: helemaal; *geslecht*: beslecht
 1675 *bedorven*: verwoest
 1677 *door ons gemeene hoop*: om wille van onze gemeenschappelijke hoop = de hoop, die wij allen koesteren; *bid'*: verzoek
 1678 *goden*: nl. het Pallasbeeld; zie vs. 1364.
 1679 *doort*: vanwege het
 1680 *door*: om wille van

Isser noch ijert waer in moijt en perijckel steect,¹⁶⁸¹
 Soo daer tot Troias val noch eenich ding gebreect -,¹⁶⁸²
 Daer door bid' ick u, dat ghij mijnder wilt gedencken,¹⁶⁸³
 Off wilt ghij mij niet, wilt Pallas de waepens schencken.

Nestor

1685 So veel als d'eedel ziel t' lichaem te boven gaet,
 So veele boven cracht t' vernuft te loven staet.¹⁶⁸⁶
 Daerom dees Princen u dees hooch geachte prijsen,
 Ulysses, tot een loff en tot een loon toewijzen.

Gaen in de heeren met Ulysses.

1681 *moijt*: last; *perijckel*: gevaar; *steect*: zich bevindt
 1682 *gebreect*: ontbreekt
 1683 *Daer door*: daarom
 1686 *t' vernuft*: het verstand

5e. Handeling. 2e. Wtcoomen

*Ajax tastende aent swaert;
doorsteeckt sijn selven.* Regie-aanwijzing

Ajax

Nu, dit is seecker t' mijn, off eijst Ulysses t' mee?¹⁶⁸⁹
1690 Tegens mijn selven sal ickt bruijcken hier ter stee.¹⁶⁹⁰
Dat dicwijls nat geweest vant bloet is der Troianen,
Sal in sijns meesters borst de wech na t' herte banen¹⁶⁹²
En druijpen van sijn bloet, op dat koem aen den dach,¹⁶⁹³
Dat niemant Ajax dan Ajax verwinnen mach.¹⁶⁹⁴

~~Regie~~ *sijn selven*: zichzelf
1689 *t' mee*: het ook
1690 *ickt*: ik het; *bruijcken*: gebruiken; *ter stee*: ter plaatse
1692 *t' herte*: naar het hart
1693 *koem aen*: nadert
1694 *verwinnen*: overwinnen

5e. Handeling. 3e. Wtcoomen

2 Soldaten.

1ste Soldaet

- 1695 Beweechlijck ongeluck! laijt Ajax hier verslagen?¹⁶⁹⁵
Wat droeve tijding sal ick nu de griecken dragen?¹⁶⁹⁶
Op mijne schouders wil ickt doode lichaem laen,¹⁶⁹⁷
En daer mee bij sijn bloet en naeste vrienden gaen.¹⁶⁹⁸
Die sij int leeven van sijn eer hebben versteecken,¹⁶⁹⁹
1700 Sullen de griecken nae sijn doot noch wel om smeecken.

- 1695 *beweechlijck*: roerend; *laijt*: ligt
1696 *dragen*: brengen
1697 *laen*: laden
1698 *bij*: naar; *bloet*: familie
1699 *versteecken*: beroofd

5e. Handeling. 4e. Wtcoomen

Chooren. A.B.

Choor

Choor A 1.

Wie oijt ter werrelt voort gebrocht¹⁷⁰¹

Heeft in sijn leeven rust gesocht?

Noch hier en leeft geen sterfflijck mens,¹⁷⁰³

Off hij tracht nae een seecker wens,¹⁷⁰⁴

1701 D'Angremond heeft hier het handschrift niet meer kunnen raadplegen, vermoed ik, omdat hij zich moet verlaten op de tekst van de oudste druk, die de regels 1701-1712 zonder interlinie geeft. Terecht veronderstelt D'Angremond, dat Hooft een rei met afwisselende koren bedoeld heeft. De hier gegeven versie van het handschrift wijst voldoende duidelijk uit, dat koor B begint met regel 1707.

voort gebrocht: voortgebracht

1703 *Noch... en*: en niet

1704 *tracht nae*: streeft naar

1705 En waent, dat diens volkoming soet¹⁷⁰⁵
Soud' schencken rust aen sijn gemoet.

B 2.

Sulck vintmen, die voor seecker hout,¹⁷⁰⁷
Dat hij besit het sorchlijck gout,
Het welck men wt de Mijnen graeft,

1710 Waerom Peru den Spangiaert slaeft,¹⁷¹⁰
Op dat 't hem gans bevrijen sou¹⁷¹¹
Van ongerusthaijts wreede rou.¹⁷¹²

A 3.

De Spangiaert met godloos geweld
Peru, met sorch sich selven quelt.

1715 Der Indianen erffgenaem
Vant gout en van de sorch te saem
In vrees van so veel wreethaijt leeft,
Als hij omt gout bedreven heeft.

B 4.

Maer de geltgier en merct dit niet,¹⁷¹⁹

1720 Die ander achterdencken vliet¹⁷²⁰
En bant vant hert de rust gewis,¹⁷²¹
Die soeckend' daerse niet en is,

A 5.

Vergeet de goden altegaer,
En knielt voor anders geen outaer¹⁷²⁴

1725 Dan voort Geval, berooft van reên,¹⁷²⁵
En brengt ten offer al het geen
Dat hij den andren eerst ontrect,¹⁷²⁷
Ter plaetsen daert geen duecht en strect.

1705 *volkoming*: vervulling

1707 *Versta*: Sommige mensen voelen zich zeker (zie vs. 1704), als zij in het bezit zijn van in mijnen opgedolven goud.

1710 *Versta*: Waarom Peru voor de Spanjaarden slavendiensten verricht. Merkwaardige opmerking in een stuk, waarvoor geput is uit klassieke bron. D'Angremond verklaart dit uit het feit, dat het koor buiten de handeling staat.

1711 'hem' slaat terug op 'hij' in vs. 1708.

1712 *ongerusthaijts*: rusteloosheids; *rou*: droefheid

1719 *geltgier*: hebzuchtige

1720 *ander achterdencken*: ander overdenken (nl. dan goud); *vliet*: ontvlucht

1721 *de rust gewis*: de zekere rust

1724 *outaer*: altaar

1725 *Geval*: de Fortuin; *reên*: verstand (dat de hebzuchtige uit vs. 1719 niet heeft).

1727 *den andren*: nl. de andere goden (zie vs. 1723); *ontrect*: ontnemt

B 6.

- In dees Godin woont reeden niet,¹⁷²⁹
 1730 Noch siet wie haer eere aenbiet,¹⁷³⁰
 Strojst sotte gaven in de wint,
 Niet wetend' selve wiese vint;
 Gaet siet dan off beschaijdenhaijt¹⁷³³
 In een sinloose vrouwe leijt.¹⁷³⁴

A 7.

- 1735 Dan, soot Geval, niet door sijn beên,¹⁷³⁵
 Maer door haer sotte macht alleen,
 Hem leijt ter trap eerst voorgestelt,¹⁷³⁷
 En hoopt sijn kisten op met gelt,
 De welck wanneer vol souden sijn,
 1740 Hij waende, dat sijn onrusts pijn
 Soud' vlien wt het begeerich hert,
 Bedrogen, voelt een nieuwe smert.¹⁷⁴²

B 8.

- Verlaet hij schoon het snoot gewin,¹⁷⁴³
 Hij beelt sich selff wat anders in,
 1745 En gh' lijck als van te vooren acht,¹⁷⁴⁵
 Vercreech hij t' geen, daer hij nae tracht,¹⁷⁴⁶
 Dat voor gewis t ghewenschste goet¹⁷⁴⁷
 Te vreên sou' stellen sijn gemoet.

A 9.

- Wert staech als eerst bedroogen groff.¹⁷⁴⁹
 1750 Een ander bout den min een hoff¹⁷⁵⁰
 In d' ogen van een schoone vrou,
 En maect een wellust van sijn rou,¹⁷⁵²

- 1729 *dees Godin*: de Fortuin; *reedeen*: redelijkheid, verstand
 1730 Merkwaardige samentrekking: (dees Godin) siet
 1733 *beschaijdenhaijt*: verstand
 1734 *leijt*: ligt = zich bevindt
 1735 *Dan*: maar; *soot*: als het; *beên*: gebeden
 1737 *eerst voorgestelt*: nl. als zijn ideaal
 1742 *Versta*: in zijn hoop bedrogen voelt hij een nieuwe smart
 1743 *schoon*: al
 1745 *Versta*: acht hij etc.
 1746 *daer*: waar; *nae tracht*: naar streeft
 1747 *voor gewis*: voorzeker
 1749 *wert* wordt; *staech*: voortdurend
 1750 *bout*: legt aan
 1752 *rou*: droefheid

Roept d' altelichte Venus aen,
En waent, geen goethajjt cond' bestaen,

B 10.

- 1755 Ten waer door d' eigenschap van haer,¹⁷⁵⁵
In welck als wechgenomen waer¹⁷⁵⁶
Den gans onnoemelijcken strael,
Die haer eer doet achten altemael,
En ons inbeelt door sijnen cracht¹⁷⁵⁹
1760 Haer groothajjt, waerom datmens' acht,¹⁷⁶⁰

A 11.

- Versmaen wij souden haer geboôn,
En achten ons ons eijgen goôn;
So meest dan t' geen, dat godhajjt sticht,¹⁷⁶³
In de Godin van Cypers licht,¹⁷⁶⁴
1765 Te recht wert sij oock meest geviert¹⁷⁶⁵
In t' geen sij meest op aerden ciert.¹⁷⁶⁶

B 12.

- De Min gelijk t' geval is blind,¹⁷⁶⁷
So datmen niet met voorsicht wint.¹⁷⁶⁸
Dan, so de Minnaer onverdacht¹⁷⁶⁹
1770 Vercrijcht sijn wellust onverwacht,¹⁷⁷⁰
Terstond hij lichtlijck die beweent¹⁷⁷¹
Als cleender die hij hadt gemeent.¹⁷⁷²
Den aert bekennd' van de Min,¹⁷⁷³
Crijcht hij ijert anders in sijn sin.¹⁷⁷⁴

- 1755 *eigenschap*: bezit
1756 *Versta*: en als in haar zou worden weggenomen
1759 *cracht*: nl. de gloed van de 'strael' uit vs. 1757.
1760 *waerom datmens' acht*: om welke reden men haar acht
1763 *So meest dan t' geen*: het voornaamste; *sticht*: veroorzaakt
1764 *Versta*: ligt in Venus
1765 *wert*: wordt; *meest*: het meest
1766 *ciert*: ooit
1767 *geval*: lot
1768 *niet*: niets; *voorsicht*: behoedzaamheid
1769 *Dan*: maar; *onverdacht*: argeloze
1770 'onverwacht' is bijvoegelijke bepaling bij 'wellust'.
1771 *lichtlijck*: gemakkelijk
1772 *Versta*: als kleiner dan welke hij had bedoeld.
1773 *Den aert bekennd'*: terwijl hij de aard leert kennen
1774 *ijert*: iets

A 13.

- 1775 De grootste luijden opter Aerd'
 Haer siel noijt hebben reijn bewaert¹⁷⁷⁶
 Van de begeert naer eer en staet;¹⁷⁷⁶⁻¹⁷⁷⁷
 Niet dunct haer voor het heerschen gaet,¹⁷⁷⁸
 En achten t' alderhoochste goet,¹⁷⁷⁹
- 1780 Dat haer een hope kindren groet,¹⁷⁸⁰
 En het crijsvollick dicht omringt,
 Daer sorghe licht voor henen dringt,
 Die meest in Saelen hooch onthout,¹⁷⁸³
 Met Jasp en Marber opgebout;¹⁷⁸⁴

B 14.

- 1785 Dat meenich eelman voor haer rij,¹⁷⁸⁵
 Met knechts gecleet in turcxse sij,
 Die stijff vant gout en perlen craect,
 Dat nijt en smaet sijn meester maect;¹⁷⁸⁸
 En datmen voor haer eere beeft
- 1790 Aldaer de Son sijn opgang heeft,¹⁷⁹⁰
 En met een schrick haer naem verhaelt¹⁷⁹¹
 Ter plaetse daer de Sonne daelt,¹⁷⁹²
 Ons Aerden creijts in stucken berst¹⁷⁹³
 Van haeren roem, te nau geperst,¹⁷⁹⁴
- 1795 Om t' volck met angste te belaen,
 Die tegens onse voeten gaen;

A 15.

Dat nae haer doot en laetste wr¹⁷⁹⁷
 Haer name leeff en eewich duir,¹⁷⁹⁸

- 1776 *haer*: hun
~~1777~~ *bewaert / Van*: beschermd tegen
 1778 *Niet*: niets; *haer*: hun
 1779 *Lees*: En sij achten
 1780 *een hope kindren*: een massa onmondig volk
 1783 *onthoudt*: zich ophoudt
 1784 *Jasp*: Jaspis; *Marber*: Marmer
 1785 *rij*: in touw is, beschikbaar is
 1788 *Versta*: zodat nijt en smaat de edelman beheersen
 1790 *Aldaer*: alwaar
 1791 *verhaelt*: noeme
 1792 *daer*: waar
 1793 *(dat) ons Aerden creijts*: dat onze aarde
 1794 *Versta*: de aarde, overvol van hun roem
 1797 *haer*: hun
 1798 *Haer*: hun; *leeff en eewich duir*: eeuwig moge leven en duurzaam zijn

En sonder enich haer genot¹⁷⁹⁹
 1800 Verwondert wert vant vollick sot.¹⁸⁰⁰

B 16.

Loopt hier om over berch en zee,¹⁸⁰¹
 Voert dondrich schut en blixem mee,¹⁸⁰²
 Coopt t' ijdel vollixs lichte gunst,¹⁸⁰³
 Soect met bedriegerij en cunst
 1805 't Verdrucken van u meed'gesel,¹⁸⁰⁵
 Tot dat u weer een ander vel.¹⁸⁰⁶

A 17.

Betrout op de Jonst als de wijnt,
 Die u u Prins te draegen schijnt,¹⁸⁰⁸
 Speelt met Venijn en soect sijn staet,¹⁸⁰⁹
 1810 Op dat een ander u verraedt,
 Off ghij een eynd' neemt schandelijck
 Sonder te komen aen het rijck.¹⁸¹¹⁻¹⁸¹²

B 18.

Maer off u wel geluckte schoon,¹⁸¹³
 En veijlich ghij besadt de croon,
 1815 De gantsche werrelt volcht daer aen,¹⁸¹⁵
 Die soud' noch te begeeren staen.
 Den iongen grieck maeecten geclach,¹⁸¹⁷
 Wanneer hijt al gedwongen sach,¹⁸¹⁸
 Omdat hij niet genaecken mocht
 1820 De werrelden, die, naer hem docht,
 In groot getal noch waeren vrij,
 En plagen die met slavernij.

- 1799 *Versta:* zonder er zelf ook maar van te mogen genieten
 1800 *Versta:* bewonderd wordt door het domme volk
 1801 *Loopt:* loop maar
 1802 *Voert:* voer maar; *dondrich schut en blixem:* geschut van donder en bliksem
 1803 *t' ijdel vollixs lichte gunst:* de lichtvaardige gunst van het leeghoofdige volk
 1805 *Verdrucken:* onderdrukken; *meed'gesel:* metgezel
 1806 *Versta:* totdat een ander u weer ten val zal brengen
 1808 *Versta:* die (nl. de gunst) uw vorst u schijnt toe te dragen
 1809 *sijn:* nl. van de vorst
 181-182 *Versta:* of opdat gij tot een schandelijk einde komt zonder aan de macht te zijn geraakt
 1813 *Versta:* maar als het u al lukte
 1815 *volcht... aen:* volgt daarop
 1817 *Den iongen grieck:* nl. Alexander de Grote
 1818 *Wanneer:* toen; *hijt:* hij het; *gedwongen:* onderworpen

A 19.

Begeert van t' geen, dat nergens was,
Volchden begeerts volcoming ras.¹⁸²⁴

1825 Waer soud' hij soecken ruste soet
Socht hijse niet in sijn gemoedt?

B 20.

De Mensch kan meer begeeren dan
Hij immermeer verwerven kan.¹⁸²⁸

1830 'Die staech op sijn begeerten acht,¹⁸²⁹
'Van diens volcoming rust verwacht,¹⁸³⁰
'Vercrijcht de ruste nummermeer,
'Begeerte blijft altijd sijn heer.

A 21.

Des ghij, ô Prins die hier op let,¹⁸³³
t' Onnodich wt u sinnen set,¹⁸³⁴

1835 De Rust leijt in u selven, siet,¹⁸³⁵
Sterfft u begeert, so derffdijs niet.¹⁸³⁶

Finis.

Verandren Candt.

- 1824 *begeerts volcoming*: de vervulling van de begeerte
1828 *immermeer*: ooit
1829 *op... acht*: zich bekommert om
1830 *Van diens volcoming*: van de vervulling daarvan
1833 *Des*: derhalve
1834 *t' Onnodich*: het niet noodzakelijke
1835 *leijt*: ligt
1836 *so derffdijs niet*: dan mis je niets